

# W W W B

Vrye Weekblad

Nº 185

31 JUL - 6 AUG 1992

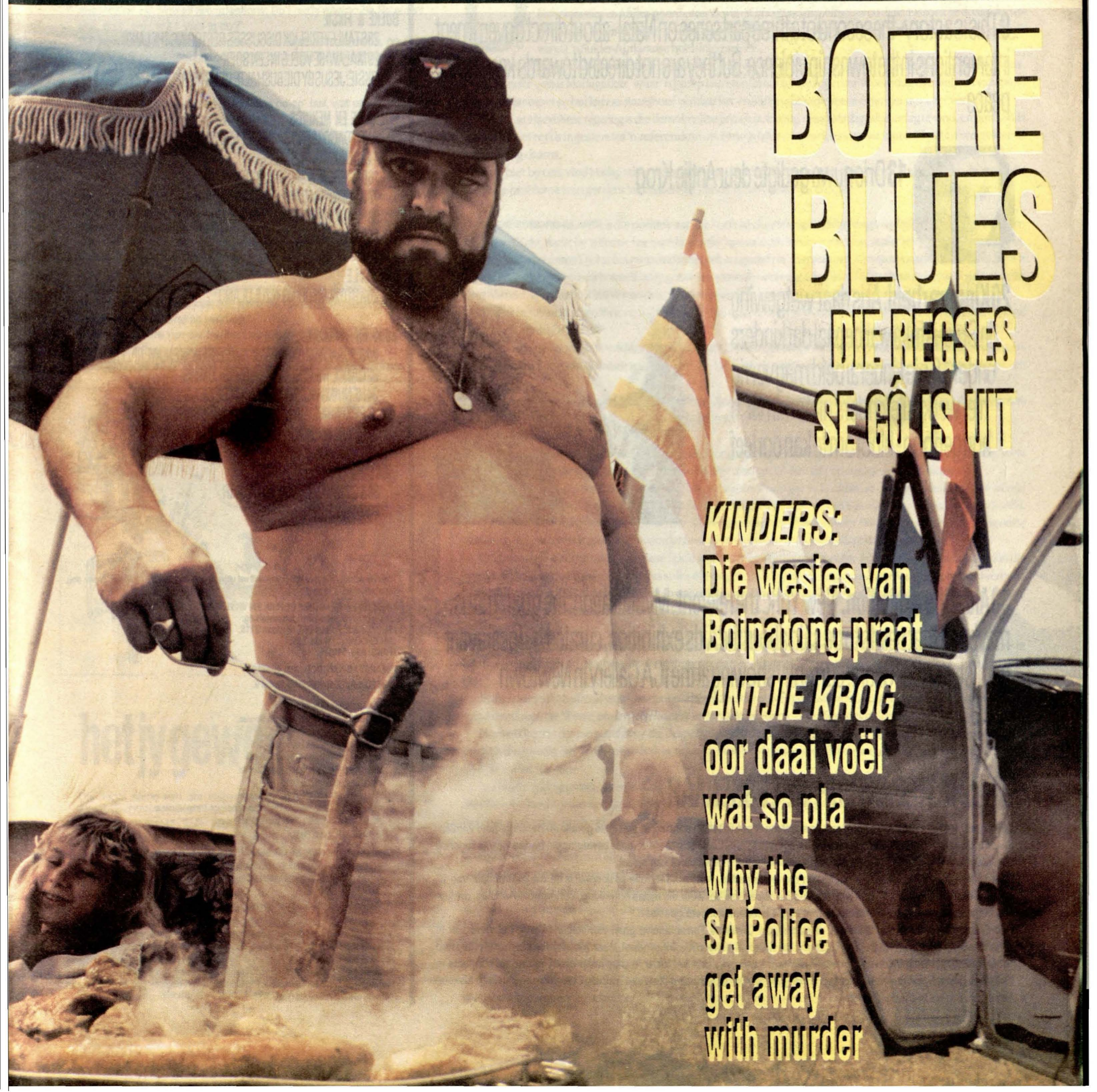
R3,00 (BTW INGESLUIT)

## BOERE BLUES DIE REGSES SE GÔ IS UIT

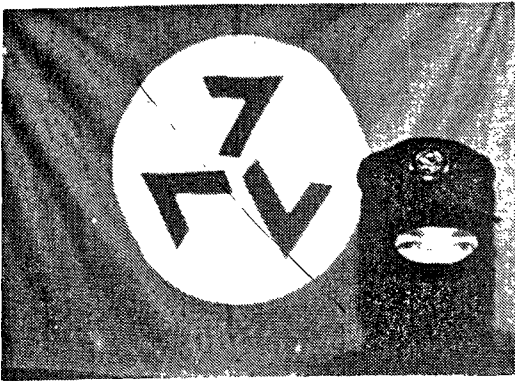
**KINDERS:**  
Die weskies van  
Boipatong praat

**ANTJIE KROG**  
oor daai voël  
wat so pla

Why the  
SA Police  
get away  
with murder



# INHOUD N° 184



**5 Hoekom is die regse so stil? Is hulle fut uit?** Dit blyk uit die spesiale ondersoek na die stand van regse partye in die land dat die Nuwe Regses besig is om die Konserwatiewe Party uitmeekaartelaat skeur

**9 This is a story - the second of a three part series on Natal - about direct government interventions in the township violence. But they are not directed towards keeping the peace**



**13 Drie nuwe gedigte deur Antjie Krog**

**20 Kinderarbeid:** Al is daar wetgewing in Suid-Afrika wat bepaal dat kinders onder 15 nie kinderarbeid mag verrig nie, werktalle kinders nietemin vir 'n hongerloon - bloot om te kan oorleef



**30 Aids: the exhibition. New York: the referent. Mystification: the goal. That is maybe all that needs to be said about the Aids exhibition, curated by local avant gardist, Kendell Geers, currently showing at the ICA Gallery in Newtown**

## VAN DIE REDAKTEUR SE LESSENAAR

Die regses in Suid-Afrika kry al jare lank heelwat meer publisiteit en aandag as wat hulle getalle en belangrikheid verdien. En tog is dit van tyd tot tyd nodig om na dié beweging te kyk, ook omdat 'n te sterk regse beweging die hande van die regering kan vashou in die demokratiseringsproses en selfs later 'n geweldsrol kan speel.

Daarom kyk ons dié week na die stand van die regse partye, veral omdat hulle so tjoepestil is ná die referendum van 17 Maart. Hennie Serfontein, 'n man wat destyds die bepalende boek oor die regse ontwakings, Verkrampde Aanslag, geskryf het, het wyd op en af van die rekord af met regse leiers en kenners gesels.

Ons Kaapse kantoor is van dié week af gesluit, en Christelle Terreblanche gaan van volgende week af weer hier in Johannesburg by ons aansluit. Dis nie dat ons die Kaap wil afskeep nie, intendeel. Maar 'n heeltydse kantoor in Kaapstad het te veel begin kos, en ons moet maar die rieme dun sny. Ons het klaar 'n paar knap deeltydse korrespondente in Kaapstad gewerf, en van ons heeltydse verslaggewers sal van tyd tot tyd die Kaap besoek. Ons gaan nie die Kaap afskeep nie.

## AKTUEEL

8 DISHOEKOMDIEPOLISIEWEGKOMMET MOORD, SKRYF 'N PROKUREUR

## INTERNASIONAAL

18 OMAN BOER VOORUIT MET SEESKIL PAAIE  
ROOMS-KATOLIEKE GLUUR VIES NA PRESIDENT  
19 SOMALIËRS WORD AFGEMAAI DEUR HONGERSNOOD  
INUIT-LAND BINNEKORT OP DIE KAART

## REIS

14 RY TREIN, SÊ PEARLIE JOUBERT

## MENSE

15 CHRIS HANISKAAR HOM BY DIE ARMES

## BOEKE & FIKSIE

28 STANLEY FRIELICK DISCUSSES RESTORING THE LAND  
29 MALAWI SE VOËLS IN EEN BOEK  
FIKSIE: JESUS BY DIE BUSHALTE DEUR R. RYGER

## RUBRIEKE EN MENINGS

3 VRYDAGOGGEND SAAM MET MAX DU PREEZ  
4 BRIEWE VAN ONS LESERS  
16 BITTERGAL & SPORTRUBRIEK  
27 GROENPRAATJES: GROENKUNS  
33 PLANT 'N BOOM & NETTIE PIKEUR  
35 CHRISTI SPEEL POP

## LIFESTYLE

26 A ROYAL WEDDING IN ZULULAND

## KUNS EN VERMAAK

24 & 25 SALAAM SARAJEVO! 'N MEESTERLIKE NUWE ROLPRENT  
32 DANCE THEATRE OF HARLEM IS COMING  
34 HENNING VILJOEN OOR SOLTISE IDEEAAL  
36 RESENSIES VAN MIRAKEL & ALL THE RAGE  
37 CHARL BLIGNAUT GESELS MET TERRY NORTON

## GIDSE

38 & 39 WATTER MOVIE WYS WAAR  
40 VRYE KEUSE

Vrye Weekblad is 'n onafhanklike nuustydskrif wat uitgegee word deur Wending Publikasies Beperk (Reg. No. 8840168/06).

WENDING PUBLIKASIES BEPERK EN VRYE WEEKBLAD SE ADRES IS:

Breestraat 153, Newtown, Johannesburg.

POSADRES: Posbus 177, Newtown 2113.

TELEFOON: (011) 836-2151

FAKS: 838-5901.

KAAPSTAD-KANTOOR (021) 47 8819,

PRETORIA-KANTOOR (012) 83-4879.

REDAKTEUR: Max du Preez

ASSISTENT-REDAKTEURS: Andrea Vinassa,

Ina van der Linde, Nor Powell

SUB-REDAKTEUR: Ryk Hattingh

KOPIEREDAKTEUR: Johannes Bruwer

KULTURELE MEDEWERKER: Kathy Berman

ONTWERP: Anton Sassenberg

KAAPSE KANTOOR: Christelle Terreblanche

VERSLAGGEWERS: Pearlle Joubert, Esma Anderson, Lucky Khuzwayo

REDAKSIE-ASSISTENT: Christi van der Westhuizen

FOTOGRAAF: Sarah Prall

FINANSIËLE BESTUURDER: Mark Beare

BESTUURDER (BEMARKING EN ADVERTENSIES): Lille van der Walt

ASSISTENT FINANSIËLE BESTUURDER: Louwrens Potgieter

ONTVANGS: Irene Zulu

KANTOOR-ASSISTENTE: Joseph Moetasi, Vernon Zulu

Vrye Weekblad word gedruk deur Caxton Beperk, Kommandoweg, Industria.

Vrye Weekblad kos R3,00 (BTW ingesluit). Dit kos R110 (BTW en aflewering ingesluit) om vir 'n jaar in te teken, en R60 (BTW ingesluit) vir ses maande. In Namibia, Swaziland, Lesotho en Botswana kos die tydskrif R2,20 plus verkoopsbelasting. Tariewe vir buitelandse intekenare is by navraag by (011) 497-2911 beskikbaar. Probleme met verspreiding moet gerig word aan Lille van der Walt of Irene Zulu by (011) 836-2151.

# so sê hulle

"Die base gool honderde liters melk weg terwyl ons die kinders op die tet moet grootmaak."

'n "Auntie" in die jongste uitgawe van Congress Militant oor 'n boikot-aksie in die Kaap.

"I didn't think I would ever see this day."

Nelson Mandela, on watching the South African team entering the Olympic Games for the first time since 1960.

"Hy is nie 'n man wat in sy bed gaan sterf nie."

Die Britse adjunk-minister van Buitelandse Sake, Douglas Hogg, oor Saddam Hussein.

"I would suggest to the President that he has a conversation with himself and that he ask himself two questions: Do I really want to be President and, if so, what is it I want to do?"

William Bennett, a former member of the Bush administration, on George Bush's lack-lustre performance in the campaign for the US presidential elections.

"Dit was 'n agterstewe, wit, 'n groot ene bo-op Jani, wat op en af beweeg. Die agterstewe was tussen haar knieë."

Linda Shaw, Jani Allan se woonstelmaat wat glo deur die sleutelgat gelooer het, in die hof in Londen oor Allan se beweerde verhouding met Eugene TerreBlanche.

"I was pretty active, but it was mostly throwing rocks at cars and running away and jumping fences. I didn't know I was doing it, but I guess I developed some good decathlon skills."

Athlete Dave Johnson, US decathlon contender at the Olympic Games, who was a "wild" teenager, drinking and stealing trucks with his gang.

"Geboorte is nie bloot 'n meganiese verskynsel nie. As die pop geen trouing dra nie en baie jonk lyk, word die idee van ongetroude tienerjarige moederskap verkoop."

Dr Martin Jooste van die Instituut vir Kinder- en Volwassenleiding aan die RAU oor Susy, 'n swanger pop met 'n "volmaakte" baba, geslagsdeeltjie en al, in haar maag, wat nou in Suid-Afrika te koop is.



Rogers in Pittsburgh Press

# het jy geweet

Die regte name van die volgende internasionale sterre is: Alan Alda - Alphonso D'Abruzzo; Woody Allen - Allen Konigsberg; Julie Andrews - Julia Wells; Lauren Bacall - Betty Joan Perske; Anne Bancroft - Anna Maria Italiano; Brigitte Bardot - Camille Javal; David Bowie - David Robert Jones; Boy George - George Allen O'Dowd; Richard Burton - Richard Jenkins; Michael Caine - Maurice Micklewhite; Maria Callas - Maria Kalogeropoulos; Elvis Costello - Declan Patrick McManus; Bo Derek - Cathleen Collins; Bob Dylan - Robert Zimmerman; Chad Everett - Raymond Cramton; Whoopi Goldberg - Caryn Johnson; Elton John - Reginald Dwight; Diane Keaton - Diane Hall; Michael Landon - Eugene Orowitz; Bruce Lee - Lee Yuen Kam; Sophia Loren - Sophia Scicoloni; Lee Majors - Harvey Lee Yeary 2d; Yves Montand - Ivo Levi; Chuck Norris - Carlos Ray; Edith Piaf - Edith Gassion; Tina Turner - Annie Mae Bullock; John Wayne - Marion Morrison; Raquel Welch - Raquel Tejada; Gene Wilder - Jerome Silberman; Shelly Winters - Shirley Schriff; Stevie Wonder - Stevland Morris; Natalie Wood - Natasha Gurdin.



# VRYDAGOGGEND MET MAX DU PREEZ

## SÓ LYK DIE WÊRELD DIÉ WEEK

**D**ie Britse TV-kanaal Channel 4 het my dié week gevra om hul weeklikse bydraete hanteer oor hoe mense in verskillende wêrelddele die week se internasionale nuus sien en interpreteer. Dit was vir my nogal 'n interessante oefening.

Terwyl ek deur die kopie van internasionale nuusagentskappe blaai, kom ek agter ek is meer isolasionisties en Afrika-georiënteer as wat ek graag van myself sou wou dink. Ek soek gedurigdeur iets oor Afrika en veral Suider-Afrika, en selfs al lees ek materiaal oor elders in die wêreld, probeer ek dit vanuit 'n Suider-Afrikaanse hoek interpreteer.

Die eerste internasionale item wat my opgeval het, is die verwickelinge in die eilande langs die kus van ons kontinent.

Die eerste een is Madagaskar, waar 'n groep teenstanders van die regering Woensdag die ateljees van Radio Madagaskar beset en hul leier as staatshoof verklaar het. Hulle het die radiostasie egter vier uur later verlaat.

Ná jare se Marxistiese regering is die demokratiese proses ook besig om in Madagaskar inslag te vind, en pres Didier Ratsiraka het reeds ingestem tot 'n referendum op 19 Augustus met verkiesings vir 'n president en wetgewende vergadering daarna.

Soos hier by ons, vind Madagaskar die oorgang na demokrasie nie baie maklik nie en, soos hier by ons, word die politieke probleme vererger deur 'n swak ekonomie en 'n verwoestende droogte.

**OOK IN DIE COMORO-EILANDE** is die politiek aan die kook ná die onlangse afdanking van die land se eerste minister, Mohamed Taki, nadat hy 'n Franse huursoldaat as die "spesiale adviseur vir internasionale beleggings" aangestel het.

Pres Said Mohamed Djohar het niemand in sy plek aangestel nie, en daarmee 'n proses voorgesit waarmee hy al 'n paar jaar lank besig is: om vir homself en sy gesin en vriende al meer mag in te palm. Djohar het aan bewind gekom nadat pres Ahmed Abdullah in 1989 vermoor is, vermoedelik deur huursoldate onder Bob Denard.

Djohar het sy land se politiek verlede week só in 'n toespraak opgesom: "Ons sit bo-op 'n vulkaan, maar God sal keer dat dit nie uitbars nie."

As 'n mens na die politiek van Madagaskar en die Comoro-eilande kyk, is dit gou duidelik dat die erfenis van eers kolonialisme en toe van diktature moeilik af te skud is. En dit is waar van die meeste lande in ons sub-kontinent - en van ons self.

Maar daar is darem ook goeie nuus uit die Indiese Oseaan: Seychelle het pas 'n vreedsame algemene verkiesing gehou en dit lyk of dié eiland-staat op pad is na stabiliteit en welvaart.

**DIETWEEDE INTERNASIONALE** storie wat my dié week opgeval het, is die ongelooflike menslike lyding in Somalië. Weer eens is dit die twee groot probleme van Afrika wat hier 'n rol speel: droogte en etniese en streekskonflik.

Somalië laat 'n mens weer besef hoe uiters broos die menslike psige is. Lanklaas in die geskiedenis van die wêreld was daar soveel sinlose bloedvergieting en totale chaos. Dit lyk asof daar 'n punt is in elke nasie se lewe waarby konflik en lyding nie moet verbybeweeg nie, want dan disintegreer die hele gemeenskap. Dit maak 'n mens swartgallig om te dink hoeveel geslagte dit gaan neem voordat Somalië 'n vreedsame, voorspoedige land kan wees.

En dan is daar natuurlik die Olimpiese Spele wat ons daaglik daaraan herinner dat ons inderdaad deel is van die internasionale gemeenskap en warm as sulks ontvang word nou dat die ergste nagmerries van apartheid verby is. Geleenthede soos die Olimpiese Spele kan ons iets gee wat ons bitter nodig het in ons moeisame poging om 'n nasie hier te bou: gemeenskaplike simbole en helde.

**MAAR DIE OORWELDIGENDE** kommersialisme en die relatief swak vertonings van ons atlete het ook gehelp om ons te laat besef dat dié wêreld daar buite heelwat strawwer en meer kompetender is as wat ons in ons jarelange isolasie geglo het.

In die noordelike halfmond word die nuus oorheers deur die nuwe aggressiewe oorlogspratjies teen Irak van die kant van Amerika en die Weste, en deur die konflik en swaarkry in die voormalige Joego-Slawië.

Hoeveel keer is ons nie getref deur die desperate pleidooie van die mense van Sarajevo dat die Weste moet ingryp en die lyding verlig nie. En ek het gedink ja, maar dis moeilik vir lande soos Brittanje en Amerika om betrokke te raak en selfs soldate te stuur.

Totdat die oorlogspratjies teen Irak begin het. Nou is dit duidelik dat die aggressiwiteit teen Irak nie gemotiveer word deur besorgdheid oor menseregte en wêreldvrede nie, maar deureiebelang en ideologie. 'n Tweede oorlog teen Irak kan net sorg dat George Bush weer verkies word.

**'N MENS KAN NIE HELP** om te dink nie dat as Sarajevo maar net olie gehad het en die Joego-Slawe maar net Arabiere was, was daar lankal militêre ingryping.

Maar die lyding in Joego-Slawië is nie werklik vergelykbaar met dié in Somalië nie, waar 'n miljoen mense vanjaar nog kan sterf. Die rede waarom die ganse wêreld weet van Sarajevo maar nie van Somalië nie, is dat die mense van Somalië swart en die mense van Sarajevo wit is, en omdat dit makliker is vir joemalste en TV-spanne om in Sarajevo te werk as in Mogadishu.

Maar die grootste plesier in die nuus is natuurlik die Jani en Eugene Show in die lasterhof in Londen.

En as 'n mens klaar geglimlag het oor die slaapkamer-manewales van een van ons Groot Volkshelde, dan besef 'n mens ook hoe siek en dekadent ons wit gemeenskap hier geword het ná al die jare van apartheid en isolasie.

**BRIEWE KORTER AS 300 WOORDE GENIET VOORKEUR.**  
Rig briewe aan: Die Brieweredakteur VWB Posbus 177 Newtown 2113



Genl Johan van der Merwe

## die generaal se era is verby

**Ben Coetzee van Roodekrans, Roodepoort skryf:**

Lae range en onverantwoordelike individue kry alewig die skuld vir die polisiemag se foute. Hoë offisiere, die kommissaris, minister, kabinet en staatspresident word met groot gewag verontskuldig.

Dis tog duidelik soos daglig, in elk geval by die heelparty instansies waar ek nog gewerk het, dat ingesteldhede op die grond deur die topstruktuur - in besonder die top-persoon - bepaal word. Die grootbaas wat sy sout werd is, se wense en waardes bepaal regstreeks wat in die organisasie as 'n prestasie of skande beskou word.

Die polisie het 'n sleutelrol gespeel in die handhawing van die Ou Suid-Afrika. Dit het bepaalde ingesteldhede tot die heersende onderdrukking en verset daarteen geveerg. Ons moet dus aanvaar dat diegene wat hulle met hart en siel en in murg en been met die opset kon vereenselwig, die hoogste spote in die polisiemag sou bereik. Hulle sou die karakter van die SAP bepaal.

Ons kan baie geld en kosbare tyd mors op die heroriëntering van gewone polisieledes; of op hart-, siel-, murg- en beenoorplantings op hoë offisiere. Die logiese beginpunt is egter om aan genl Johan van der Merwe, sy minister, die kabinet en staatspresident te verduidelik dat die generaal se era van polisiëring verby is. 'n Splinternuwe karakter vir die SAP sou moes begin by 'n splinternuwe kommissaris onder 'n splinternuwe regering.

### laat koppe rol

**Johan Botes van Irene skryf:**

As Craig Kotze wéér sê die polisie sal alle ongerymdhede in die veiligheidsmagte met "wortel en tak uitroel", gaan ek wragtig sy hele polieskêps vol kots.

Lees dié man nie sy koerant(e) - hoekom dink ek aan *Citizen* - nie?

Weet hy dan nie van die likes van

genl CP van der Westhuizen (en sy sekretaresse) nie? En het hy al vergeet wat in die hof bevind is in verband met genl Lothar "Apteker van Pretoria" Neethling?

Pretty please met 'n cherry op, laat koppe rol sodat daar weer (as daar al was) vertroue in die veiligheidsmagte geskep kan word.

Of gaan die polisie soos atlete en rugbyspanne word wat net verbeter

as hulle 'n nuwe apteker en 'n lawyer kry?

### o koud is die windjie

**Nog 'n Eugene van Capital Park, Pretoria skryf**

Die gedig is oor 'n sekere joernalis ...en haar politikus.

*O koud is die windjie en skraal en bewend in die doflog en kaal loer sy deur die gaatjie vir die boer vol mampoer watso wyd soos die Heer se genade buite in die sterlig in skande en skade smEEK om vergifnis en ook om genade sy besluit toe watwou bly buite in die kou' want jy's hoog in die takke met nog drank in jou sakke hy los sy gekoer en gaan lê op die vloer in elke baardjie se vou lê die spoeg soos dou en vinnig verbleek dit tot nyp in die kou*

(Met apologie aan Eugene Marais)

### lou reed adds value

**Craig Wright of Arcadia, Pretoria writes:**

My weekly ritual does not normally include reading VWB's music reviews - until I read the article on Lou Reed (VWB 10-16 July). This refreshing kind of journalism, both in content and presentation, can only add value to what is already a highlight of my week. More, please.

### hope for the (funny) future

**Jean Martin of Johannesburg writes:**

As a South African who lived abroad for a number of years and experienced broader and more humorous mentalities, I have often yearned for exposure to such non-parochial attitudes. I was even tempted to leave our Garden of Eden, my security and my family and return to a collective consciousness which sees life in this larger context and - God save us - even laughs at itself.

I was therefore delighted when a friend gave me an issue of VWB to read - and in absolute delight at the insight, broadmindedness and humour, my internal response was "Thank God I don't have to leave my family and friends. Thank God I don't have to give up my pension fund, my cat and my preparation for my retirement. Thank God there are people who have really climbed out of the laager - and do not just pretend to be liberal."

Having been exposed to the "lib-

eral" and "cosmopolitan" Northern Suburbs of Johannesburg, I have experienced another kind of parochialism - shrouded with snobocracy and materialism.

Max du Preez, you have given me hope for the future of the mentality of this country. An Afrikaans-speaking colleague who insists that you are a member of the ANC changed my attitude to this organisation - and my reaction was that perhaps I am unknowingly, also an ANC follower? Although I do think that we/they should get the economic act together (although I quite like the idea of redistribution, because I would then have more than I have now!) A touch - or a huge dollop - of humour would also not be out of place, or we will have another dour-looking and cheerless leadership.

And - never mind peace, it really is time for some humour, music and lightness in our lives. And, for the Afrikaners, enough of heavy recriminations and guilt-lashing - as Pieter Bruwer pointed out in "Die Droom", apartheid has done worse things for and to the Afrikaner than to the Blacks.

I congratulate you and your team on providing the only real newspaper worth reading in South Africa - believe me, I have tried them all.

(Thank you for the kind words. However, I must point out that I am not a member of the ANC - or any political party, for that matter. - MDP)

### elk op sy eie mishoop

**Niek Wassenaar van Witbank skryf:**

Enige Suid-Afrikaanse burger wat 'n bietjie van ons politieke situasie weet, sal besef dat behalwe vir veg, 'n groot, goed georganiseerde drukgroep die enigste hoop op oorlewing vir die blanke werker is.

Sowetodag, 16 Junie 1992, het maar weerte duidelik getoon waartoe só 'n groep in staat is. Die regering, werknemers, Kodesa, sport, hospitale, noem maar op, het almal al 'n voorsmakie van eise en stakings gehad. Dit is net die oorgrote meerderheid van blanke werkers wat nog steeds die mag van saamstaan verontagsaam en elkeen jammerlik op sy eie probeer aansukkel.

Dink maar net wat Lech Walesa, voormalige werklose elektrisiën, die afgelope dekade in Pole met sy Solidariteit tot voordeel van sy lede vermag het.

Kan ons blanke vakbonde nie iets daaruit leer nie? Die Mei-uitgawes van *MWU-Nuus* en *Die Werker*, die amptelike mondstukke van ons twee groot blanke vakbonde, wys nie net ons verdeeldheid duidelik uit nie, maar ook dat hulle deesdae so besig is om mekäär te beveg dat daar kwalik

tyd oor is om iets konstruktiefs vir hul lede te doen. Dit laat my dink aan 'n gekweste bobbejaan wat sy derms aanhou uitryg tot hy vrek!

Is dit nie maar weer eens 'n geval van "verdeel-en-heers", elkeen op sy eie mishoop nie? Het dit nie tyd geword vir die blanke werkers om, as die politici dit nie kan regkry nie, tot ons eie voordeel soos Solidariteit in Pole, saam te staan nie? Het dit nie in dié moeilike finansiële tye nodig geword dat ons op waarde vir ons geld aandring nie?

Hoekom kan ons nie dié vakbonde, wat skynbaar vir eie gewin bly dwarstrek, wurg waar hul die seerste kry nie - naamlik ledegeld?

Sal ons sonder hulle, buiten miskien goeie begrafnis- en siektevoordele, werklik iets verbeur as ons werkloos is as gevolg van hulle verswakte en verdeelde bedingingsmag en ons in elk geval nie ledegeld kan bekostig nie? Is daar nie iemand wat 'n slim toets kan aanlê vir vakbondsreghulp nie? Onthou laasgenoemde kos nou ook R20 per maand.

### Quo Vadis Mensch?

**Willem van der Merwe van Bryanston skryf:**

Quo Vadis Mensch? New World Order - Wêreld Sosialisme - Korporatiewe Sosialiste - Bolsjewiste - Demokratiese Sosialisme - sê my, wat is die verskil?

Op 1 Mei (May Day) 1776 het prof Adam Weishaupt die Order of the Illuminati gestig met die uitsluitlike doel om regerings, kerke en private grondbesit omver te werp en met 'n oligargie te vervang.

Met vrinde in hoge plekke het hy die beheermeganismes van internasionale Vrymesselary binnegebring. Van toe af het dinge werklik spoed opgetel.

Deur die jare heen het dié relatief klein maar kragtige geheime groep hulself "geregenereer" totdat hulle in November 1847 onder die naam The Communist League (voorheen the League of Just Men) vir Karl Marx en Friedrich Engels opdrag gegee het om die Kommunistiese Manifesto op te trek.

Revolusies en wêreldoorloë het intussen uitgebreek en daarmee die stelselmatige omverwerping van die "ou orde", met sy oorwegende Christelike inslag, in ruil vir die komende New World Order wat Bush et al so "tout", met sy oorwegend humanistiese, let wel nie humanitêre nie, inslag.

Vergesog? Dink weer. Nou vra ek weer. Waarheen dink jy is ons op pad?

# HOEKOMIS DIE REGSES SOSTIL? Die oorweldigende ja-stem in die Maart-referendum en die daaropvolgende nasionale en internasionale verwickelinge het die witmense regs van die Nasionale Party gedemoraliseer en verdeel, skryf HENNIE SERFONTEIN in sy ondersoek na die stand van regse partye op die volgende bladsye

## NUWE REGSES BRING SKEURING IN KP

Botsende planne oor hoe 'n Afrikaner-volkstaat moet lyk, laat die Konserwatiewe Party nou uitmekaarspat, skryf HENNIE SERFONTEIN

**N**SKEURING in die Konserwatiewe Party is nou onafwendbaar. Die "Nuwe Regses" onder leiding van Andries Beyers, die LP van Potchefstroom, gaan 'n Afrikaner politieke front loods om 'n ingrypend verkleinde volkstaat as die enigste waarborg vir die toekoms van die Afrikaner te propageer.

Die weg hiervoor is reeds gebaan deur LP Koos van der Merwe se vroeëre wegbreek uit die party.

Die skeuring kan binne enkele dae plaasvind. "Slegs 'n politieke wonderwerk kan dit nog verhoed," verseker ingeligte bronne na aan die verskeie faksies VWB dié week.

"Die lang messe is uit vir die Nuwe Regses, en die Hartzenberg-groep is besig met 'n verbete suiweringsaksie binne die KP," word gesê.

"Of die Nuwe Regses neem self die inisiatief en loop-óf hulle gaan, waarskynlik vroeër as later, uit die party verdryf word."

Daar word verwag dat minstens vyf ander LP's in dié stadium saam met Beyers sal loop. Hulle is waarskynlik Moolman Mentz (Ermelo), Chris de Jager (Bethal), Rosier de Ville (Standerton), Cehill Pienaar (Heilbron) en Carl Schoeman (Nigel). 'n Halfdosyn ander se posisies is nog onseker.

**DIESPAN "UITDRYWERS"** verteenwoordig die onbuigsame ortodokse regtervleuel, bestaande uit die onder-leier, Ferdi Hartzenberg (LP vir Lichtenburg), Schalk Pienaar (Potgietersrus) en Kobus Beyers (Virginia), 'n broer van Andries Beyers.

Woensdag en Donderdag dié week was daar in Bloemfontein 'n spesiale vergadering van die dagbesture van die vier provinsies en van die Hoofraad - altsame 36 mense. Die doel was om die twee fundamenteel botsende voorstelle oor 'n volkstaat - die establishment-beheerde Hoofraad se plan en dié van die Nuwe Regses, opgestel deur Beyers - te bespreek en finale uitsluitel daaroor te gee.

Slegs Cehill Pienaar het die Nuwe Regses verteenwoordig - een rede waarom die Nuwe Regses die byeenkoms as 'n "klug en 'n algehele mors van tyd" beskou.

Hartzenberg het die plan van die Hoofraad-establishment voorgestel, ondersteun deur talle ander lede, terwyl slegs Mentz die Beyers-plan van die Nuwe Regses verduidelik het.

Om dié rede beskou die Nuwe Regses dit as futiel om langer die "verstarde" establishment en strukture "van binne af" te probeer hervorm.

Daar is verwag dat Andries Treurnicht, die KP-leier, op sy welbekende wyse sal probeer om 'n kompromis voor te stel om tot elke prys 'n skeuring te keer. "Dit kan die



(Foto: Gavin Sinclair)

skeuring met hoogstens dae of weke uitstel. Maar dié keer sal 'n skeuring beslis nie weer verhoed word nie, hoewel dit die casus belli daarvan mag bemoelilik en kompliseer," is uit buite-parlementêre regse kringe aan VWB gesê.

**VOOR DIE BYEENKOMS** dié week het VWB van bronne na aan Treurnicht verneem dat daar "nie veel" in Bloemfontein gaan gebeur nie, behalwe dat Pienaar na alle waarskynlikheid "uitgeskop" gaan word. Die denke van die ortodokse regse vleuel en sekere lede van die establishment is blykbaar dat die onlangse skorsing van Koos van der Merwe (LP vir Overvaal) en Koos Botha (LP vir Wonderboom) "doeltreffend" was en die interne probleme grootliks besweer het.

VWB verneem dat die establishment tog uiteindelik ter elfder ure weer probeer het om die konflik te ontloot. Hoewel Hartzenberg en sy manne openlik in die Vrystaatse hoofstad rondvertel het van die noodsaaklikheid om van

Beyers en sy ondersteuners ontslae te raak, het Treurnicht en die middelgroep blykbaar besef dat dit die KP onherroeplik sal knou.

Weer eens is geen besluit oor die twee botsende standpunte geneem nie. Want daar is besluit dat 'n komitee bestaande uit vyf van elke kant aangestel moet word om tot 'n vergelyk te probeer kom.

Dit kan die Nuwe Regses se besluit om onmiddellik uit te loop, effer vertraag omdat dit strategies vir hulle belangrik is om aan hul grassroots-ondersteuners te wys dat hulle geen ander keuse gehad het nie omdat hulle inderwaarheid uitgedryf is.

**WAT DIE KRISIS** in die KP nou na 'n breekpunt gedryf het, is 'n onsuksesvolle vredespoging verlede week om die strydende faksies met mekaar te versoen. Trouens, VWB verneem dat die "aggressiewe militansie" van die Hartzenberg-groep die konfrontasie net vererger.

Dries Bruwer (LP vir Lydenburg) en Servaas Latsky, benoemde LP - albei vertrouelinge van Treurnicht - het dit geïnisieer. Met Thomas Langley (LP vir Soutpansberg) as voorsitter, het die twee saam 'n informele kommissie gevorm.

Die plan was om eers albei groepe afsonderlik aan te hoor en om dan die twee groepe met mekaar te laat praat. Eers het die sogenaamde groep van vyf Nuwe Regses hulle saak gestel - Beyers, Mentz, De Jager, De Ville en Pienaar.

Maar die Hartzenberg-groep wou niks weet nie. Hulle het slegs 'n paar minute voor die kommissie verskyn en toe geloop. Saam met Hartzenberg was blykbaar die LP's Daan Nolte (Delmas), Pikkie Coetzee (Middelburg) en Wynand van Wyk (Witbank).

Hulle wou glo onder geen omstandighede met die Nuwe Regses praat nie.

Pikkie Coetzee sê: "Ek was slegs 'n paar minute by 'n informele vergadering. Toe het ons geloop, want daar was geen rede om te gesels nie. As daar probleme in die KP is, dan is daar amptelike strukture en liggame wat dit kan hanteer."

As die Hartzenberg-groep nie daarin slaag om die Nuwe Regses in dié stadium uit te skop nie, word verwag dat hulle tydens die nasionale kongres op 27 Augustus in Pretoria sal probeer om die party te suiwer. Maar dan is dit waarskynlik te laat - omdat dit in die lig van die gebeure die laaste vier weke nie lyk of die Nuwe Regses gaan wag om "geslag" te word nie.

**VWB VERNEEM DAT** daar uit gerespekteerde konserwatiewe Afrikaanse sake- en ander kringe sterk steun en druk is dat die Nuwe Regses moet wegbreek sodat 'n nuwe Afrikaner-aksie begin kan word. Dit sal die pad oopmaak vir die verteenwoordiging en bedinging van konserwatiewe Afrikaanse



Andries Beyers



Koos van der Merwe  
Ferdie Hartzberg

# TREURNICHT: 'n man van gister

DIE huidige krisis en verwagte skeuring in die KP laat val die politieke kollig fel op die leierskap van die party: op die 71-jarige Andries Treurnicht en sy adjunk, die 56-jarige politieke vuurvreter, Ferdi Hartzberg.

Dit kan meebring dat Treurnicht uiteindelik sy uitrede uit die openbare lewe aankondig. Trouens KP-kringe sê hy was kort ná die referendum-nederlaag van plan om dit te doen, maar die geweldige NP-veldtog teen sy mislukte leierskap oor die laaste paar maande, het hom skynbaar sy posisie laat heroorweeg.

Treurnicht is die laaste van die patriargale Afrikaner-leiers en meer as 'n kwarteeu al die kampvegter vir regse belange. Sy belangrikste politieke rol was waarskynlik dat hy in die laaste jare die al hoe meer botsende gedagterigtings binne sy party bymekaar kon hou.

Sonder hom en sy stormram-adjunk Ferdi Hartzberg sou die KP al vroeër uitmekaar gespat het.

Treurnicht, eerder 'n filosoof-teoloog as 'n praktiese partypolitikus, is 'n enigma vol teenstrydighede. Sy politieke denke is ná 'n leeftyd in die politiek steeds gegrond op die ortodoks tradisionele grondslag van die Christelik Afrikaner-nasionalisme, en die tradisionele apartheid-ideologie.

'n Amerikaanse navorser sê van die 80 leiers oor die ganse Suid-Afrikaanse politieke spektrum met wie hy die laaste vyf jaar gereeld onderhoude voer, is Treurnicht die enigste wat in sy strategie en beleid geen duim van sy standpunt afgewyk het nie.

**SELFS EUGENE TERRE'BLANCHE**, leier van die AWB, was meer buigsaam en pragmaties. Die akademikus bestempel sy Treurnicht-ervaring as 'n "frightening experience".

Treurnicht se tydperk as redakteur van *Hoofstad* in die laat-sestigerjare tot 1971, was gekenmerk deur hoofartikels wat John Vorster se pragmatiese politiek wou ondermyn. Maar danksy sy slim woordgebruik en die regte nuanses kon niemand hom ooit vastrek nie, al was sy bedoeling baie duidelik.

Dis dié dat Vorster besluit het dis veiliger om Treurnicht in die parlement te kry. Hy het hom later selfs in die kabinet aangestel. In dié stadium was Treurnicht ook al 'n aantal jare voorsitter van die geheime Afrikaner Broederbond.

**LATER, ONDER PW BOTHA**, gaan Treurnicht voort met sy politieke jakkalsstreke. Sy versigtig bewoorde uitsprake, dikwels op sogenaamde "kultuur"-byeenkomste, stel dit duidelik dat hy teen Botha se nuwe beleid van beperkte magdeling gekant is.

Hy vermy regstreekse konfrontasies egter so lank moontlik. Een KP-LP vertel onlangs met smaak: "Het ons hom nie letterlik aan sy broek uit die NP gepluk nie, sou hy ook nie in 1982 uit die NP-koukus geloop het nie. Dit was dreigemente dat sommige sonder hom sou loop en die onverwagse suksesse van die HNP in die verkiesing die vorige jaar, wat hom tot ander insigte gedwing het."

Nou, in Julie 1992, is dit nog dieselfde Treurnicht. Duidelik deur die tyd verbygegaan, probeer dié oënskynlik beginselvaste leier weer eens om besliste standpunte te vermy in 'n poging om die onversoerbare elemente in die KP te laat saamwerk.

Hy laat mens dink aan sir De Villiers Graaff, die leier van die ou Verenigde Party in die sewentigerjare, wat op dieselfde wyse die onmoontlike probeer vermag het voordat sy party uitmekaar gespat en van die politieke toneel verdwyn het.

**FERDI HARTZENBERG IS** 'n perd van 'n ander kleur: 'n gedugte parlementêre debatteerder, deur-en-deur 'n politieke wese, 'n skitterende organiseerder. Polities is hy geanker in die apartheidsd denke van die Verwoerd-era en daarna, met die idee van afsonderlike state vir blankes en swart volke. Selfs sy steun aan die plan van die KP-hoofraad, gegrond op 'n wit volkstaat bestaande uit die 42 KP-kiesafdelings "en ander gebiede", is nog geklee in die apartheidsd denke - nie verbasend nie as mens onthou hy was in die laat sewentigerjare adjunk-minister in beheer van tuislandontwikkeling.

Hartzberg glo nie aan politieke tierlantyntjies nie. Hy is polities 'n hoekvlag-man. Daarom dat hy en sy ondersteuners so verbete is en interne kompromieë verwerp en glo daar is net 'n toekoms vir die KP as dit van die Nuwe Regses gesuiwer is.

belange om die onderhandelingsstafel.

Ook word geglo dat daar sterk ondersteuning vir die Nuwe Regse denke in die KP-jeugbeweging is. Moolman Mentz, die seun van die LP, is juis die leier van dié organisasie.

Toevallig hou die KP-jeug hul jaarlikse kongres dié naweek naby Nylstroom. Treurnicht sal dit open, maar onder die mense wat dit ook sal toespreek, is Andries Beyers en Schalk Pienaar - wat die twee botsende vleuels in die KP verteenwoordig.

Agter die skerms is daar dié week naartig gewerk om ter elfder ure nog 'n skeuring te voorkom. Mense in die sogenaamde Eenheidskomitee 25, bestaande uit voorste akademië en kerksakelede oor die hele regsespektrum, is blykbaar daarby betrek.

Wally Grant, die bekende wetenskaplike, sal as voorsitter optree. Die komitee is begin verlede jaar gestig om die idee van 'n noodwendig kleiner Afrikaner-volkstaat te bepleit en om 'n verenigde regse front te vorm ten einde dit te verweselik. Basies ondersteun Eenheidskomitee 25 die idees van die Nuwe Regses, maar hulle wil ook graag tot elke prys KP-eenheid behou.

Die huidige, en moontlik finale, krisis in die KP is die regstreekse gevolg van die mislukking van die spesiale beleidskongres aan die einde van Junie om helderheid oor KP-beleid te kry. Ná die verpletterende nederlaag in die referendum in Maart vanjaar is sewe beleidskomitees aangestel om al die aspekte van die KP-beleid te ondersoek.

Die gevolg was 'n voorstel van die Hoofraad, deur Treurnicht persoonlik ingedien, en deur Hartzberg verduidelik. Dit kom neer neer op 'n volkstaat gegrond op die huidige 40 KP-kiesafdelings, plus nog sekere ander ongenoemde gebiede.

**ANDRIES BEYERS** HET onverwags met 'n "amendement" gekom wat radikaal verskil het. Dit behels dat die land in tien streke verdeel word - met 'n noordelike staat, met Pretoria as middelpunt, waar Afrikaners "n natuurlike meerderheid" het.

In die suide kan daar twee Afrikaanssprekende state wees, een vir bruines en een vir wittes. Tot die skok van die Hartzberg-groep en die party-establishment het dit geblyk dat byna 40 persent van die kongres die nie-amptelike, meer radikale volkstaat-voorstel van Beyers ondersteun het.

Treurnicht was verplig om die besware van mense soos Hartzberg en Pienaar te verwerp, en het die saak vir 'n tweede keer verwys na 'n spesiale komitee - die byeenkoms dié week in Bloemfontein van die vier provinsiale en dagbestuurhoofrade.

# DIE REGSES SE FUT IS UIT

Ondanks 'n teësinnige gebrom, begin die regse groep tot die besef kom dat hulle maar 'n swart meerderheidsregering sal moet aanvaar, skryf HENNIE SERFONTEIN



**D**E onverwagse groot ja-stem in die referendum in Maart ter ondersteuning van die onderhandelingsproses was só 'n verpletterende terugslag vir sowel die KP as die buite-parlementêre en para-militêre regse groepe dat hulle nou nog nie daarvan herstel het nie.

Die huidige gebeure aan die regse front - veral die dawerende stilte aan die kant van die gewoonlik huidrugtige para-militêre groepe - wys dat die referendum die mite van die "regse bedreiging" finaal die nek ingeslaan het.

Boonop het die regering se kragdadige houding jeens mass action en die dooiepunt in Kodesa FW de Klerk ironies genoeg weer die beeld van die sterk wit leier gegee en die ANC as die witmense se "gemeenskaplike vyand" bevestig.

En daarby het die getuie in die Londense lasterhof oor Eugene TerreBlanche se slaapkamereskapades en drinkgewoontes - en die twee KP-LP's wat weens aanklagte van halsmisdade in die hof is - gediens om die morele bankrotkap van die ganse ver-regse beweging verder te onderstreep.

Dit lyk of die KP nou uiteindelik finaal gaan skeur. Trouens, 'n senior figuur in die KP erken dié week aan VWB: "Die party is heeltemal gedemoraliseer. Die referendum het ons teen die grond gedruk."

Wim Boooyse, bekende risiko-konsultant en kenner van die regse politiek, beaam dit in omtrent dieselfde woorde: "Die regses is plat teen die grond, en hulle gaan waarskynlik nooit weer herstel nie. Dinge lyk sleg vir hulle."

Terwyl die KP besig is om uitmekaar te spat, is daar aan die regse buite-parlementêre front ook groot verwarring en onsekerheid. In besonder in Carel Boshoff se Afrikaner Volkstaat-beweging, die Oranjewerkers, Eenheidskomitee 25, die Boerevolkbeweging van Jan Groenewald en ander splintergroepe wat almal op een of ander manier 'n Afrikaner-volkstaat voorstaan, maar nie saamstem oor die besonderhede van hóé dit gedoen moet word en waar dit geleë moet wees nie.

**VAN DIE PARA-MILITÊRE** groepe word niks meer gehoor nie, en dit lyk of hulle fut ook uit is.

Die Afrikaner Weerstandsbeweging (AWB), byvoorbeeld, was nog nooit 'n wesenlike politieke faktor nie, het nooit werklik 'n militêre bedreiging vir die regering ingehou nie en is in werklikheid 'n blote windbal. Die AWB was in groot mate die skepping van sowel die plaaslike as die internasionale media - hulle is deur die AWB se propagandamasjiens verlei, want die AWB bied sensasionele en maklike joernalistiek.

Die AWB het die laaste paar jaar nie meer as 3 500 adresse op sy adreslys nie, en in die lig van onlangse gebeure het Eugene TerreBlanche nou nog net vermaaklikheidswaarde oor.

Die inhegtenisneming van verskeie lede van regse splintergroepe - soos die Boerekommando - vir sabotasiedade, het die romantiek rondom 'n Derde Vryheidstryd ook laat taan. Dit beteken ook dat die polisie bereid is om hard teen hulle op te tree. Die meeste van dié mense is gewone middelklasmense met 'n gesin en 'n werk. Vir die meeste van dié mense is tronkstraf en finansiële verliese te hoog 'n prys om te betaal.

Booyse onderstreep dat die jongste meningspeilings onder ver-regses 'n dramatiese verandering weerspieël. "Die wilde oorlogspraatjies en dreigemente van skiet en veg is iets van die verlede," sê hy.

Daar is 'n houding van afwagting, sê Booyse, wat só opgesom kan word: "As die swartmense in ons gebiede kom moeilikheid maak, sal ons baklei." Dit kom volgens hom daarop neer dat die onafwendbare werklikheid van 'n swart meerderheidsregering aanvaar word - ondanks die openbare bravade.

**DIT BETEKEN, OOR DIE** breë politieke spektrum beskou, dat die beduidende regse elemente nou, 30 maande later, begin besef dat 2 Februarie 1990 'n totaal nuwe politieke werklikheid geskep het. Dat die ou bedeling van wit oorheersing onheroeplik verby is en dat daar 'n heeltemal nuwe apartheidlose politiek met heel ander reëls is.

Dis 'n teësinnige vaarwel aan apartheid, en 'n besef dat die tyd van blanke oorheersing iets van die verlede is.

Trouens, dit is die grondoorzaak van die huidige konflik en skeuring in die KP. Die Nuwe Regses besef dis verkeerd om namens blanke belange vir 'n blanke staat te veg. Dis rassistiese en onaantwoordbaar.

Maar om vir Afrikanerbelange in 'n radikaal verkleinde gebied te veg, is iets anders. Dis 'n konsep wat in pas is met die modeme neiging in Europa en elders waar aanspraak gemaak word op etniese groepsbelange.

Of die gedagte van 'n Afrikanervolkstaat 'n realistiese opsie is in die lig van demografiese en ander praktiese probleme, is 'n ander saak. Maar dit verander nie aan die feit dat die Nuwe Regses en hul ondersteuners 'n kwantumsprong weg van apartheid geneem het nie.

Daar wag nog pynlike ontgogeling op die pad vorentoe vir hulle oor die mite van 'n volkstaat, asook oor wie die Afrikaners is namens wie hulle praat.

Hoewel dit om politieke redes miskien nie so duidelik gestel word nie, verteenwoordig die Nuwe Regse denke die absolute aanvaarding dat die onderhandelingsstafel die enigste forum is waar daar oor die politieke toekoms gepraat en beding kan word. Ook dat daar met die ANC gepraat moet word.

Doen jy dit nie, word jy gemarginaliseer en uitgeskuif in 'n geïsoleerde posisie van politieke impotensie soos waarin die KP hom tans bevind - 'n party wat steeds blindelings aan die blanke parlement bly vasklou en kortstigtelik weier om met die ANC te praat.

**DIT ALLES KOM** neer op 'n belangrike politieke waarheid: Staatspresident FW de Klerk het sy posisie in die breë Afrikaner-politiek aansienlik verstewig. Want al die getwis en geskarrel beteken 'n aanvaarding - hoe onwillig ook al - van sy onderhandelingspolitiek en verwerping van apartheid.

Onder die Nuwe Regses is daar 'n nuwe besef dat dit vir



En toe vat ek haar so... (Hy het dit nie rêrig gesê nie) - Eugene TerreBlanche dié week in die Portugese saal in Turfontein (Foto: Sarah Prall)

breë Afrikanerbelange nadelig is om so venynig teen De Klerk persoonlik te velde te trek. Daar is ook voorste KP-ondersteuners wat ná onlangse gesprekke met De Klerk onomwonde verklaar het dat hulle polities "wedergebore" is en nou De Klerk se leierskap ondersteun.

In 'n sekere sin word De Klerk nou die Dirk Mudge van die Suid-Afrikaanse politiek. In Namibia het talle konserwatiewe Afrikaners op die ou einde die KP verlaat omdat Mudge se veelrassige politieke benadering groter hoop aan die Afrikaner gegee het, hoewel hulle nie daarvan gehou het nie.

Daar is natuurlik nou ook veel meer simpatie vir De Klerk by baie regses omdat hy in die laaste paar maande in konfrontasie met die ANC was. Dit wek die indruk van 'n vegter vir minderheidsregte wat nie bereid is om sommer aan die ANC uit te verkoop nie.

**DIT IS OOK 'N FEIT** dat die NP-establishment - die geheime Afrikaner Broederbond, die FAK en Nasionale Pers se onlangse Stigting vir Afrikaans - die laaste jaar baie sterker na vore getree het as 'n kampvegter vir Afrikaner-kultuurbelange.

Sedert die stigting van die KP tien jaar gelede, het die party en sy regse fronte baie doeltreffend die NP-regering daarvan beskuldig dat dit nie langer vir die saak van die Afrikaner en Afrikaans omgee nie.

Maar met die "kragdadige" anti-ANC leierskap van De Klerk en die pro-Afrikaanse veldtog van die NP-establishment sedert die groot referendum-oorwinning in Maart, het De Klerk nou duidelik die verkrampte aanslag finaal gekelder.

# DEATHS IN DETENTION: WHO IS TO BLAME?

Break their conspiracy of silence: District surgeons, who see many of the victims of police assaults, lawyers, prosecutors, judges and magistrates must break their conspiracy of silence and speak out as Dr Jonathan Gluckman has done and as Dr Wendy Orr did some years ago, writes VWB columninst JURIE DE WET, a practicing lawyer

THE allegations by pathologist, Dr Jonathan Gluckman, that suspects in police custody are being murdered by the police are not new. Lawyers and Human Rights activists have over the last ten of fifteen years repeatedly made such allegations.

The response of the police to these allegations is not new either. On each occasion that these allegations have been made the police have given assurances that they would not tolerate misconduct by members of the police and that all allegations will be investigated thoroughly. The police have also always denied that there is any widespread pattern of abuses and point to the very small number of policemen convicted of such offences as proof that killings and assaults are isolated incidents attributable to a few rogue individuals in the force.

The fact of the matter is, however, that the number of convictions bears absolutely no relation to the prevalence of incidents of assaults on suspects by members of the police force.

**WHY ARE THE POLICEMEN** responsible not being brought to justice? Why are the allegations so hard to prove?

The problem lies in the communities' attitude to the police, the way in which the allegations are investigated and the way the criminal justice system works.

The standard of proof required in criminal proceedings is a very stringent one. It is proof beyond any reasonable doubt. The process of proving a person's guilt is a difficult one and involves a number of players who must all make a contribution. The police must do a proper investigation, the prosecution must do a proper effective prosecution, the magistrates and judges must make a correct finding on the facts and apply the law. The system works fine when it is dealing with common criminals charged with robbery, theft, assault or house breaking. The system does not work as well for all criminals and all crimes, so for example, it is more difficult to convict a rapist because the State must prove lack of consent on the part of the victim, consent is a state of mind, and as such, is difficult to prove. As the police will admit, it is also difficult to prove a charge of intimidation because it usually boils down to one person's word against another. Of the several hundred intimidation matters I have knowledge of, I can recall perhaps half a dozen convictions. Proving in a criminal court that a policeman has assaulted or killed a suspect is perhaps the most difficult of all.

**THE FIRST REASON** is that the community and more particularly those who have anything to do with the police, have no confidence in the police. Most people assaulted by the police do not lay a criminal charge. They do not believe anything will come of their complaint - and that if they lay a charge things will be worse for them.

Their fears are not unfounded.

Laying a charge invites the laying of a counter charge by the policeman. Usually the charge is resisting arrest, assault on a policeman or escaping from custody. Complainants are also commonly refused the right to lay a charge. The police will not investigate allegations of assault unless a charge is laid.

Of all the charges laid a large number fail because the police investigation will be bungled. A successful prosecution is premised on a good and proper investigation. Most investigations into police abuses will be incompetent. Why?

Well for a start there are no specialist units investigating allegations against the police and the investigating officers are drawn from the same area the policeman accused of the assault is based in. There exists a strong culture of solidarity among the police. This means that the

investigator will be reluctant to investigate a colleague. Police witnesses will lie to protect another member and if the investigating officer persists or pushes too hard he will be treated with hostility by his colleagues.

**THERE IS, OF COURSE**, also the problem of police incompetence, highlighted in the Waddington Report on the police investigation of the Bolpatong Massacre, and the Trust Feeds case and in many other cases where the police have been implicated.

Once an investigation is complete it is submitted to the Attorney General who must decide whether to prosecute or not. The Attorney General relies wholly on the police docket. If the investigation has been properly bungled and does not disclose a prima facie case he will refuse to prosecute. No outside party may ever see the docket so there is in effect no check on the quality of the investigation.

If a prosecution is ordered the docket is handed to a prosecutor who must ensure that the policeman is charged and prosecuted. The prosecutors in South Africa are in the main conservative whites and as such often well disposed towards the police with whom they have a close working relationship. Regrettably they are, to a large extent, also overworked, undertrained and inexperienced. All in all, many lack the skill or willingness to ensure an effective prosecution of a policeman charged with assaulting a suspect.

When the case does go to trial the prosecution depends on the State witnesses giving a good account of themselves so that they will be believed. In cases involving police assaults the complainants are, in the main, people who are themselves charged with some criminal offence. At the trial it is very easy for a defence lawyer to impute a motive to a complainant to incriminate the police in the hope that he will derive some benefit therefrom.

The complainants are often disadvantaged because they are black and must testify in a hostile and alien environment where the proceedings are conducted in English or Afrikaans. The complainants in these cases are thus by and large not good witnesses and are easily discredited. Because the assaults on suspects invariably take place in private there are seldom any independent witnesses who can give supporting evidence.

**WHEN THE EVIDENCE HAS** been heard the Magistrate must make a finding on the facts and the law. The law favours the accused policeman greatly. The law expressly authorises the police to use force to subdue a prisoner, to overcome resistance to arrest and to prevent him escaping. If, in his defence the policeman charged can make out a reasonable case that the assault was justified on any one of those grounds, he is entitled to be acquitted.

So whilst the fact of the assault is seldom disputed in this kind of trial, the defence of legal justification is very easy to sustain.

The magistrate is required to make an assessment of the witness' credibility and to make a finding on facts. As is the case with prosecutors, our magistrates and judges are drawn from a privileged white elite and bring with them all the prejudices and preconceptions that elite holds. They are in practice more inclined to believe a confident and respectable police officer of the same culture and language group as themselves than a complainant who must speak through an interpreter using an idiom foreign to the court and who himself has been charged with some criminal offence.

It is also my opinion that our judiciary has gone out of its way to find grounds of justification for assaults by police on suspects.

The net effect of all these factors is that members of the police can assault suspects with little fear that they will be punished through the criminal courts.

**TO COMPOUND THE PROBLEM**, in South African law the damages awarded for pain and suffering and disability (the most likely consequences of an assault) are minimal. If victims of police assaults were awarded the amount of damages they would be entitled to in the United States, there would be a strong incentive for the authorities to do something about the situation.

The principle of vicarious liability which makes the Minister responsible for the actions of the members of the police force is another disincentive. Where a complaint is laid against a policeman the Minister gets sued for damages. A proper investigation that proves the guilt of the policeman concerned would inevitably mean that the Minister would have to pay damages and that is bad publicity against the police. By insisting on a proper investigation to prove the guilt of any policeman charged, the Minister effectively harms himself and the force.

It is this dilemma that is a major reason why the police will not take effective steps to ensure that errant policemen are brought to book.

There are further no effective administrative sanctions against policemen involved in assaults. It is routine for no action to be taken against a policeman charged with assault unless he is proven guilty in a criminal court. This is so even when he is alleged to have committed murder. Statistics furnished by the Minister indicate that even in the event of a conviction policemen are rarely dismissed and it is usually only after a second conviction that they may be dismissed. Action is seldom taken against members of the police who have been proven in a civil court to have beaten up or killed suspects.

**A RESPECT FOR HUMAN** rights is also not instilled during the training of policemen. The dominant police culture is intolerant and authoritarian. Members of the force are not taught any of the human skills that they require to do their job in a peaceful and lawful manner.

Murders of and assaults on suspects will not stop until the police accept that they have a serious problem and take far-reaching steps to deal with it.

The most immediate steps that must be taken include appropriate police training to instil a respect for human life and the creation of a culture of service in the force.

The image of the South African Police needs to be revised so that members of the public regain their confidence in the police and will give them their co-operation and support.

A specialist internal affairs unit needs to be established with the specific task of investigating complaints against the police. The unit should have two wings. One trained and equipped to investigate complaints effectively and the other to infiltrate police units with a bad record of assaults, such as the riot units, the security branch, murder and robbery and the vice squads. In the interim independent outside investigators should be appointed to monitor and direct all current investigations into police brutality.

The law should be amended to limit the police's right to use force.

Prosecutors, magistrates and judges involved in these cases should receive special training to deal with these kinds of matters.

District surgeons, who see many of the victims of these assaults, lawyers, prosecutors, judges and magistrates must break their conspiracy of silence and speak out as Dr Gluckman has done and as Dr Wendy Orr did some years ago.





# THE CLAMPDOWN THAT LOOSENEED UP - the government on illegal weapons

This is a story about direct government interventions in the township violence. But they are not directed towards keeping the peace, writes IVOR POWELL

**TODAY** will mark the first day in which a new Act aimed at controlling the possession of illegal weaponry will be in force. In terms of the new legislation harsh measures including prolonged detention without trial and prison sentences of up to 25 years will be provided for in cases related to the possession of dangerous weapons.

Well, well, you might think, so the government is finally taking some kind of action to end the wild west situation into which the townships have descended.

Don't. Read the fine print before you leap to any conclusion of good faith on the part of the government.

The fine print is complex, and it is tiny and it is carefully kept on the other side of the public page. But if you read it carefully you will get some sense

of just how thoroughly the government - as a government - has oiled the wheels of Chief Mangosuthu Buthelezi's Inkatha power wagon.

Or is there another explanation? Judge for yourself...

**LIKE JUST ABOUT** all the violence legislation enacted since State President FW de Klerk ascended to power, this new amendment has its hidden components.

For one thing, it might be noted in passing - though this is not the subject of this article - that it amounts to a complete disavowal on the part of the De Klerk regime of agreements entered into between the government and the ANC at the Pretoria and Groote Schuur Minutes. In terms of these agreements the ANC's military wing, Umkhonto we Sizwe,

would be permitted to be present in South Africa as long as its cadres were not actually operational. Now its arms caches, whether operational or not, will be rendered thoroughly illegal. (Of course this changes little: in the case of MK non-operational arms caches have anyway routinely been confiscated and charges equally routinely brought.)

But I mention that in passing. More to the point here is the way the legislation can be expected to impact on the ANC's major rival, the IFP.

That is not very hard at all. The IFP will still have a range of weaponry to fall back on.

**IN THE FIRST** place, although the new legislation refers to weaponry in general, it is specific only on the subject of firearms, explosives, hand grenades, etc. The amendments to the Criminal

Law Act - and government spokesmen who have dealt with them - grow suddenly mute on the subject of non-explosive weaponry.

Like for instance the so-called traditional weapons still publicly displayed and often used in acts of violence by Inkatha supporters.

These, on the contrary, are specifically dealt with by various other pieces of legislation, where niches have in fact been created in order to permit them.

Most relevantly at the present juncture, an amendment was introduced on 28 February this year to the Dangerous Weapons Act, which, while posturing as a prohibition, in fact served to empower the Inkatha impis in bearing dangerous weapons in public.

In terms of this so-called "prohibition", an exclusion was made in terms of the more general prohibition on carrying dangerous weapons, permitting them in the case of "cultural" gatherings.

This amendment in fact represents the culmination of a series of pieces of legislation introduced in various places in the Dangerous Weapons Act and other existing statutes. But until this latest intervention the exception made for Inkatha's "cultural weapons" and "cultural gatherings" has been implicit rather than explicit. It has, it appears, taken some time and some manoeuvring to get all the legislation into place.

What exactly the definition is of a cultural gathering in the case of Inkatha and how precisely it differs from a political rally, is of course not clear - at least not in the way the presumed distinction has been enforced since the passing of the legislation. A de facto analysis would suggest that the Inkatha Freedom Party (the political wing of the Inkatha organisation as opposed to its cultural arm) can in fact hold "cultural" meetings addressed by political figures on political subjects without the meeting ceasing to be a "cultural" gathering - at least if the presence or absence of weaponry is any gauge.

In effect then, the situation remains such that bands of Inkatha supporters are allowed to carry dangerous weaponry in public, whereas none of their opponents are allowed the same supposed right.

**NOW WHAT MAKES** the February amendment especially peculiar is the fact that it comes in the face of a South African Supreme Court judgement which declared similar legislation introduced in a different context null and void.

In December last year Mr Justice Didcott of the Natal Supreme Court declared "void for vagueness" an earlier amendment to the Natal Code of Zulu law, introduced under the signature of State President FW De Klerk. The De Klerk amendment had, precisely, exempted from a century old prohibition on the carrying of dangerous weapons in the province, the case of weapons carried in pursuance of Zulu custom and usage.

But now, instead of honouring the judgement of the Supreme Court, the government, it appears, has simply used a different piece of legislation to get it on the statute books anyway.

And at the same time another piece of legislation on which the government and its agents were coming under criticism, the question of who was to judge the "intention" for which a dangerous weapon was being carried - crucial to whether or not action was taken - was also clearly resolved. In the midst of unprecedented and sustained criticism of the alleged partiality of the security forces towards Inkatha the issue was legally resolved by... you guessed, placing the issue of intention at the discretion of the senior policeman or other security forces member on duty at the time.

But if the legal process is peculiar inside South Africa, take a look at the situation in the quasi-entity

of KwaZulu.

Let's start at the bottom here. Around the middle of last year the KwaZulu government saw fit to repeal two legal provisions governing illegal weapons charges. Previously the law demanded that prison sentences of at least two years be imposed in connection with charges of violence involving illegal weapons. Now, with the KwaZulu repeals it is possible to get off with a sentence as light as a mere verbal warning, even if actual violence was involved. The new provisions have been used on numerous occasions in the cases of KwaZulu police members and IFP impis to secure seemingly bizarrely light sentences.

It is probably worth mentioning that the new South African legislation clamping down on illegal firearms is not automatically of any force within KwaZulu, and thus the new harsh measures will not in any way impact on the operation of KwaZulu courts.

**AND THE OPERATION** of the KwaZulu legal apparatus has always appeared less than wholly impartial. One among a host of equally revealing examples in this regard is the case of Umlazi Magistrates Court prosecutor Themba Masinga, who in August of 1989 was dismissed from his post after Chief Minister Mangosuthu Buthelezi sent a memorandum ordering he be charged under Section 18 of the KwaZulu Public Service Act. Masinga, apart from failing to be an IFP member, had apparently encouraged people to lay charges against the KZP after the latter had

allegedly acted beyond the call of duty.

Masinga was duly discharged. But this is not all that happened: according to affidavits from KZP reservists, discussions had taken place in Ulundi on how to "eliminate" the offending prosecutor and that the security branch of the KZP had been ordered to arrest him and hand him over to a "hit squad".

Despite the fact that the Supreme Court later ruled that the dismissal had been "unjust and nonsense" Masinga was not reinstated in his post.

If the legal apparatus is apparently expected to serve the interests of the KwaZulu government (which Chief Minister Buthelezi, also Minister of Police of course, has often closely identified with those of Inkatha of which he is of course leader) the same is equally if not more true of the police themselves. Indeed on one occasion the Chief Minister went so far as to refer to an "Inkatha resolve" as motivating the role to be played by the police students he was addressing at a passing out parade.

The situation has reached such proportions that even the Goldstone Commission has severely censured the KZP for partiality towards Inkatha and described the force as little more than an adjunct of the IFP. In levelling this criticism, he joined a growing body of local and international observers

**BUT BUTHELEZI** has not been satisfied with merely controlling his own police force. Since 1984 Buthelezi has been calling on the South African government to allow for the creation of a paramilitary wing in the KZP. "We must prepare ourselves," he said. "Not only

## THE STRANGE CASE OF THE GUN THAT TURNED

An attempted abduction that went wrong. But the police weren't interested in the corpse. They just wanted their gun back, writes IVOR POWELL

**M**EMBERS of the KZP have been recorded as being involved in a lot of bizarre incidents, but there can seldom have been one more bizarre nor as question-begging than the one you are about to read. It is mid-June this year, around 10 am, and Doreen Khanyile (this is not her real name; as you read on you will understand why, and why the names of other participants in the drama, though in the possession of VWB, have been withheld) embarks in a taxi travelling from Umlazi to Durban city centre.

The taxi is then held up by three armed men, known to Doreen as being closely associated with local IFP warlord, Shaka Shoji (now deceased, of natural causes). They look around and seeing Doreen, a prominent ANC activist, they try to dislodge her from the taxi, but she calls out to the driver to drive on.

She knows, she tells VWB, that the three men plan to kill her if they are able to get her away from the public eye. But driving away does not get rid of the three attackers, and at the intersection of U and Z Sections, Umlazi, where the taxi is forced to stop, they open the door and drag her out onto the road.

**BUT AT THIS POINT** things go wrong for the assailants, and Doreen, a tough lady by anybody's standards, manages to wrest from the grasp of one of her attackers a nine millimetre pistol. It is the only gun among the three of them, the other two being armed with "traditional" weaponry, and when she turns the weapon on her would-be-kidnappers, they take to their heels. Doreen fires three shots and one of the attackers falls dead.

She goes home again, shattered by the experience. And that night, the expected knocking does indeed fall on her door. But the approximately ten KZP members have not in fact come to arrest her at all. They have merely come to retrieve the 9 mm pistol which Doreen had taken away from her attacker. It might be worth noting that the slain youth is himself not a member of the KZP, although he is known to have close links with them, and some of the police on the doorstep are in fact friends of his.

It is a KZP-issue firearm, they explain, and the owner will get into trouble if it is not returned.

Doreen refuses, and so a search is launched on the property, but to no avail, and the police leave.

**THE NEXT NIGHT** they return, this time threatening to kill Doreen if the weapon is not returned. When their threats fail to produce the desired result, they say she will have to go to the local BB Police Station to make a statement. Again Doreen refuses, saying she will make her statement only to her lawyer. The police do not pursue the matter. It appears they do not want any lawyers involved, and they do not arrest Doreen or force her to accompany them to the station.

And that is where the matter rests one and a half months later. No charges have been brought, and while Doreen has in fact lodged her account of events along with corroborative eyewitness versions with her lawyer, no further action has been taken.

Except that the KZP's - many of whom are personally known to Doreen - have returned to threaten her some more, and she fears more intensely now for her life than ever.

to defend property and life, but also to hit back with devastating force against those who destroy and kill."

He may well have been granted his request - that is in more direct terms than those entailed in the training of 200 "loyal Zulus" in amongst other things, torture and abduction techniques on the Caprivi in 1987. The expedient by which this appears to have been achieved is as follows.

During the later 1970s the South African government imported from Portugal an extraordinary number (150 000) of then state of the art G3 assault rifles. Since then there have been reports of certain of these being used by the National Home Guard in Namibia.

But most remained unaccounted for - until mid 1991 that is.

At around this time the KwaZulu government, via Buthelezi's Chief Minister's office, began distributing the weapons, along with special permits (which serve more or less like firearm licences) to bodyguards of indunas and chiefs in the KwaZulu area. These "bodyguards" were given weapons training at the same time, and sent off with now perfectly legal assault rifles.

Whether or not these particular rifles being distributed by Buthelezi are in fact the same ones as the South Africans bought in 1977 or 1978 remains uncertain. However legal sources told VWB that in terms of KwaZulu's dependent homeland status, it is not in a position to buy weaponry off its own bat; any such deal would have to be approved by Pretoria.

Whatever, the process of distributing G3s continues to this day, and while no figures are available, it is certain that the numbers of KwaZulu based "bodyguards" thus armed run to the thousands today.

Nor are they always confined to KwaZulu. The Legal Resources Centre in Durban has photographs of G3s being proudly brandished at IFP rallies inside South Africa - with not a chief or induna in sight.

Perhaps more disturbingly, while the "bodyguards" are ostensibly being used to protect chiefs and indunas and to protect KwaZulu government property, they have also been issued to associates of Inkatha town councillors in the urban areas who hold no traditional rank at all.

VWB has information also that certain impis living inside migrant workers hostels in KwaMashu are in possession of G3 assault rifles - and the legal permits - issued at Ulundi. According to one of these he had been trained by SADF members near Ulundi and was part of a secret paramilitary unit associated with the KZP.



## Nou praat dié wêreldleier ook jôu taal

Tot nou toe kon die WordPerfect-woordverwerkingsprogram alles doen wat van 'n wêreldleier verwag word. Behalwe miskien een ding - dit was nie Afrikaans magtig nie.

Maar nou's dit 'n ander storie.

WordPerfect is die eerste groot, internasionale woordverwerkingsprogram wat ook in Afrikaans beskikbaar is - ten volle versoenbaar met WordPerfect-weergawes in alle ander tale. Dié kragtige program het nou Afrikaanse kieslyste, 'n Afrikaanse handleiding en Afrikaanse hulpskerms wat met die druk van 'n enkele sleutel verduidelik hoe elke funksie werk. Daarby is Afrikaanse ondersteuning van WordPerfect Suid-Afrika net 'n telefoonoproep vër.

WordPerfect se nuwe vrystelling is ideaal vir Afrikaanse gebruikers wat tweetalig werk. Dit is voorsien van alle taalfasiliteite van die Engelse weergawe. En dit het 'n Afrikaanse Speller wat deur die taalkenner, prof. Johan Combrink, ontwikkel word tot Suid-Afrika se grootste en kragtigste Afrikaanse elektroniese woordeboek.

WordPerfect is op alle vastelande die topverkoper omdat dit 'n weergalose verskeidenheid funksies bied. Elke funksie is prakties, maklik om te gebruik en word gereeld aangepas by die jongste

ontwikkelings. Dis die standaardkeuse van sakeondernemings, universiteite en staatsinstellings.

Die nuwe WordPerfect Afrikaans plaas gebruikers op die voorpunt van internasionale woordverwerkingstegnologie. Dit is 'n deurbraak vir Afrikaans en 'n belegging in voortrefflikheid.

## WordPerfect

SUID - AFRIKA

Tel: (021) 696 9290 Faks: (021) 696 9782

Stuur my asseblief meer besonderhede oor:

- Die WordPerfect-program in Afrikaans
- Die volledige WordPerfect-programmatuurreeks

(Drukskrif asseblief)

Naam ..... Posisie .....

Organisasie .....

Adres .....

Poskode ..... Telefoon .....

WordPerfect Suid-Afrika, Posbus 2154, Clareinch 7740.

VWEEK

WordPerfect Suid-Afrika, Lansdowneweg 395, Lansdowne, Kaapstad.

WordPerfect is 'n handelsmerk van WordPerfect Corporation. Alle ander produkname is handelsmerke of geregistreerde handelsmerke van hul onderskeie maatskappye.

W/P 10

For 1 200 years, in ancient times,  
all wars and disputes were stopped for the duration  
of the Olympic Games.

# **Let's get back into the spirit of the Olympic Games**

***The spirit of peaceful competition.***

Where there is violent and bloody competition, nobody ever wins.  
But right now in Barcelona – even though every athlete is competing to win  
right down to his or her last ounce of energy – the Olympic Games are contested  
in a spirit of peace. And that means even losers can share in the  
honour and glory of having taken part in the Games.

Our athletes at the Games are an example to us all.

Whatever their personal or political differences, they compete in peace.  
So even those who don't win medals, win the respect and admiration of friends and foes –  
here and throughout the world.

The National Party welcomes political competition in South Africa –  
it makes everybody perform at their best. But in the Olympic spirit of peaceful competition,  
we ask all South Africans and their political leaders  
to compete in peace.

It's the only way we can all be winners.



# VIR DIÉ WEEK SE GESELSRUBRIEK HET ANTJIE KROG 'N PAAR GEDIGTE GESKRYF

## BUIE DIE PERKE

I  
sit ons teen 'n concreteheining uit die wind  
met skeefgetrekte oë gebarste lippe  
met gevriesde vingers sigarette te donkie  
soms bondel ons oormekaar van lag vir dié Charlotte

dis 'n harsh wintersdag in die suid-vrystaat  
g'n rome screene brille musse frokke is bestand  
ons stemme skril. die wit bal klap klinkend hout  
in die doelhouk. ons wawiel. ons blêr

veerpluime voor onse monde koffie net-net  
gesmeer in brandy ontdooi ons hande  
om 'n bunnychow. die bloedrooi kerrie  
mince laat die bo-lip sweet nekhare kriets

die gemeensaamheid van lywe rasper knoetse af  
my verpulpte versweerde hart tydelik kaf gedraf

II  
dinge natuurlik waaroor 'n mens nooit 'n gedig sou skryf nie  
dring in die nuwe territory poetic temas binne

soos om tampons en pad te ruil te pie in toilette  
van townships waar soms hokkiespanne speel

op die vloer water en opdriksels byna enkeldiep  
op adidasole waad ek soos 'n kat

geen equipment is oor wat kan beweeg  
soos deure blikke hake slotte toiletseats

my jas hang in kombersvoue om my nek  
handsak vasgeklem tussen tande

tampon, warm geswolle muis, bloederige strikpad  
toegedraai in spaarbankteenblaaitjies

pis ek rillend verstard effens hurkend  
tussen my bene deur

in 'n toiletbak tot in die helfte opgehoop  
van minstens vier verskillende kleure kak

elke senupunt van weersin orient om mal te word  
as maar net 'n enkele druppel teen my spat



“man, ek lus 'n twakkie”

sê sy en grawe in die sideboard vir nog Craven A  
op die soufa trek sy bene in  
pull diep  
blaas met 'n haughty kakebeen die rook venster toe

“ek kyk hom so gisteraand  
terwyl hy uitrek  
mân, en ek dink: daai bleddie voël  
kyk so: prude en selfish hang hy  
kop delicately geplooi en clean cut  
(die ou mense, sien)  
ôp sý plék tussen die balle hang hy  
kamma wounded

en ek draai my om en dink aan sy jârre se katterjak  
nag vir fokken nag lekker gepis of te not  
deur pregnancies babies abortions  
mind you selfs al het ek my siek  
van al kante vreet daai lem  
die balsak sis eentlik soos hy optrek  
tot dit klinkhardse knaters is

dat ek jou vertel: so 'n voël  
doen meer as katterjak  
hý sê hoe generous die mood is  
hý sê wie gebliksem word  
staat hy op is dit buk of oopmaak  
en jy beter impressed is my baby  
nie net kiets of katools nie  
maar in awe né

alles, hoor jy my, alles fokken draai om die maintáinance van piel  
en die ding hy hét mos nie brains nie  
of soul nie en for that matter ook nie 'n hart nie  
hys mos ál. hy hou hom hééltyd wínd  
'n Menéer se meneer  
jou klit wil naant opseize man

my god en nou?  
nou wil daai voël nié  
moet 'n dikkebek lê puntjie  
of hy bengel en slaplit sountoe of hiemtoe  
die ballas se streps póp gesak  
partykeers dan wiekel-wakkel oompie so halfmas  
maar dans die fyn draai somer daar  
kook hy soos 'n jampot oor  
of frits soos 'n balloon  
hy spring nog kondensmelk  
maar g'n niks óú stand van sake

en hy kan dit nie vát nie weet jy  
sy oë is heel dorrerig high rise koop hy  
en sy attention is net daar nét dáár hééltyd  
sy hande, sou hy nou rook, is koorsig  
sy bene skoon lemerig  
as ek hom vat in die bed  
van al die pluus en die geworry glads etter sy baard  
gee bietjie aan die lighter...

nou sê my ma gisteraand toe ek afstap  
rumours het dit dat al vir generations  
ons maens oumaens en anties hulle mans kapater  
en mits dat hulle dan nou so dobber  
raak ons vir jou geil hoor, heel giftig  
soos losgelate slange in grasse verdwyn  
jirré! en dan vat ons stront van niks.”

sy staan op  
bene skraal in bont leggings  
mondhoeke beitel na die nek toe

“my hele fókken lyf kraak van juices  
my tieties en koekoesnaai chat hulle se eie chat  
for the first time my baby  
voel ek, hoe ek mysélf slówly in tune kom.”

Foto: GISELE WULFSOHN



# TREINRY IS 'N TRIP

PEARLIE JOUBERT is terug van haar reise deur die land en sy's hooked. Die langpad doen dit aan 'n mens. Hier gee sy so 'n bietjie raad aan mense wat ook die spoor wil vat

**I'M HOOKED.** Treinry is 'n trip. Op 'n trein kan jy jou gunsteling boek wéér lees, net soveel sigarette rook soos jy wil, bier drink... En dan, érens, net nadat die son gesak het, kom maak iemand boonop vir jou 'n bed op en as jy gelukkig is, is daar niemand in jou wa wat lus vir praat is nie.

As jy baie gelukkig is, kom sit die kondukteur bietjie by jou en vertel van sy werk, sy vrou en kinders en hoe lank hy al kaartjies knip. Maar die ware plesier van treinry is wanneer dit winter is en jy draai die yster-verwarmer onder die opvou-wasbak oop en sit jou voete, met jou sokkies nog aan, daarop neer, en die trein ry chiki-chak-chiki-chak en die verwarmer word dadelik warm totdat jou sokkies so 'n paar bruin brandmerke onder die voetsole het.

I'm hooked. Na 'n paar weke op baie treine, kan ek met oortuiging sê daar is een ding op treine wat jy nêr daar kry: die reuk. Roet, pee, opgewarmde aartappels, koffie, flat bier en mense... Maar dit stink nie. Dis lekker. Daai reuk laat my dink aan 'n verlate perron, Black Label-bier, penskafees vol Stoney-gemmerbier en Lunch Bars, kondukteurs met groot biseps en donkerblou uniforms... Bitter koue winters en vreemde mense met babas onder hul arms wat na die uithoeke van die wêreld reis en geselsies in die gange aanknoop.

**TREINRY IS NIE JUIS** goedkoop nie. Dit is wel goedkoper as busry en vlieg, maar dan vat dit soveel langer. Tweedeklas op die Transkaroo (Johannesburg na Kaapstad) kos R220. Nie dat daar juis 'n verskil tussen eerste- en tweedeklas is nie. Al verskil is dat 'n eerste-klas-koepee minder beddens het en dat daar 'n stort in elke wa is.

'n Eersteklas-kaartjie vir dié rit van 1 530 km kos R311. 'n Beddegoed-kaartjie kos R11 - almal se beddegoed is dieselfde. Ontbyt kos R11, middagete R15 en aandete R17,50.

Derdeklas is anders - en omtrent die helfte goedkoper. Daar is net 'n paar kompartemente in 'n wa, verder sit almal styf teen mekaar op lang regop bankies en slaap met hul bagasie in hul hande en op hul skote uit vrees dat iemand dit steel.

Die paar derdeklas-kompartemente is volgepak en by elke stasie - selfs in die middel van die nag - kom maak die kondukteur seker jou kaartjie is wél geknip. ('n Wenk vir voornemende derdeklas-reisigers: penlight-batterye pas perfek in 'n treindeur se slot en verhoed dat die kondukteur die deur kan oopmaak...)

Treinkos is natuurlik 'n ander storie. Dit is nie rêrig só lekker nie, maar die hoeveelheid vergoed vir die gebrek aan lekkerte. Aandete begin met sop, en as die Duitse jodel-kasset die tweede maal omgedraai word, kry jy 'n halwe vis - nog steeds die voorgereg. Intussen loop twee of drie kelners op en af en stamp so elke dan en wan - wanneer die trein om 'n draai gaan - aan een van die gaste wat gewoonlik soet hanepoot saam met hul kos drink. Hulle noem jou juffroujie as jy alleen eet (en natuurlik 'n vrou is).

Die hoofgereg, of jy nou die Transkaroo, die Amatola,

die Algoa of die Mosselbaai-trein ry, is aartappels, ertjies (uit 'n blik), soms heerlike boontjies met swartpeper en sulke stukkie aartappels en uie in. Vleis-met-sous of hoender-met-sous of altwee-met-sous... nie te sleg nie - gekook en vaal - en natuurlik rys ook. Op 'n goeie dag kry 'n mens geelrys met rosyntjies in.

Die poeding... Ek weet nie wat 'n mens dit noem nie, maar dit laat jou onwillekeurig aan 'n koshuis dink. Gebak met soetsous oor en daai plastiekgeel vla - die soort wat sonder eiers gemaak word en waarmee jy, as dit koud is, 'n kombuis-kat mee kan doodgooi.

**DIE TRANSKAROO** uit Johannesburg stop presies 32 keer voordat dit Kaapstad bereik. Maar dis op dié trein dat ek besluit het dís seker hoe babas in baarmoeders moet voel. Die rustige heen-en-weer geskommel en voor jy aan die slaap raak, probeer jy die wisselende ritmes, hard-sag-sag-hard, saam met die kloppende wiele op die staalpoor opsê.

Dis nog donker as die koffieman met sy sleutel in jou slot kom krap. Almal kry wit koffie. En 'n soort doughnut-ding met dik, wit versiersuiker op, wat soos die Indiër op die hoek se Chelseabun proe.

Daar's elf hooflyntreine - dis nou buiten die bloutrein - wat deur Suid-Afrika loop. Spoor net sê daar is nie meer iets

burg en Louis Trichardt. Vir die rit van 504 km kos 'n tweedeklas-kaartjie R78. Ek wil die Bosvelder nog eendag ry net om te sien hoe lyk Lunsklip, Drummondlea, Eerstegoud, Dikgale, Soekmekaar, Groot-Spelonke, Bandolierkop, Modombidzha...

Die Trans-Natal vertrek vanaf Johannesburg, ry deur 'n stukkie Vrystaat, en kom so 12 uur later in Durban aan. Dis ook 'n trein wat elke dag loop en 'n tweedeklas-kaartjie kos R111. Onthou, as jy treinry en jy koop jou ete- en beddegoedkaartjies op die stasie pleks van op die trein, betaal jy omtrent 'n rand minder daarvoor.

Die Amatola, tussen Johannesburg en Oos-London, is my gunsteling - dié trein is so te sê soldaatloos en, veral, ry in die oggendig deur die Oos-Kaap. As jy van érens anders as Johannesburg kom, sit jy op Springfontein-stasie en wag vir die junction. Heerlik. Dié trein loop ook elke dag en 21 ure later is jy daar. 'n Tweedeklas-treinkaartjie kos R155.

**DIE ALGOA**, tussen PE en Johannesburg, gaan jou ook op Springfontein laat wag as jy nie direk tussen dié twee plekke reis nie. Die trein hol net drie maal per week en 'n mens moet seker maak van die tye en so aan. Verbeel jou jy wag drie dae lank in Cookhouse in die middel van die winter vir die volgende trein... Dié rit duur net onder die 24 uur en 'n tweedeklas-kaartjie kos R166.

Die Mosselbaai na Johannesburg-trein loop net een keer per week en gaan ook Springfontein toe. Dis my tweede favourite. Saterdag ry jy op, en Donderdag af - see toe! Dit neem 'n volle 32 en 'n half uur - tweedeklas kos net R200.

Die Komati, tussen Johannesburg en Komatipoort, het ek nog nie gery nie. Dié trein loop deur 'n lieflike stuk van die land - Machadodorp, Goedgeluk, Waterval Boven, Elandshoek, Malelane, Impala, Hectorspruit. Dié trein - onverstaanbaar om die minste te sê - ry snags. 'n Tweedeklas-kaartjie kos R81.

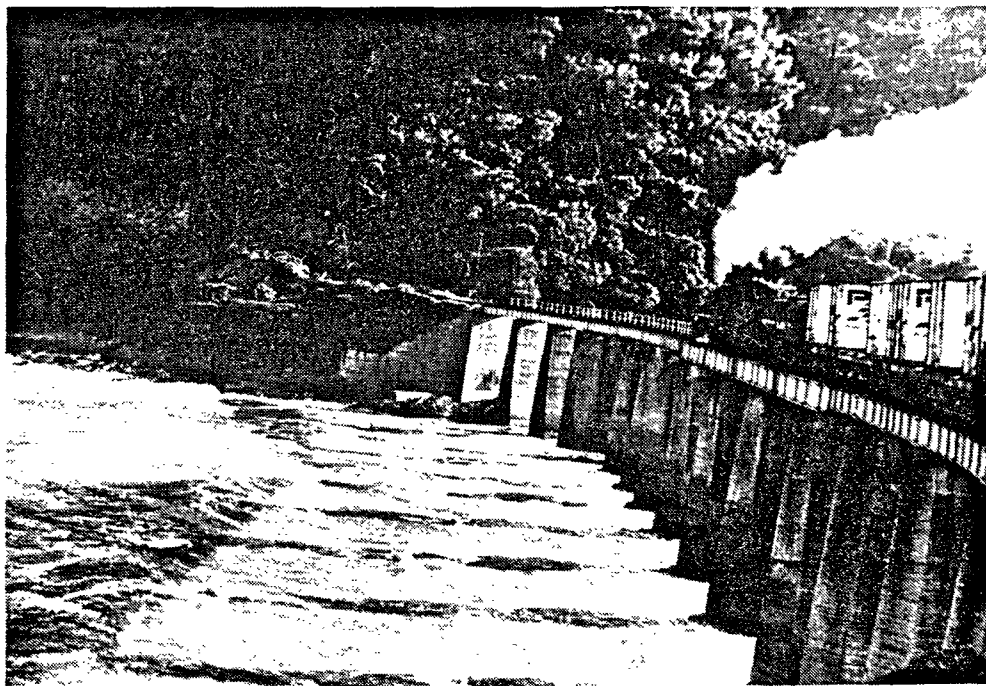
Die twee treine wat die grense van Suid-Afrika verlaat, is die Bulawayo- en Limpopo-treine.

Die Limpopo, tussen Johannesburg en Harare, loop net eenmaal per week en neem sowat 'n dag. 'n Tweedeklas-kaartjie kos R200 en dié trein stop ook op allerhande vreemde plekke: Rutenga, Gweru, Kwekwe, Kadoma, Chegutu,

Norton.

Die Bulawayo-trein, vanaf Johannesburg, deur Gabarone na Bulawayo, loop ook net een maal per week: Swartuggens, Zeerust, Ramathabama, Pitsane, Lobatse, Mahalapye, Topjisis, Tshesebe, Plumtree... Dié trein, vir slegs R163 (tweedeklas), neem sowat 24 uur en ry ongelukkig ook lang ente deur die donkerte.

Nou ja toe. Ek's terug in Johannesburg en die stasie hier is lelik en groot en raserig. Eendag sal 'n nuwe regering dalk weer treine, wat orals heen gaan, terugbring. Treine wat langs die kus langs ry, treine wat deur Lesotho en die Transkei ry en treine wat verder as Bitterfontein - waar die spoorlyn eindig - langs die Weskus, Namibia toe loop. Maar of dit gaan gebeur of nie, ek bly hooked...



soos melktreine wat tussen die verskillende klein dorpie hardloop nie, maar ek wonder.

'n Enkelkaartjie vir die Diamond Express wat tussen Pretoria, Johannesburg en Kimberley ry, kos R155. 'n Mens kan ook, teen 'n bykomende R80, 'n koepee huur waarin jy en al jou tjomies kan paartie. Dis 'n oornagtrein wat agtuur die aand vanaf Johannesburg vertrek en sesuur die volgende oggend in Kimberley aankom. Behalwe Saterdag ry dié trein elke dag.

Die Trans-Oranje, vanaf Kaapstad na Durban, ry net Maandag. Van Durban na Kaapstad vertrek op Donderdag, en dié rit van 2 009 km duur sowat 32 uur. Tweedeklas kos R269 en eerste-klas omtrent 'n R100 meer.

Die Bosvelder/Maroela loop daagliks tussen Johannes-

# CHRIS HANI: MY LOJALITEIT LÊ BY DIE ARMES

Baie mense, veral wit Suid-Afrikaners, beskou Chris Hani as 'n terroris. Maar vir vele ander is hy 'n held, 'n swart Christiaan de Wet, vanweë sy sleutelrol in die gewapende stryd. HENNIE SERFONTEIN gesels met hom

**“K**AMERADE, laat ons die Suid-Afrikaanse Polisie vandag hier bedank vir hul samewerking en gedissiplineerde optrede wat bygedra het dat ons optog vreedsaam verloop het. Hulle mag dit miskien nie weet nie, maar hulle is vandag óns polisie. En in die nuwe Suid-Afrika sal hulle steeds ons polisie wees. Viva SAP!”

“Viva SAP!” juig die skare geesdriftig saam met die spreker.

En die spreker? Niemand anders nie as Chris Hani, die omstrede, maar kleurrike en charismatiese leier van die SAKP en senior lid van die Nasionale Uitvoerende Komitee (NEC) van die ANC.

Die plek was Potgieterstraat, reg langs Pretoria-Sentraal, dié gevangenis waarheen Hani op 6 April verlede jaar 'n protesoptog van 'n paar duisend mense gelei het. Die polisiemanne het half ongemaklik rondgekyk. Niemand het verwag om Hani, met sy beeld as onbuigbare militaris, in die rol van versoener en vredemaker te sien nie.

Tog was Hani ook verlede jaar persoonlik daarvoor verantwoordelik dat 'n spanningsvolle konfrontasie tussen ondersteuners van Inkatha en die ANC by 'n massavergadering in Bekkersdal ontloft is. Hy het sêlf teësinnige MK-lede ontwapen - 'n stap wat gelei het tot 'n suksesvolle vredesooreenkoms van meer as 'n jaar.

Chris Hani word deur veral wit Suid-Afrikaners as 'n bloeddorstige kommunist en terroris beskou. Maar vir vele ander is hy 'n held. 'n Swart Christiaan de Wet vanweë sy sleutelrol in die gewapende stryd. 'n Lewende legende omdat hy in die sewentiger- en tagtigerjare Suid-Afrika dikwels in die geheim binnegedring en soms maande hier deurgebring het.

**HANI DIE MENS**, die kommunist, die militaris, die intellektueel en die legende se wortels lê in die Transkei. Hy is 50 jaar gelede in 'n klein gehuggie naby Cofimvaba gebore, een van Mary en Gilbert Hani se ses kinders.

As trekarbeider, eers in die myne en later in Kaapstad, was sy pa meestal weg van die huis. Met 'n stander ses agter sy naam, was Gilbert Hani een van die eerste geleerde mense in die omgewing. Hy was 'n lid van sowel die ANC as die SAKP en het 'n groot invloed op die politieke denke van sy seun gehad.

Oor sy vroegste jeugjare sê Hani: “Dit was baie baie moeilike jare. Ons was 'n arm familie.”

'n Onderwyseres-tante se invloed het daarvoor gesorg dat Hani op die vroeë ouderdom van vyf by 'n Rooms-Katolieke sendingstasie begin skoolgaan het. En soos die meeste swart seuntjies van sy ouderdom moes hy elke oggend sesuur opstaan, takies om die huis verig, die beeste versorg en lande bewerk voordat hy die tien kilometer skool toe moes loop.

Sy ma, 'n toegewyde Rooms-Katolieke, en pa, ook 'n lidmaat, het toegesien dat hy gedoop is en van kleins af aktief in die kerklewe, onder andere as 'n altaarseuntjie, betrokke geraak het.

“Ek was aangegryp deur die Rooms-Katolieke leerstellinge. Ek wou 'n priester word, opleiding by 'n Katolieke Seminarie ontvang in plaas van hoërskool toe gaan,” vertel hy.

Maar pa Gilbert het 'n stokkie daarvoor gestee en die jong Hani is daarna eers na die Matanzima Sekondêre Skool in Cala en toe na die bekende Lovedale Instituut in Alice, waar hy in 1958 gematrikuleer het.

HY HET DIE KERK in 1962 laat vaar toe hy 'n lid van die ANC

en SAKP geword het. Vandag is hy 'n atei, maar respekteer die rol van die kerke, veral die bydra van sommige kerke en hul leiers in die stryd teen apartheid. Sy vrou, Limpho, is ironies genoeg 'n aktiewe lid van die Lesotho Evangeliese Protestantse Kerk.

“My drie kinders het almal kerk toe gegaan, die twee jongstes doen godsdiensstudies op skool, maar nie een is gedoop nie.

“Ons is 'n demokratiese familie en glo nie dis reg dat ons kinders gedoop word voordat hulle nie oud genoeg is om self daarvoor te besluit nie.”

Hy sê hy het godsdiens en die Christendom laat vaar ná sy studies van onder meer Marx en Hegel toe hy tot die oortuiging gekom dat die kerk te min vir sosiale geregtigheid doen.

Hani is eers na Fort Hare en later na Rhodes waar hy in 1962 'n BA met Latyn en Engels as hoofvakke verwerf het.

Hy was 'n leerlingklerk by 'n prokureursfirma in Kaapstad in 1962 en 1963. Hy word 'n lid van MK, 'n lid van die Wes-Kaapse ondergrondse leierskap en is betrokke by wat hy beskryf as “amateurgatige sabotasiedade” - soos om telefoondrade te knip. Hy word in hegtenis geneem op aanklagte dat hy onwettig pamflette versprei het en tot 18 maande tronkstraf gevonniss.

Net nadat hy sy Appèlsaak verloor het, verlaat hy Suid-Afrika en word deel van een van die eerste groepe uit dié land om vir opleiding na die voormalige Sowjet-Unie gestuur te word.

**VAN HIER AF** is Hani se lewensverhaal in der waarheid dié van MK en die gewapende stryd. 'n Bekende verhaal teen die tyd. Op 32 word hy lid van die ANC se Nasionale Uitvoerende Komitee (NEC) en kort daarna lid van die Sentrale Komitee van die SAKP. Hy vorder tot adjunk-hoof in 1982 en tot stafhoof in 1987.

Hy bedank uit laasgenoemde pos in November verlede jaar. In Desember volg hy Joe Slovo as hoof van die SAKP op en word die nuwe Sekretaris-generaal.

Dit het natuurlik as 'n skok en 'n verrassing gekom, want vanweë sy gewildheid en geesdriftige gevolg op grass-roots-vlak - soos duidelik aangetoon deur die NEC-verkiesingsuitslae verlede jaar - was hy as die gunsteling beskou om Nelson Mandela as president van die ANC op te volg.

Maar Hani het dit duidelik gestel: hy is eerstens 'n kommunist, en sy lojaliteit lê by die “armes en die werkersklas”.

Maar dit moes niemand verbaas het nie. Die drie persone in sy jeugjare wat die grootste invloed op hom gehad het, was almal SAKP-lede - sy pa, sy oom Milton en Govan Mbeki, die pa van jeugmaat Thabo, wat saam met hom op skool en universiteit was.

Oor sy aansluiting by die SAKP in 1962, sê Hani: “My pa was 'n trekarbeider. Dit het die hele kontradiksie tussen arbeid en kapitaal, die uitbuiting van die werker, na vore gebring.

“Die ANC se teorie was miskien goed om onderdrukking beter te verstaan. Maar dit het nie die onderdrukking van klasse verduidelik of hoekom die base groot winste maak en die werkers in die townships en platteland lae lone kry nie. Die antwoorde lê by die SAKP.”

**IN SY EENVOUDIGE KANTOOR** in die SAKP-hoofkantoor praat Hani oor sy 27 jaar in ballingskap. Hy was die politieke kommissaris en lid van die Luthuli-groep wat in 1967 die eerste maal in die destydse Rhodesië met veiligheidsmagte van Suid-Afrika slaags geraak het. Hy vertel hoe 'n mens



Chris Hani... “Die SAKP het die antwoorde.”

“jou vrees moes oorkom in jou eerste geveg om ander moed in te praat, sonder om jou eie vrees te laat blyk”.

Maar Hani was ook 'n individualis, 'n rebel en eksponent van interne ope kritiek. So is hy in 1969 vir 'n jaar as lid geskors omdat hy in 'n dokument die leierskap skerp gekritiseer het oor hul weelderige leefwyse en oënskynlike gebrek aan toegewydheid in die stryd.

“Vandag dien ek saam met dié wat my geskors het op die NEC. Maar ek koester geen griewe nie.”

Die ergste van sy jare in ballingskap was “die ontsettende heimweë na Suid-Afrika. Ek het nooit geweet hoeveel ek die land sou mis nie, want Suid-Afrika en sy mense is in talle opsigte só anders as die res van Afrika.”

Dis ook die rede hoekom hy in die sewentiger- en tagtigerjare vrywillig aangebied het om gevaarlike ondergrondse werk in Suid-Afrika te kom doen - “net sodat ek weer my land kon sien, met my mense kon praat”.

**WAT ONTSPANNING** betref, sê Hani: “Ek is gek oor Engelse gedigte, en lees Shelley en Keats. Shakespeare is my ander passie. Sy blyspele en tragedies, maar ook sy gedigte. Dié mense neem my gedagtes weg op die weste wind en laat my van my worries en werk vergeet.”

Hy luister graag na Bach, Tsjajkowski en van die moderne swart musici. As hy kan, draf hy - sy sweetpakk gaan orals saam - en hy swem vir ontspanning.

Oor sy verblyf in konserwatiewe Boksburg?

“Ons familie is nog net met vriendelikheid en gasvryheid ontvang. Ons verblyf daar wys dat dit 'n mite is dat die Afrikaner noodwendig 'n rassies en apartheidondersteuner is.”

SPORT DEUR **TIM SANDHAM**



## 'n ware toets vir die all blacks



Die spotprent wat VWB destyds met die vrystel van die bandopnames van Eugene TerreBlanche se gesprekke met Ounool geplaas het.

### HET SY AL HAAR VARKIES?

**OUNOOL** Allan se verwysing na die Wellustige Karwats as "a pig in a safari suit" het 'n heel nuwe betekenis gegee aan die Engelse uitdrukking "a pig in a poke".

(Die *Oxford Dictionary* sê van dié uitdrukking: "to buy, accept something without knowing its value.")

Die woordeboek gee een van die betekenis van die woord "pig" aan as: "a greedy, dirty, obstinate, sulky or annoying person."

Die getuienis van wippende wit Boereboudes in 'n kamer saam met lyfvagte laat 'n mens aan 'n ander uitdrukking dink: "the pig in the middle". Volgens Oxford beteken dit: "a person who is placed in an awkward situation between two others."

Dit raak al interessanter: Oxford sê "pig-sticker" beteken "a long sharp knife"...

### QUOTE VAN DIE WEEK

**BESLIS** dié van LP Koos van der Merwe, wat na die AWB verwys het as die manne met "waterskoene, daggers en cokeproppies op hul skouers."

### HOU OP GATKRUIP, CLARENCE

**'N JAKKALS** verander van hare, maar nie van streke. Hoe meer die SAUK verander, hoe meer bly hulle dieselfde.

Clarence Keyter se aanstootlike gatkruipery voor die polisie se skakelman, kol Johan Mostert, en die prokureur-generaal van die Witwatersrand, adv Klaus Peter Constantin Otto von Lieres und Wilkau, SC,

op Agenda Dinsdagaand is 'n voorbeeld.

Hy het Mostert nie net met moord (no pun intended) laat wegkom oor die verslag van patoloog Jonathan Gluckman oor sterftes in polisie-aanhouding nie, hy het boonop elke vraag handewringend begin met: "Dis nou nie dat ek die polisie in 'n slegte lig wil plaas nie," of "ek maak nie 'n aanklag nie, ek vra net".

Ag nee magtag, Clarence.

Minder blatant, maar nie veel verskillend nie, was die *Sunday Times* se PR-job op Hernia Kriel Sondag - amper, het Bittergal die gevoel gekry, om die slegte nuus (oor Gluckman se stelling) op die voorblad uit te kanselleer.

So van Gluckman se beweringe gepraat: was dit nie pikant dat die polisie se eerste reaksie weer was dat so baie aangehoudenes selfmoord pleeg nie?

Amper soos die Katolieke dokter van Belfast wat 'n nadoedse ondersoek op 'n Protestant gedoen het wat tien keer in die rug geskiet is en bevind het: "The worst case of suicide I have ever seen..."

### VAN VARKE NA SKAPE

Bittergal was vir 'n week lank saam met VWB se redakteur in Australië. Die enigste humor daar gaan oor skape - in die outback het mans glo nie veel ander geselskap nie.

Soos: Wat noem jy 'n Australiër met 'n kangaroo onder die een arm en 'n skaap onder die ander? 'n Bisexual.

En wat noem jy 'n Australiër met meer as een vrou? 'n Skaapwagter. En wat is 'n Australiese maagd? 'n Skaaplamm wat vinniger as haar baas kan hol.

**MORE** se wedstryd tussen die All Blacks en die rugbyspan van Natal belooft om 'n taastryd te wees. Die wysheid daarvan om die Nieu-Seelanders teen so 'n sterk span te laat speel in hulle eerste wedstryd van die toer is te betwyfel.

'n Paarsagteropwarmingswedstryd teen Oos-Transvaal of Westelike Provinsie sou miskien 'n beter idee gewees het.

Maar die All Blacks het darem 'n hele paar wedstryde ter voorbereiding in Australië gehad.

Die nederlaag - kom ons noem dit maar 'n pakslae - wat hulle twee weke gelede teen Sydney ('n provinsiale span) gely het, kan hulle moontlik weer op Kingspark ervaar.

Natal het die seisoen bra rukkerig begin, maar speel op die oomblik baie goed. Die span het bitter min swak plekke en is vir die eerste keer in jare in die posisie om 'n buitelandse toerspan te klop.

Hoewel Natal oor blitsige agterspelers beskik, maak die span min van volle agterlynbewegings gebruik. Die span se angel lê in die teenaanvalle wat geloods word na opponente se foute en die goeie tweede fase-besit wat Teich- en Bartman verskaf.

Die Springbok-oefengroep van 26 man is dalk gefinaliseer, maar goeie vertonings teen die All Blacks kan deurslaggewend wees wanneer aanpassings gemaak word vir die toets teen die Wallabies en die Europese toer later vanjaar. Daar word gereken dat Tony Watson en Hugh Reece-Edwards ongelukkig is om nie in die uitverkore groep te wees nie. Die regtervleuel se verdediging teen Tuigamala en Timu sal goed dopgehou word. So ook gaan die heelagter se optrede onder die bombardement van hoë skoppe wat op hom geloods sal word, bepaal of hy reg is vir die Groen en Goud.

Die Natallers, in hul poging om die Nieu-Seelanders te verslaan, moet verhoed dat van hul sleutelspelers beserings opdoen. Sonder Robert du Preez, Pieter Muller of Bartman is nie net die Springbokspan verswak nie, maar ook Natal se kans om die Curriebeker te wen.

**DIE OLIMPIESE SPELE** is skaars halfpad en ek is reeds suf TV gekyk. Die oorsaak vir die sultheid is veelvuldig. Deels omdat selfs die gehardste sportgeesdriftige net soveel sport op TV kan kyk én dit nog geniet. Deels

omdat ons die afgelope paar maande met elke denkbare geleentheid die hoogtepunte van 90 jaar se deelname gewys is. Die regstreekse dekking bied baie semels met enkele pèrels. Die pèrels word darem (ad infinitum) in stadige aksie vanuit elke denkbare hoek gewys.

Ons moet seker dankbaar wees dat daar borge is wat help om die enorme koste van die uitsending te delg, maar ons wil nie elke tien sekondes daaraan herinner word presies hóé dankbaar ons moet wees nie. Is dit nie ironies nie dat terwyl ons vertel word wie die dekking moontlik maak, die dekking juis daardeur onderbreek word?

Om die semel-metafoor verder te voer; die kaf wat party van ons kommentators tydens die skakelsessies kwytraak, is soms te goed om waar te wees. As dit 'n skokkend ervaring was om te ontdek hoe ver agter ons atlete geraak het tydens die sportboekot, is dit met afgryse dat ons die TV-aanbieders se pogings waarneem. Martin Locke se truuk om die hoofstrekke uit koerantartikels te lees is onvanpas.

Maar die tekens was egter vroeg reeds daar. Tydens Marokko se opmars jubel die kommentator: "The home of many great athletes. Who will ever forget ...?" en daar vergeet hy self. Voor ek vergeet, die kommentator se naam is Dumela Mateza en sy grootste bydrae was om te noem watter hande krieketspelend is. Krieket is toevallig nie 'n Olimpiese sportsoort nie. (Ook maar goed, anders was die spele nog langer uitgereg as wat dit reeds is.) Die feit is, baie van die kommentators is onvoorbereid wanneer hulle stelling voor die kamera inneem. Dis ook onaanvaarbaar.

Tog is dit byna onmoontlik om op te hou kyk as jy eers voor die TV ingeskuif het. Die skouspel van die openingseremonie was oorweldigend in sowel konsep as uitvoering. Die verbeelding en visie, om nie te praat van voorbereiding nie, is ongelooflik. Die aansteek van die Olimpiese vlam met 'n brandende pyl is 'n verfrissende inslag op 'n ou ritueel. Die organiseerders van Atlanta '96 is sekerlik hard aan die werk om die seremonie te verbeter.

Nie eens die Suid-Afrikaanse span met hulle bont sweetpakke, halfgebakte vlag en geleende volkslied kon afbreuk doen aan dié luisterryke geleentheid nie. Aan dié identiteitskrisis moet iets gedoen word, maar die wysheid van 'n Salomo, nie 'n Ramsamy nie, word vereis.



# As mense maar net uit vlees en bloed bestaan het, sou hulle straks nie soveel baklei het nie, skryf JOHANNES BRUWER. Dis die gedagtes wat deur dié vlees en bloed bedink word wat hulle so dodelik kan maak vir mekaar

so hier sit die mensdom, soveel moeisame millenia verder, en vrede op aarde nog steeds nie te opsigtelik in sig nie.

Nie dat daar geen hoop is nie. Aan die positiewe kant het kragtige ekonomiese magte regom die aardbol, van Suid-Afrika tot in Europa, stadig maar seker die uitwerking om mense al hoe meer te verenig namate hulle besef dat almal uiteindelik van mekaar afhanklik is om hul materiële voortbestaan en welvaart te verseker.

Weliswaar is daar in dié toenemende erkenning van die ekonomiese interafhanklikheid van alle mense nog geen vooruitsigte op ekonomiese gelykheid tussen almal nie, sodat ekonomiese magte naas hul verenigende uitwerking terselfdertyd steeds 'n verdelende uitwerking behou: mededinging om materiële welvaart kan intense konflik veroorsaak, tussen enkelinge sowel as tussen botsende belangegroepes.

Die grootste en onstelligste struikelblok in die weg na 'n verenigde mensdom is egter mense se vermoë om hulle volslae oor te gee aan verskillende, wedersydse antagonistiese denkstelsels. Dié denkstelsels behels kragtige ideologiese magte wat verdeeldheid en oorlog tussen mense saai deur verskillende groepe mense daarvan te oortuig dat hul onderskeie belange volslae onversoenbaar is met mekaar. Dié verdelende ideologiese magte neem verskeie vorms aan, wat strek van godsdiens tot nasionalisme en van rassisme tot seksisme, maar almal het een eienskap gemeen: hulle vereis dat enkelinge hulle vereenselwig met 'n bepaalde, ideologiese omskrywe groepsidentiteit, 'n identiteit wat nie universeel is aan alle mense nie, maar wat op grond van verskille in taal, godsdiens, kultuur, etniese herkoms, velkleur en so meer onderskei word van ander groepe mense.

Die ideologiese omskrywe verskille tussen groepe mense word as so fundamenteel voorgehou dat die lede van een groep die lede van 'n ander groep dikwels as onkenbare wesens beskou met wie hulle hulle hoegenaamd nie kan vereenselwig nie.

Dit lei tot vyandigheidsindheid en selfs bloedige konflik tussen die verskillende groepe.

IRONIES HET DIE sterk beweging na vereniging wat die laaste jare vanweë materiële oorwegings tussen verskillende groepe mense plaasgevind het, gepaard gegaan met 'n intensivering van ideologiese konflik tussen groepe, in Suid-Afrika net soseer as in byvoorbeeld Europa.

Terwyl die absolute skeiding tussen kapitalistiese en kommunistiese stelsels in Europa afgebreek word, woed hewige etniese konflikte in verskeie streke van die voormalige Sowjet-Unie. En terwyl ekonomiese oorwegings in Suid-Afrika die val van staatkundige apartheid bewerkstellig, beleef ons eweneens 'n opwelling van konflik tussen groepe wat hulle as ideologies onversoenbaar met mekaar beskou. So moorddadig intens is dié konflik dat duisende lewens al geëis is in die een menseslagting ná die ander.

Dié kanker van ideologiese konflik besmet die hele aardbol: van die rassebotsings in Los Angeles tot die vyandskap tussen die Israeli's en die Palestyne; van die haat tussen Protestante en Katolieke in Ierland en die stryd tussen Moslems en Christene in Beirut tot die jongste twis tussen Hindoes en Moslems in Indië omdat die Hindoes 'n moskee wil vervang deur 'n tempel op 'n plek wat albei groepe as 'n heiligdom van hul geloof beskou.

DIE VERSPOTSTE (en daarom die verskriklikste) aspek van dié wêreldwye botsings tussen verskillende ideologiese groepe is dat mense mekaar letterlik doodmaak oor niks. Die onversoenbare "verskille" tussen hulle wat deur hul onderskeie ideologieë omskryf word, bestaan nie in die tasbare werklikheid nie. Dit het geen materiële substansie nie, dit vorm geen aangebore deel van die weefsel van mense se liggame nie, dis nêrens te vind in die vlees en bloed waaruit mense fisiek bestaan nie. Die werklikheid bied geen gronde vir groepe mense om mekaar as andersoortige wesens te beskou nie: biologies funksioneer almal dieselfde en behoort almal tot dieselfde spesie.

Die ideologiese "verskille" tussen mense kom in werklikheid neer op aangeleerde illusies, op gedagtes, op veronderstellings, op ontasbare abstraksies van die denke. Die eienaardigste eienskap van mense is dat hulle hul illusies met sulke naarstige oortuiging bo die werklikheid kan verhef: dat hulle die denkbeeldige "verskille" tussen hulle in alle erns belangriker kan ag as die heel tasbare ooreenkomste tussen hulle as sterflike wesens van identiese vlees en bloed.

OM PERSPEKTIEF TE KRY op die konsekwensies van dié eienskap, kan 'n mens 'n voorval uit die onlangse Suid-Afrikaanse geskiedenis beleef: Jy is 'n gewapende mens wat op 'n trein klim om moord te pleeg op ondersteuners van 'n politieke beweging wat jy as jou vyand beskou. Jy rig jou wapen op 'n beangste mede-passasier en kom voor 'n dilemma te staan: hoe weet jy die mens voor jou is jou vyand?

Die sigbare werklikheid, jou mede-passasier se liggaam, bied jou geen leidraad nie. Dit omskryf geen verskille tussen julle nie, maar net ooreenkomste. Jy ken die werking van daardie liggaam immers goed: jy weet dit sal sterf as jy die sneller trek.

Om die "vyandige" aspekte van jou mede-passasier te vind, beweeg jy noodgedwonge van die sigbare na die onsigbare en vra: "Watter taal praat jy? Watter politieke groep ondersteun jy?"

Op grond van die antwoord, 'n reeks klanke wat onmiddellik in die niet verdwyn, maar wat vir jou die ontasbare inhoud van jou mede-passasier se denkwêreld genoegsaam etiketteer, besluit jy om die sneller te trek.

Jy distansieer jou uit jou ideologiese oogpunt volslae van die fisieke liggaam voor jou, 'n liggaam wat joune weerspieël, omdat jy antagonisties staan jeens die onsigbare gedagtes in jou medemens se kop.

ELKE MENS, kortom, is eintlik twee mense - 'n werklike mens, 'n fisieke liggaam van vlees en bloed; en 'n denkbeeldige mens, 'n ideologiese identiteit saamgestel volgens die lewensbeskouwlike opvattinge en subjektiewe voorskrifte van 'n bepaalde groep.

Werklike mense stem almal ooreen en is onderhewig aan presies dieselfde fisieke logika om te oorleef: hulle word op dieselfde manier honger en dors, hulle ervaar pyn en plesier op dieselfde manier, hulle plant op dieselfde manier voort en hulle is uiteindelik op dieselfde manier weerloos teen die dood.

Denkbeeldige mense, aan die ander kant, kan aansienlik verskil op die vlak van die abstrakte begrippe wat hulle by hul ideologiese belangegroep aangeleer het: die taal wat hulle praat, die godsdienstige en lewensbeskouwlike opvattinge wat hulle huldig, en so meer. Terwyl die konkrete, biologiese ooreenkomste tussen mense aangebore en onveranderlik is, word die denkbeeldige verskille tussen hulle ná elke enkeling se geboorte opnuut in daardie mens ingevoer deur die medium van verbale taal.

Vervreemding tussen groepe is die gevolg daarvan dat mense hul aangeleerde ideologiese identiteit belangriker ag as die fisieke liggaam wat hulle met alle ander mense gemeen het. Hoe gebeur dit dat die denkbeeldige mens heerskappy verkry oor die fisieke mens?

SOEK MENS 'N ANTWOORD antwoord op dié vraag, kan jy gerus nadink aan die eerste vorm van ideologiese beheer waaraan die groep die enkeling onderwerp: die oplegging aan die kleuter van 'n bepaalde maatskaplike moraliteit. Net 'n paar gedagtes hieroor: Die oplegging van moraliteit, 'n stel taboes en voorskrifte wat die enkeling se seksuele verhoudinge - en dus fisieke identifikasie - met ander mense beheer, is die eerste ontkenning van die fisieke logika wat alle mense as liggaamlike wesens gemeen het. Volgens dié fisieke logika, wat onveranderlik aangebore is in elke mens, vind die enkeling fisieke plesier wenslik en sinryk en fisieke pyn onwenslik en sinloos. Dié biologiese estetika kan beskou word as 'n aangebore, fisieke ideologie - die enigste ideologie wat universeel is aan alle mense, want die vaste, biologiese omskrywe waardestelsel wat dit behels, motiveer alle mense om hul handelinge te rig om plesier na te streef en pyn te vermy. Op grond van dié gemeenskaplike biologiese estetika sou alle mense hulle kon vereenselwig met mekaar se fisieke liggame.

Moraliteit ontken egter die seggenskap van die liggaam deur die nastrewing van plesier en die fisieke identifikasie tussen mense onderhewig te maak aan streng ideologiese voorskrifte, voorskrifte wat die enkeling se aangebore liggaamlike logika in baie opsigte regstreeks weerspreek. In die oplegging van moraliteit word die enkeling se fisieke liggaam met ander woorde ondergeskik gestel aan die abstrakte ideologie van 'n bepaalde groep. Wanneer die ideologiese mens op dié manier verhef word bo die fisieke mens, word die grondslag gelê vir volwasse mense se vermoë om ander mense se liggame minder belangrik te ag as hul eie ideologiese denkbeelde, om ander mense met ander woorde fisiek te kan uitwis in die naam van 'n bepaalde ideologie.

# NET VLEES EN BLOED

# OMAN BOER VOORUIT MET SEESKILPAAIE

Die olieland Oman olie nou die wiele van natuurbewaring, skryf NADIM KAWASH

**ABUDHABI**- Wanneer dit skemer word aan die kus van Oman, kruip honderde skilpaaie uit die water om hul eiers ongestoord te lê in twee van die wêreld se grootste beskermingsoorde vir dié bedreigde seedier.

Die oorde, een in Ras Al-Had en die ander op die nabygeleë eiland Masira in die suide van Oman, is twee jaar gelede geskep toe 'n nasionale natuurbewaringsveldtog in Oman 'n hoogtepunt bereik het.

"Snags word die strand 'n kolonie van seeskilpaaie. Hul getalle het die laaste tyd aansienlik toegeneem," sê Thabet Zahran, direkteur van die staatsbeheerde Sentrum vir Seewetenskappe en Visserye (SSV).

"Niemand kan die skilpaaie steur nie, want die oorde word bewaak. Toeriste kan egter te eniger tyd na hulle kom kyk - mits hulle toestemming van die owerheid het en nie die skilpaaie steur nie," sê Zahran.

Elke seisoen kom meer as 20 000 van die groen seeskilpaaie na Masira om hul eiers op die strand te lê, terwyl omtrent 15 000 hul eiers by Ras Al-Had gaan lê. Die totale skilpadbevolking in Oman is nou al meer as 180 000. Sowat 100 000 van die skilpaaie bly rondom Masira.

"Oman het nou een van die grootste skilpadbevolkings ter wêreld danksy ons beskermingsprogram van die laaste paar jaar," sê Zahran. Dié program het die groen seeskilpaaie van uitsterwing gered en daar is nou al meer as 60 000 van hulle, sê hy.

Van die ander soorte skilpaaie, soos die Fawssdill, die leerdop-skilpad en die Ridley word egter steeds deur uitsterwing bedreig. "Ons het minder as 5 000 van dié soorte skilpaaie en ons probeer hul getalle deur beskerming en teling vermeerder," sê Zahran.

Oman, 'n olie-produiserende staat, het een van die langste kuslyne aan die Arabiese Skiereiland - die strande strek duisende kilometer ver aan die Golf van Oman en die Arabiese See.

Die SSV het in Ras Al-Har 'n program begin om die getalle van die groen en die domoor-skilpaaie te vermeerder. "Die program is die eerste van sy soort ter wêreld en ons bestudeer ook die eetpatrone, die habitat, die gedrag en ander aspekte van die skilpaaie," sê Zahran.

"In die eerste fase van die program, wat nog sowat 'n jaar sal duur, probeer ons vasstel wat die beste omstandighede is vir die aanteling van die skilpaaie."

Oman se bewaringsveldtog sluit die hou van lesings vir die publiek in, die verspreiding van bewaringspublikasies en televisieprogramme. Toeriste wat Ras Al-Had besoek, kry geskrewe instruksies oor wat hulle te doen staan as hulle afkom op 'n skilpad of eiers.

'n Belangrike dokumentêre programreeks van 10 afleverings gaan binnekort oor Oman se skilpaaie gemaak word. Dit sal gratis aan televisiestasies in Oman verskaf word as deel van die bewaringsveldtog. - AFP

## ROOKDAMPE HANG DIK OOR DIE SPELE

**BARCELONA** - Die hoop van die Olimpiese Spele se organiseerders dat hulle die Spele vanjaar rookvry kan maak, is reg van die begin verydel.

Vertrapte sigaretstompies lê hier die wêreld vol en die bome in houers wat orals geplaas is om die geboue te verfraai word lustig as reuse-asbakke gebruik deur die strawwe Spaanse rokers.

Selvs tydens die openingsplegtigheid is die aandskemer verlig deur die helder rooi gloed van honderde brandende sigarette. Die rokers het hulle min gesteur aan die pleidooi oor die luidsprekers dat hulle die drie uur lange plegtigheid asseblief rookloos moet deursit.

Die organiseerders erken privaat dat die ooreenkoms wat die Spaanse regering in 1989 met die Wêreld Gesondheid-Organisasie aangegaan het om Barcelona 1992 die "Rookvrye Spele" te maak, onrealisties was.

"Dit sal makliker wees om die Amerikaanse korfbalspan te klop as om die Spanjaarde te laat ophou rook," sê een amptenaar. "Dit was 'n mooi idee, maar dit sou tog nooit kon werk nie." - AFP

## LAWYERS FOR HUMAN RIGHTS

### ASSISTENT DIRECTOR: HUMAN RIGHTS EDUCATION PROJECT

As a result of growth, Lawyers for Human Rights, an organisation of human rights lawyers and activists striving for the attainment of equal human rights for all in South Africa, is urgently seeking to appoint an Assistant Director: Human Rights Education Programme based at the Head Office in Pretoria.

Reporting directly to the Director: Human Rights Education Programme, the incumbent's duties will, inter-alia include:-

- Building community capacity for informal human rights education;
- Assisting the Director with the dissemination of Human Rights information to communities and key actors throughout the country;
- Training community leaders as tutors for the Human Rights Education Project;
- Generally helping to popularise and develop a Human Rights Culture in our society.

The person we are looking for will have an understanding of South African politics and its Human Rights history. Good communication skills and organisational and workshop skills are essential, as well as a Code 8 Drivers licence. Experience and understanding of working in a democratic environment will be an advantage.

Salary will commensurate with qualifications and experience and the usual fringe benefits, ie Medical Aid, Pension Fund and Transportation are offered.

Suitably qualified candidates should please send their applications together with CV's to Cecille van Riet, 713 Van Erkom Building, 217 Pretorius Street, Pretoria 0002, or Fax (012) 325 6318. Enquiries (012) 212135.

## KATOLIEKE GLUUR VIES NA PRESIDENT

'n Storm steek in die Filippyne oor die president se planne om geboortebepanking te bevorder, skryf MYNARDO MACARAIG

**MANILA** - 'n Botsing dreig tussen die Filippyne se eerste Protestantse president, Fidel Ramos, en die oorheersende Rooms-Katolieke Kerk in dié land oor 'n veldtog wat die regering wil begin om geboortes te beperk.

Die twee kante gluur mekaar nog versigtig aan, maar Ramos raak al hoe meer uitgesproke oor die noodsaaklikheid van geboortebepanking onder die verarmde bevolking van 62 miljoen mense - terwyl die kerkleiers op hul beurt al hoe meer hul teenkanting teen voorbehoedmiddels uitspreek.

Ramos het 'n vergadering van Katolieke biskoppe pas reguit gesê hy gaan geboortebepanking bevorder as deel van sy planne vir die herstel van die ekonomie - en hulle terselfdertyd gevra om die regering by te staan in die veldtog.

"As ons ooit in ons mense se behoeftes wil voorsien, as ons ooit ons buurlande in Suid-Asië wil inhaal, dan sal ons nou moet besnoei op die gebied waar dit die nodigste is - die bevolkingsgroei," het Ramos aan die biskoppe gesê.

Onbeheersde bevolkingsgroei word dikwels geblameer vir die voortslepende armoede in die Filippyne, waar 80 persent van die bevolking Katolieke is.

Ramos en sy minister van gesondheid, Juan Flavier, wys daarop dat die bevolkingsaanwas van 2,8 persent per jaar die groeikoers in landbouproduksie en die bruto nasionale produk verbysteek.

FLAVIER HUIWER EGTER nog om besonderhede te verstrek oor die veldtog wat die regering beplan. "Ek kry dit al klaar opdraande, en die program het nog nie eens afgeskop nie," sê hy.

Flavier wil ook nie sê of die regering voorbehoedmiddels (wat deur die Katolieke kerk teengestaan word) gaan uitdeel nie. "Ek is te bang om sulke vrae te beantwoord," sê hy.

Ondersoeke wys dat tot 'n derde van getroude paartjies in die Filippyne reeds voorbehoedmiddels gebruik, maar die kwessie bly nog 'n warm patat in dié land.

Voor die presidensiële verkiesing in Mei het die invloedryke aartsbiskop van Manila, Jaime Cardinal Sin, 'n beroep op Katolieke gelowiges gedoen om nie te stem vir kandidate wat gesinsbeplanning voorstaan nie. - AFP



'n Uitgehongerde dogtertjie word deur haar ma getroos in Bardera.

## somaliërs word afgemaai deur hongersnood

Daar word gevrees dat die hongersnood in Somalië vanjaar 'n erger ramp gaan word as die hongersnood wat in 1985 die lewens van 'n miljoen van Ethiopië se 50 miljoen mense geëis het, skryf DAVID CHAZAN

**BARDERA**, Somalië - Tot 1,5 miljoen Somaliërs - sowat 'n derde van dié deur oorlog verskeurde land se bevolking - kan in die volgende paar maande weens hongersnood sterf, waarsku internasionale reddingswerkers. Sowat 4,5 miljoen Somaliërs, 60 persent van die bevolking, ly tans honger.

Nêrens in die land is die hongersnood meer aaklig sigbaar nie as hier in Bardera, 'n afgeleë dorp in die suide van die land waar geen kosvoorrade nog in die laaste 18 maande van burgeroorlog en droogte afgelewer is nie. Die stank van die dood hang swaar in die lug - tot 40 mense sterf per dag en word in vlak sandgrafte om die dorpie begrawe.

Kinders wat soos geraamtes lyk, lê en doodgaan in die strate van dié eens vooruitstrewende gemeenskap van kleinboere aan die oewer van die Jubarivier.

Van die kinders sit met strak uitdrukkings en kou aan grasspriet.

In die hoofstraat lê 'n 20-jarige vrou, Ruqiya Yero, na aan die dood met 'n stuk sak oor haar uitgeteerde liggaam en ribbes wat deur die vel uitsteek.

Sy bibber in die koue oggendlug en sukkel om te praat. Haar mond vorm net floutjies die woord "honger" voordat sy weer uitgeput haar oë sluit.

By 'n kraampie daar naby hang kameelvels aan hake - maar van die 5 000 mense wat nie gevlug het van die faksiegevegte in die omgewing nie het min die geld om daarvan te koop. "Die mense kou maar repies kameelvel en gras," sê 'n plaaslike hoofman, Mahmoud Arab.

**"DIE MENSE HIER** het geen hulp gekry van enigiemand nie - nóg van die VVO, nóg van die Rooi Kruis," sê Sayid Ali, 'n amptenaar van die sterkste faksiegroep, die Verenigde Somaliese Kongres (VSK), wat Bardera sowat drie maande gelede verower het van magte lojaal aan die voormalige heerser Mohamed Siad Barre.

Somalië is in 'n chaos gedompel toe Barre se regering in Januarie verlede jaar omvergewerp is. Faksiegevegte in en om die hoofstad, Mogadishu, het die lewens geëis van sowat 30 000 mense,

meestal burgerlikes. Siad Barre het in die suide van die land gaan skuiling soek totdat hy in April uit die land verdryf is ná meer as 20 jaar aan bewind.

Die mense van Bardera sê sy magte het die plaaslike hospitaal - wat nou in onbruik verval het - geplunder en gebruik as slagplaas vir die kamele en bokke wat hulle by die plaaslike mense afgevat het.

"Bardera behoort nie so te ly nie," sê Hussein Maalim, wat al ses van sy 19 kinders weens hongersnood verloor het. "Dit is een van die min vrugbare streke in die land. Maar Siad Barre se troepe het al ons oeste gesteel."

Die faksiegevegte het verhinder dat kosvoorrade deur hulporganisasies afgelewer kon word by Bardera en talle ander afgeleë dorpies regdeur Somalië, sê Gregoire Avermier van die Rooi Kruis se Internasionale Komitee (RKIK) in Nairobi.

Die meeste kosvoorrade uit die buiteland is na die hoofstad Mogadishu en die omliggende streke gestuur. Die RKIK het ook kos afgelewer aan die kus suid van Mogadishu en bedryf sowat 400 kombuise wat gekookte maaltye verskaf in die suidelike en sentrale landstreke van Somalië.

**DIE RKIK**, WAT 'N noodlenigingsprogram van 100 miljoen dollar in Somalië bestuur, het vandeeweek 'n pleidooi gelewer dat buitelandse hulp verdubbel word. Die Sekretaris-generaal van die VVO, Boutros Boutros-Ghali het verlede week voorgestel dat die VVO meer hulpwerkers en militêre personeel na Somalië stuur, maar die hulpprogramme word steeds in die wiele gery deur gewapende struikrowers wat koskonvooië aanval en beroof.

Intussen het die leiers van vier stam-faksiegroepe wat beweer dat hulle twee derdes van die land beheer, vandeeweek gesê hulle het 'n koalisie gevorm. Volgens genl Mohamed Farah Aidid, leier van die VSK wat sy hoofkwartier in Bardera het, is hulle besig om 'n "gesamentlike administratiewe liggaam" te skep wat onder meer belas sal wees met die beskerming van koskonvooië teen bandiete. Hy en die ander drie leiers, Omar Jess van die Somaliese Patriotiese Beweging, Abdi Warsama van die Suid-Somaliese Nasionale Beweging, en Mohamed Noor Aliyo van die Somaliese Demokratiese Beweging,

## INUIT-LAND BINNEKORT OP DIE KAART

Die Inuit van Kanada gaan een vyfde van dié land as tuiste kry, skryf EMMANUEL ANGLEYS

**NUVIK**, Kanada - Dit lyk of die 25 000 Inuits (Eskimo's) in dié afgeleë en ysige streek van Kanada binnekort hul eie tuisland gaan kry - wat sowat een vyfde van die hele land sal beslaan.

Die landkaart sal oorgeteken moet word om Nunavu ("Ons land" in die Inuit se taal) af te baken. "Ons verwag dat wetgewing binnekort in dié verband deurgevoer sal word," sê Tom Siddon, die federale minister van Indiaansake.

'n Ooreenkoms oor die skepping van Nunavu wat verlede jaar tussen die federale regering en streekverteennwoordigers van die Inuit aangegaan is, word bestempel as 'n "positiewe stap in die hervorming van Kanada se betrekkinge met sy inheemse mense" deur Rosemarie Kuptana, voorsitter van die Inuitvereniging Tapirisat.

Kragtens die ooreenkoms sal 'n gebied van twee miljoen vierkante kilometer in die mins-bevolkte en mees noordelike deel van Kanada aan die Inuit-tuisland toegewys word. Dit sal van die rand van die woude strek tot by die Noordpool.

Sowat 80 persent van die 22 000 mense wat in dié gebied sal woon, is Inuits.

Ingevolge die ooreenkoms sal die Kanadese regering die Inuits ook vergoeding van een miljard dollar in kapitaal en rente oor 14 jaar betaal. Die regering sal ook 10 persent van die minerale-, olie- en gasregte op 'n gebied van 350 000 vierkante kilometer aan die Inuits toewys. In ruil daarvoor moet die Inuits dié regte laat vaar in die res van Nunavu, wat die eiendom van die federale regering sal bly.

**IN 'N REFERENDUM** wat in Mei gehou is in die noordelike landstreke van Kanada oor die eerste wysiging van die landkaart van Kanada sedert Newfoundland in 1949 by die federasie aangesluit het, het 'n skrale meerderheid van 54 persent hul stem ten gunste van die voorgestelde Inuit-tuisland uitgebring.

As die wetgewing deurgevoer word, soos verwag word, sal die landkaart vroeg in 1993 herteken word - in die jaar wat die VVO aangewys het as die Jaar van Inheemse Mense.

Die Inuit het ook nog nie hul aandrang op selfbeskikking laat vaar nie. Dit bly 'n tere puntjie tydens die onderhandelinge oor 'n tuisland.

"Ons is 'n eiesoortige nasie met ons eie taal en ons eie kultuur - en dié feit word nie in die Kanadese grondwet erken nie," sê Kuptana. "Ons eis 'n derde vlak van regering in die land, naas die huidige federale en provinsiale administrasies. Dis tyd dat ons ons regmatige plek in die land gegun word." - AFP

het ingestem tot die teenwoordigheid van 40 VVO-waarnemers in Mogadishu, maar 'n voorstel verwerp dat 500 gewapende VVO-soldate gestuur word om die koskonvooië te help beskerm.

Die leiers sê die soldate is onnodig, maar het die VVO gevra om te help om 'n polisiemag van 6 000 lede op die been te help bring om orde te handhaaf in Somalië, wat tans geen sentrale regering het nie.

Aidid sê die VVO het die land in die steek gelaat deur net twee skepe met kos na Mogadishu te stuur en niks na die res van die land nie. - AFP

# DIE KINDERS VAN 17 JUNIE

Foto's: TERTIUS PICKARD

Onderhoude: LUCKY MABENA

Teks: ERNA JÖRGENSEN



Die plek van slagting, Boipatong, 'n paar dae na die massamoord

## But the child's sob in the silence curses deeper Than the strong man in his wrath.

— "THE CRY OF THE CHILDREN" DEUR ELIZABETH BARRETT BROWNING

**B**OIPATONG, 17 Junie, 1992 - 39 dood: die jongste slagoffer 'n ongebore kind. Niemand het met die kinders gepraat nie. Hulle behoort nie tot politieke partye nie. Hulle het geen seggenskap in die saak nie, maar hulle is slagoffers van die geweld. Hulle weet nie waarom hul gesinne aangeval word nie. Hulle weet net die lewe sal nooit weer dieselfde wees nie. Morongwa en Morongwanyana is 'n tweeling, sewe jaar oud en in graad twee op skool. Hul ma is op 17 Junie voor hul oë vermoor. Kyk 'n mens vandag so na hulle, sal jy nooit raai dat hulle net meer as 'n maand gelede só 'n verskrikking beleef

het nie. Soos hulle daar langs mekaar op die bank sit, met kleurryke rokkies en klein goue hart-oorbelleltjies aan, lyk hulle tog te oulik.

Dis Morongwa wat praat wanneer ons hulle vra wat hulle daardie nag gedoen, gesien en gehoor het. Morongwanyana eggo haar suster se woorde en uitroep.

Hulle sê: "Daardie nag toe dit gebeur het, was ons aan die slaap, maar toe hoor ons skielik vensters breek... toe breek die mense die deur af... toe kom hulle deur die voordeur en hulle skakel die lig daar voor aan... toe kom hulle na die slaapkamer en my mama was agter die deur, want sy het die deur probeer toehou, maar hulle het die deur oopgestoot tot sy neergeval het op die spons... ek was in die bed en ek het geskree los my mama!"

(Die tweeling kyk na mekaar.)

"...maar hulle het haar nie gelos nie, hulle het my mama gesteek en toe het hulle haar met 'n knopkie geslaan... en toe kyk hulle na ons en sê los hulle, hulle is net kinders... toe gaan sit ek agter die boks en toe kom my broer ingehardloop... hy het vir my en my suster uit die huis geneem en toe hardloop ons vinnig weg..."

"...ek en my suster droom baie nare drome oor daardie nag..."

Die tweeling word nou versorg deur hul ouer broer en suster, albei in hul twintigerjare. Hulle woon nog in dieselfde huis. Hulle wil nie wegtrek uit die township nie.

Wanneer die tweeling groot is, wil hulle verpleegsters word.

**MARIA** IS 14 jaar oud en in standerd 5. Haar ouma en haar broer is op 17 Junie vermoor. Dit was nie haar eerste ervaring van geweld nie.

Maria suig haar duim.

'n Afdruk van "Die laaste Avondmaal" hang skeef aan die muur. Maria is skaam en praat moeilik oor wat gebeur het.

"Ek was aan die slaap toe die mense inbreek... ek het wakker geword en onmiddellik onder die bed gaan wegkruip... maar toe breek hulle die voordeur af en kom na die slaapkamer en skakel die lig aan... agter die bed bêre ons ons sinkplaat-wasbalie en ek het daarin weggekruip... daar was twee mans en die een man het vir die ander een gesê skakel af die lig anders sien hulle ons... toe kom die een man en skop teen die balie en sê vir die ander een daar's niemand in die kamer nie... waar kruip daardie honde weg, het hy gesê..."

"...toe gaan hulle na die ander kamer waar my

ouma geslaap het en toe steek hulle haar... ek was nog in die wasbalie en ek het my broer buite gehoor... hulle het hom daar buitekant die huis gesteek... toe hardloop hulle weg... my broer het om hulp geroep, en ek klim toe uit die balie en sien hy is gesteek... ek het 'n paar komberse van die bed afgehaal en oor hom gesit... my broer was 'n bietjie ouer as ek... sy naam was Oupa..."

"...toe het ons vriende daar aangekom en 'n ambulans probeer kry, maar ons hoor toe die ambulans word uit die township weggehou deur versperings in die pad... maar teen dié tyd was my broer en my ouma dood, want die ambulans kon nie by hulle uitkom nie."

Ons kan nie vasstel wie nou by Maria in die huis bly nie.

Wanneer sy groot is, sê sy, wil sy 'n prokureur word. Sy wil nie weggaan uit Boipatong nie. Sy sê sy het geen keuse nie.

Sy is in haar skik daarmee dat ons haar foto neem.

**X SE NAAM** mag nie genoem word nie.

Hy is 18 jaar oud en in standerd 8.

Niemand in sy huishouding is vermoor nie, maar die huis is met klippe bestook. Ná die aanval het die res van die gesin na QwaQwa gevlug en X woon nou saam met sy suster in die huis.

Wanneer ons deur die kombuisdeur stap, sien ek 'n groot mes op die yskas lê. Een van die jong mans wat uit die bloute verskyn het, glimlag vir my. Ek glimlag terug, maar vir die eerste keer dié dag wil ek vertrek.

Teen dié tyd is die huis vol mense. In die sitkamer lyk die groep jong mans skielik vreemd weerloos voor die plakkaat van 'n pop-ster aan die muur. Amerikaanse hipe in Boipatong...

X se vriende val hom dikwels in die rede en praat as 'n groep, eerder as enkelinge.

"Ons onthou dat hierdie mense onverwags gekom het... ek het eers TV gekyk, die film oor Martin Luther King, en ná die film het ek die TV afgeskakel en na die radio geluister... maar terwyl ek na die radio geluister het, het ek 'n geraas buite gehoor... ek het gedink die mense wat gewoonlik kom om ander te kom haal vir patrolliediens... toe trek ek die klere aan wat gewoonlik op patrollie dra en gaan na die venster om te sien wie daar buite is, maar toe



Morongwa en Morongwanyana... "ek was in die bed en ek het geskree los my mama!"

sien ek tot my verbasing daar's 'n klomp mense buite...

"...toe begin hulle klippe gooi na ons vensters en een van die klippe het my teen die kop getref en ek het op die grond geval en bewusteloos geraak... toe ek bykom, was die mense nog steeds daar buite en die strate was vol versperings... toe hardloop ek na my oom se huis 'n paar huise van ons s'n, want ek het gedink dis net ons huis wat aangeval word - maar, die hele lokasie was betrokke.

"...ek voel nou beter, want daar is baie lede hier rond wat altyd kom kyk of ons nog veilig is... ek het nou ervaar dat hierdie mense geen genade het vir enigiemand nie,

want hulle het selfs klein, onskuldige kinders doorgemaak... voor dié aanval het hulle altyd net die vensters gebreek en dan weer weggegaan..."

"...almal in my gesin het weggevlug na QwaQwa en ek is nou alleen hier met my suster... ek moet nou net my matriek klaarmaak en dan wil ek 'n kursus volg in bemarkingsbestuur..."

"...nee, ek wil nie weggaan uit Boipatong nie..."

**DIE LAASTE HUIS** wat ons besoek, is leeg. Ons kry nie nog 'n onderhoude daar nie, want die hele gesin is vermoor. Dit hoor ons by die bure.



Maria... "toe breek hulle die voordeur af en kom na die slaapkamer en skakel die lig aan..."

# KINDERARBEID: OORLEWING SONDER 'N TOEKOMIS

Al is daar wetgewing in Suid-Afrika wat bepaal dat kinders onder 15 nie kinderarbeid mag verrig nie, werk talle kinders nietemin vir 'n hongerloon - bloot om te kan oorleef. Dit beteken ook dat hulle nie skoolgaan nie en dus nooit die vaardighede aanleer wat hulle as volwassenes in staat sal stel om 'n ordentlike werk te bekom nie. Só word die ewige siklus van armoede voortgesit, skryf INA VAN DER LINDE

**K**OERANT mies ek's honger mies." Ephraim het 'n groot naam vir so 'n klein mannetjie. Net sy oë steek uit bo die onderkant van die motorruit. Hy's klein vir sy tien jaar en met 'n gesiggie wat maak dat wit vroue hom huis toe wil vat om te gaan was.

"Vyftig sent vir 'n appel mies." Vir 'n appel gee 'n mies makliker as vir 'n coke, het hy agtergekom. Met die vyftig sent gaan onderhandel hy met die groentehandelaar vir drie pap koejaws, die koerante vergeet eenkant op 'n hoop. Hoofdoel is om elke dag die maag vol te kry.

Maar oor vyf jaar is Ephraim nie meer oulik nie, en werk die taktiek om met 'n paar pront frases geld vir sy honger maag te kry, nie meer so goed nie. Die sowat nege sent per koerant sal steeds nie genoeg wees om eens in sy basiese behoefte aan kos te voorsien nie en hy sal steeds nie kan lees of skryf nie.

Ephraim is 'n tipiese slagoffer van kinderarbeid, 'n praktyk wat in Westerse lande verbied word, maar wat hier - ondanks wetgewing wat bepaal dat geen kind onder vyftien arbeid mag verrig nie - en in die meeste ontwikkelende lande floreer.

Ephraim gaan mettertyd net nóg 'n syfer in die werkloosheidstatistiek van die land word. Hiermee word die ewige kringloop van armoede voortgesit - die kringloop wat begin met 'n swak of geen skoolopvoeding nie, ongeskoolde arbeid en swak lone, die onvermoë om as volwassene 'n behoorlike inkomste te verdien of vir 'n gesin te kan sorg, met uiteindelik kinders wat weer eens op straat beland...

Neera Burma van Indië som dit só op: "Vandag se uitgebuite kinderarbeider is môre se gediensstige, ongeskoolde werker."

Groot koerantmaatskappye is verleë oor die talle straatkinders wat hongersone verdien. Hul verweer is egter dat dié kinders nie streng gesproke as kinderarbeid gedefinieer kan word nie omdat hulle hul dienste kom aanbied. En, sê hulle, koerantverkopers werk net deelyds, heeltemal binne

die perke van die wet, wat bepaal dat kinders nie langer as vier uur per dag mag werk nie.

Dié takie kan voor of ná skool afgehandel word, word geredeneer - wat teoreties waar kan wees, maar in die praktyk werk dit nie so nie. Geen oggendkoerant is klaar verkoop vóór nege-uur nie - wat te laat is vir skool - en die middagkoerante verskyn al van twaalf-uur af op straat, wanneer kinders veronderstel is om nog op skool te wees.

Verder is die koerantverkopers óf straatkinders wat glad nie skoolgaan nie, óf kom hulle van 'n township, etlike kilometers van waar die koerante verkoop word, wat dit onmoontlik maak om in elk geval betyds vir skool te wees.

Wat koerantverkopers betref, is 'n ooreenkoms onlangs tussen koerantmaatskappye en Cosatu bereik waarvolgens geen kind onder 15 aangestel sal word nie. Op die oog af word dié ooreenkoms nie orals toegepas nie.

Raak 'n bees weg, kry hy pak. Eenkeer het die boer twee lewendige drade wat aan 'n battery gekoppel is, aan die seun se polse vasgemaak. Die kind kry sedertdien stuipe-aanvalle, waarvoor hy geen behandeling ontvang nie.

In nog 'n bruin woongebied sê gemeenskapswerkers dat sowat 80 kinders in die gebied kinderarbeid verrig. Van die kinders werk vir 'n groentesmous en slaap snags op die vragmotor waarin die groente vervoer word. Dis nou wanneer hulle nie deur die smous "verkoop" word vir homoseksuele verhoudings nie. Die gemeenskap is bewus hiervan, maar doen niks daaraan nie. Die seuns word nie gedwing om te werk nie, maar doen dit vrywillig.

In dié spesifieke gebied is skoolopvoeding geen prioriteit nie, want die ouers het self nooit skoolgegaan nie. Die kinders is tevrede indien hulle genoeg verdien om 'n bestaan te voer, en dit pla

**"VANDAG SE UITGEBUITE KINDERARBEIDER IS  
MÔRE SE GEDIENSTIGE, ONGESKOOLODE WERKER."**

EPHRAIM SE GEVAL is egter nog mak in vergelyking met ander gevalle van kinderarbeid wat 'n daaglikse praktyk in Suid-Afrika is. Dr A Thomas van die Johannesburgse Kinderwelsynvereniging (JKWV), wys op verskeie ander gevalle van kinderarbeid wat deur die vereniging opgeteken is.

Soos die geval van B, 'n swart seun wat van die ouderdom van 14 af vir 'n Indiërgesin in Natal werk teen R150 per week, 7 uur per dag, 7 dae 'n week.

Of die geval van 'n bruin gesin op 'n plaas met drie kinders - 15, 7 en 6 jaar oud. Hulle bly in 'n enkelkamer en die kinders het nog nooit skoolgegaan nie. Almal werk 12 uur 'n dag, 7 dae 'n week. Die ouers word R25 per maand betaal en die kinders R10 per maand. Die oudste seun moet beeste oppas.

hulle ook nie dat hulle geen skoolopvoeding het nie.

Een van die faktore wat bydra tot die probleem van kinderarbeid, sê Thomas, is die swak maatskaplike dienste en gesondheidsorginfrastruktuur in Suid-Afrika.

Die werkers se gebrek aan bedingingsmag beteken dat kinders nie net finansiële tot die huishouding moet bydra nie, maar ook bejaardes en siekes moet versorg - wat tot gevolg het dat hulle dikwels van die skool af wegbly, of eers op 'n laat ouderdom skool toe gaan. 'n Gebrek aan voorskoolse en crèche-geriewe beteken dat kinders uit die skool gehou word om hul ouers in staat te stel om te werk.

Die uitbuiting van kinders, sê Thomas, is 'n "onverdraagsame boosheid wat so vinnig moontlik



uitgeskakel moet word".

JACKIE LOFFELL, OOK van die JKWV en medestigterslid van Netwerk teen Kinderarbeid, 'n sambreelliggaam waarby 14 welsyns- en ander organisasies geaffilieer is, sê in die verlede was daar min wetgewing wat kinders teen uitbuiting op die arbeidsmark kon beskerm. Die ou Kindersorgwet het verbied dat kinders onder 15 mag werk, met uitsondering van huiswerk en plaasarbeid.

Verlede jaar was daar twee verwickelinge op dié gebied. Die Kindersorgwet is herskryf sodat alle arbeid vir kinders onder 15 verbied word, behalwe in gevalle waar die minister spesiale toestemming verleen, en die Wet op Basiese Indiensnemingvoorwaardes is uitgebrei om plaasarbeiders, wat voorheen geen regte kragtens die wet gehad het nie, hierby in te sluit.

Maar die SA Plaaswerkers Opvoedkundige Projek (Sapop) meen daar is 'n skuiwergat in die Kindersorgwet. In die bewoording van Afdeling 52A(1) van die wet word die bepaling ondergeskik gestel aan die bepalings van dié Wet of enige ander wet.

Hieroor was Phillip Masia van Sapop ongelukkig. Hy en ander organisasies het gevra dat die wet voorkeur moet geniet bô enige ander wet wat hieroor handel. Dis om te verhoed dat wetgewing wat kinders moet beskerm, ondergeskik gestel word aan ander wette - soos gebeur het in die geval van veiligheidswetgewing en die politieke aanhouding van kinders.

Met die indiening van die wette het die georganiseerde landbou druk uitgeoefen om die reg te verkry om kinders tussen 12 en 15 op sekere voorwaardes in diens te mag neem. Dis juis waarteen Sapop veg. Dit lyk nou of hulle die stryd gaan wen,

## KINDERS IS 'N BRON VAN GOEDKOOP ARBEID, EN WERKNEMERS GAAN NIE VRYWILLIG DIE INDIENSNEMING VAN KINDERS STAAK NIE

want volgens 'n ooreenkoms wat met die Kommissie van Mannekrag bereik is, moet spesiale verlof verleen word ingevolge die bepalings in afdeling 52A van die Kindersorgwet.

Loffell sê dit is veral die uitbuiting van kinders in die landbousektor wat die Netwerk bekommer. Die kinders word gedwing om lang ure te werk, dikwels teen 'n uiters lae vergoeding of selfs sonder enige vergoeding, en hulle word blootgestel aan gevaarlike chemikalieë, wat hulle gesondheid op die lang duur kan aantast.

Soos met koerantverkopertjies, gaan die implementering van die bepaling in die Kindersorgwet egter moeilik wees. Die Departement van Mannekrag sal nie verantwoordelik wees vir die toepassing van die bepaling nie en inspekteurs van die departement gaan hulle nie noodwendig bekommer oor die misbruik van kinders nie. Ook Welsynsorganisasies het nie genoeg mense om te verseker dat die wet toegepas word nie.

Madlala glo die enigste oplossing is om te verseker dat die bepaling van die Kindersorgwet wyd bekend gestel word, en dat almal bewus is van die straf ('n boete van R4 000) indien die regulasies oortree word.

Maar het 'n kind wat uit 'n verarmde gesin kom,

enige ander keuse as om te werk - veral wanneer dit gaan oor eie oorlewing? Loffell sê: "Daar is werkgewers wat sê mens kan nie 'n kind van 'n inkomste ontnem nie. Maar daar is reeds 'n werkloosheidsyfer van 5 miljoen volwassenes in die land. Kinders is 'n bron van goedkoop arbeid, en werknemers gaan nie vrywillig die indiensneming van kinders staak nie - want dit sal beteken hulle moet volwassenes in diens neem en hulle meer betaal.

"Wat hierdie kinders verdien, is nie sakgeld nie, maar oorlewingsgeld. Indien die ouers beter lone betaal word, behoort hulle nie hul kinders te dwing om te gaan werk nie." Sy stel voor dat die werk aan volwassenes aangebied word as deelydse werk.

Die langtermyn-oplossing is om verpligte onderwys vir kinders te hê sodat hulle sekere vermoëns kan aanleer, gerugsteun deur 'n behoorlike maatskaplike diens-infrastruktuur, wat werknemers kan vasvat as hulle kinders uitbuit.

Loffell wys op nog 'n belangrike aspek. Geen wet kan werklik kinderarbeid keer nie - behalwe as dit in die harte van mense lewe. Dit is die taak wat nou voorlê vir haar en talle ander organisasies wat 'n einde aan kinderarbeid wil sien.



Sinolicka Trpkova speel Azra, 'n meisie wat liefde, die huwelik, geboorte en die dood ervaar terwyl sy nog in haar tienerjare is

Die held van *Time of the Gypsies* ... Davor Dujmovic

# SARAJEVO!

# Die uitbuiting van kinders deur 'n bedelkartel is die onderwerp van Emir Kusturica se *Time of the Gypsies* waarvoor hy in 1989 deur die Cannes-jurie as die beste regisseur aangewys is. ANDREA VINASSA het die rolprent gesien en vertel hoe Sigeunerkinders in die eertydse Joego-Slawië hul onskuld verloor

DAAR is niks wat die Joego-Slaafse (hoe sê mens deesdae?) regisseur Emir Kusturica geesdriftiger maak as die uitbeelding van hawelose kinders in 'n vyandige wêreld nie: enkele jare gelede het hy rolprent liefhebbers verras met *When Father Was Away on Business*, 'n growwe prent oor 'n kind wie se pa na 'n kamp "weggestuur" word omdat hy na die Tito/Kremlin-skeuring vir Stalin ondersteun het.

Sy jongste rolprent is 'n epiese een oor die lewe van Sigeunerkinders in die eertydse Joego-Slawië, voor dit deur etniese tweedrag uitmekaar geskeur is.

Die Hollywood-regisseur John Hughes, met al die miljoene dollars, het in al sy prente oor tiener-angst nie die insig in die kind se gemoed wat Kusturica in een raampie oordra nie.

Regisseurs hét weldiëstryd van kinders om oorlewing met heelwat diepsinnigheid en emosioneel verwoestende krag aangepak: Luis Bunuel se *Los Olvidados* het die probleme van armoede in die Derde Wêreld hartverskeurend uitgebeeld; Francois Truffaut se *400 Blows* het die tragiek van jeugmisdadigheid in die geheue van die middelklas afgeëts; Hector Babenco se profetiese *Pixote*, die verhaal van die uitbuiting van 'n tien-jarige seun in Brasilië, is onvergeetlik; en Mira Nair het met *Salaam Bombay!* die Indiese hoek op die tragedie van straatkinders gebied.

Elkeen van dié prente - wat ondanks die onderwerp nie op emosionele manipulasie gesteun het nie - het op prikkelende wyse getoon dat die lotsbestemming van die haweloses maar baie eenders is, maak nie saak waar hulle hulself bevind of wat hul kulturele agtergrond is nie. Hul voorland is uitbuiting deur volwassenes, dwelms, diefstal, hongersnood, moord, gevangenis. Hul woon in 'n duistere plek waar konvensionele moraliteit 'n onbekostigbare luukse is.

EN LANGS *Time of the Gypsies* lyk baie van dié bogenoemde prente soos 'n piekniek. Die marginale Sigeunergemeenskap van Europa leef in elk geval 'n redelik kriminele bestaan op die uithoeke van die samelewing. Dit is des te aangrypende omdat daar nou in Sarajevo - die 37-jarige Kusturica se tuisdorp en die middelpunt van die produksie - 'n oorlog woed en die groepie Sigeuners wat as akteurs opgetree het, waarskynlik nou heeltemal dakloos is. Die Sigeunergemeenskap woon nie soos dit in ons verbeeldingswêreld daar uitsien nie, hulle voer nie 'n vrolike, losbandige bestaan in kleurryke karavane nie. Kusturica takel vir eens en vir altyd die romantiese beeld wat ons van Sigeuners het met 'n skroeiende realisme af.

*Time of the Gypsies* het verstommende emosionele trefkrag. Toe ek die daglik weer sien na die uitmergelende vertelling, het ek gevoel of ek aan bomskok ly. Die rolprent beeld die oorlewingstryd van enkele sjarmante - weird, maar sjarmant! - kinders met meedoënlose eerlikheid uit. Die kykers se gemaksugtige neuse word so te sê in 'n moeras van lyding, liefde en

liefdeloosheid gedruk.

In vele opsigte is *Time of the Gypsies* 'n merkwaardige prent. Sonder om 'n kultuurles op ons af te dwing, deel Kusturica ons mee dat die Sigeuners baie van hul gewoontes aan Islam ontleen het en gee hy ons 'n blik op die kompleksiteit van die Joego-Slaafse kulturele smeltkroes. Dis hoofsaaklik in die Sigeunerdialek (Romany) verfilm met 'n mengsel van ongeletterde Sigeuners wat láááng, ingewikkelde tekste uit hul kop moes leer en opgeleide akteurs met geen kennis van die Sigeunerkultuur nie.

Kusturica sê: "Die Sigeuners se gesigsuitdrukking is 'n oorproduksie van gesprek en musiek. As ons liggaamstemperatuur 37 grade is, is hulle s'n sekerlik 38,5 grade."

**DIE ROLPRENTSPAN** het nege maande lank saam met die Sigeuners gewoon en "onder hulle velle ingekruip". Kusturica meen die Sigeuners is van die mees ekspressiewe mense wat hy teëgekome het. Hulle onbereidwilligheid om met die kulture om hulle saam te smelt, is tekenend van die kultuurgroepe in die sentrale Balkan-lande se algehele onvermoë om te assimileer, meen hy.

"Hulle bewys hoe ondemokraties ons is. In enige meer ernstige bewind, sou hulle hul identiteit verloor het, of hul kultuur sou tot volkekunde gereduseer gewees het en hulle sou ernstige beroepe met salarisse gehad het. Deel van hul oorlewingskrag is daaraan te danke dat hulle ál die vakansiedae van ál die godsdienste vier."

Sigeunerkultuur, sê hy, kan enigiets van buite af absorbeer, maar kan nie by ander kulture inskakel nie. Die beginsel wat hul nastreef is: hoe minder besittings, hoe beter.

"Ek het so ver moontlik probeer om hul lewens binne te dring. Ek het selfs in hul sokkerspan gespeel en dáár het ek begin begryp waarom hulle so deur ander mense verwerp word. Ek het begin verstaan dat hul lewensuitkyk op twee dinge gegrond is: diepgewortelde mites én die hulpbronne wat hulle uit die mites put. Vir elke geskiedkundige feit, het hulle 'n feëverhaal. Ek het besef hulle ken nie die naam van één eietydse Joego-Slaafse politikus nie."

Kusturica sê al is daar geen ekwivalent vir ons howe nie, glo die Sigeuners in 'n soort "hemelse straf" wat opgelê word deur "dié wat die straf moet oplê". Dinge wat ons rasionele Westerlinge nooit sal verstaan nie.

**TIME OF THE GYPSIES** is gegrond op 'n koerantberig oor die inhegtenisneming van Sigeuners op die Italiaanse grens wat oor en weer reis om te bedel en om hul kinders te verkoop. Maar Kusturica het besluit hy is nie lus om bloot 'n treursage op te dis nie en het hom in die magiese realisme begewe. Hy sê in 'n onderhoud dat hy op 'n koord geloop het: "Ek was die hele tyd op die rand tussen 'n slegte, kitsch prent en 'n baie ernstige prent met sy eie kragtige gees." *Time of the*

*Gypsies* bevat inderdaad baie kitsch elemente, soos die droomtonele en die tonele waar 'n mens gevra word om te glo in die Sigeuners se charismatiese vermoëns.

Dis juis hier waar Kusturica sy gehoor met beelde uit 'n Chagall-skildery betower: die hoofkarakter is Perhan (Davor Dujmovic), 'n tiener wat sy ouma se toorvermoëns geërf het, maar hy kan net kalkoene hipnotiseer en lepels rondstoot. Sy ouma se vermoëns om die siekes te genees, verlaat haar so bietjie-bietjie in die moderne tyd...

Perhan word gedwing om by 'n soort bedelkartel aan te sluit: 'n ryk volwassene van sy tuisdorp ontvoer kinders en stuur hulle die Italiaanse strate in. Hulle word mishandel, misbruik en gemartel, maar steeds bring hulle elke aand die vrugte van hul skaai en steel huis toe en dop hul sakke op Ahmed Dzida se tafels uit. Veralkinders met fisieke gebreke word hoog aangeslaan in so 'n onderneming. 'n Mens aanskou met afgryse hoe Perhan sy onskuld verloor...

Geen grimering verdoesel die gebreke van die akteurs nie. Aanvanklik is die karakters - Kusturica is 'n buitestaander - lelik, vuil, vreemd, pateties, bejammerenswaardig en boos. Maar teen die einde van die prent, wanneer Kusturica hul geestelike gebreke tot op die been oopgevelek het, is hulle beeldskoon, interessant, wys, trots en triomfantlik.

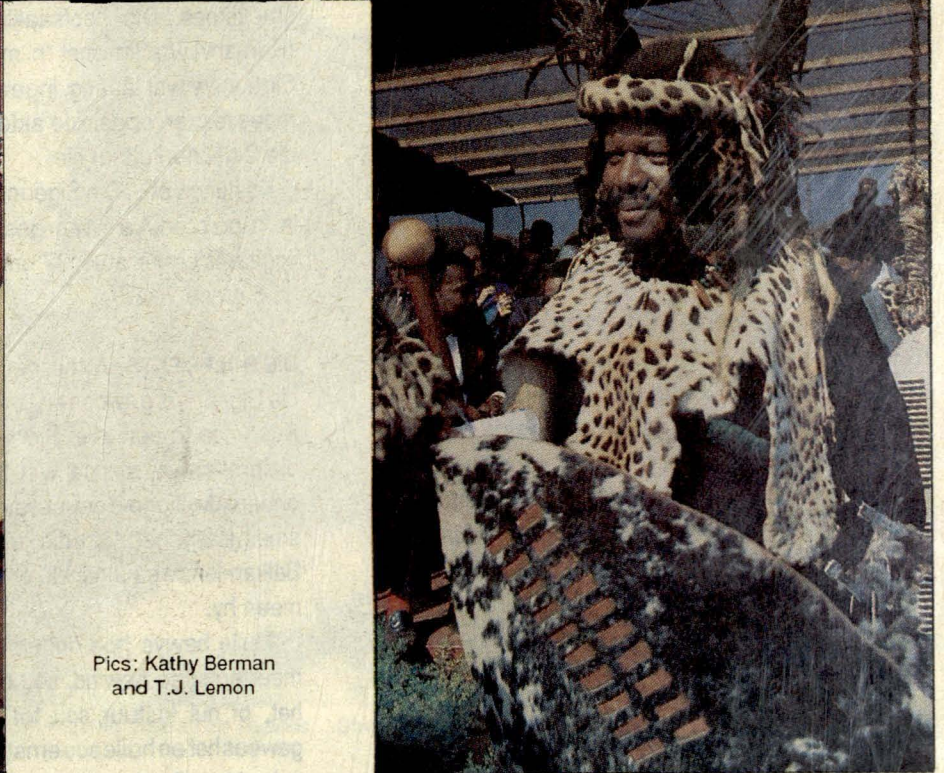
**DIE IDIOSINKRATIESE** Kusturica sluit aan by Suid-Amerikaanse skrywers soos Marquez, Llosa, Cortazar en Borges, maar waar dié skrywers vir ons pragtige sprokies sou gee, is Kusturica sy gehoor nie so genadig nie: hy beeld "die werklikheid" wreedaardig en onsentimenteel uit. Hy laat ons nie vir 'n oomblik dink die lewe het 'n gelukkige einde nie. Ons enigste troos - dis nie veel troos nie - is dat die mens se gees veerkragtig is.

*Time of the Gypsies* is 'n lang prent, en dit dobber voort, lank na 'n mens se Hollywood-geduld opgeraak het. Tog imponeer Kusturica (en sy draaiboekskrywer Gordan Mihic) se sin vir struktuur en tekstuur jou deurgaans.

Kusturica vermy 'n romantiese uitbeelding van die Sigeuners, maar dit is nie te sê hy minag dié gemeenskap se verknogtheid aan die mistieke, die interaksie tussen illusie en werklikheid en die gedagte van 'n kollektiewe bewussyn nie. Maar feesvieringe soos troues en St George se feesdag word nie bloot as versiering ingesluit om kleur en klank by te dra nie. Elke detail is 'n noemenswaardige bydrae tot die oorkoepelende verhaal.

*Time of the Gypsies* word gekenmerk deur bizarre galgehumor: Kusturica laat jou vir die wreedste dinge lag. Die visuele leitmotiv - wat slim en subtiel die Sigeuners se verhouding met permanente vestiging briljant uitbeeld - is 'n kartondoos wat 'n paar sentimeter van die grond af sweef asof dit deur iets uit 'n ander dimensie voortgedryf word.





Pics: Kathy Berman and T.J. Lemon

# A WEDDING ROYAL

The Zulu King, Zwelethini Goodwill, last week took his fifth bride, Queen Nompumelelo of Umzimkhulu. **KATHY BERMAN** joined the celebrations

It was somewhere between the Place of the Earth - Mhlabathini - and Ulundi, at the Enyokeni Royal Residence in Nongoma, that King Zwelithini Goodwill Ka Bhekuzulu last weekend consecrated his fifth wedding to his new young bride, Queen Nompumelelo of Mzimkhulu.

The queen, chosen from the ranks of schoolgirls attending the exclusive local commercial high school, Bhekuzulu College, was flu-ridden and bedazzled as she sat in her voluminous white gown surrounded by garlands of flowers, royal celebrants, foreign dignitaries and the press corps.

In attendance was the Chief Minister, the Prince of Kwaphinangene, Mangosuthu Buthelezi, paramount chiefs from the region, members of the legislative assembly and foreign representatives from nations as diverse as Israel, Britain, the Republics of China, the Ciskei, and the United States of America.

**THE WEDDING** proceedings ground to a halt as Buthelezi, in full regalia, proffered an interview to some persistent members of the press with a pressing deadline.

"Mandela?", he asked, as he diverted attention from the spiritually unifying issues of

the day, "I don't know why you guys treat him as part of the deity. He's just a political leader like all the others."

"The Zulu nation will fight to the end. And for those who want to smash the Zulu nation by building one multi-national nation, I tell them that we will resist to the end."

**THE PROCEEDINGS** continued: The women ululated and danced; the men engaged in social battle with their fighting sticks; and "the elephant of the elephant", as one of the oldest daughters of his Majesty, the Elephant, as the Chief is traditionally termed, lent her sizable girth to the ranks of dancing maidens, while the Swiss lined up to yodel for the nation.

A couple of metres away from the awnings, the cows slaughtered for the ceremony were being hacked into bitable chunks for all gathered to feed on. The mobile stores sold beer and inkhumbothi, nik-naks and eet-sum-mor.

The sun set. The people gathered around the mini-buses to celebrate. Some headed down to the Black Umfolozi River, there to settle down beside the dusty river bed, and prepare for another day.

# GROEN KUNST

groenpraatjies

HET julle opgemerk dat kunstenaars oor die hele wêreld nou die vaandel van die "groen revolusie" opneem? Nou nie juis dat 'n mens dit kan sien nie, né?

Wat wel gebeur het, is dat kunskritici toenemend begin skryf het (soos onlangs weer in *Art News*, vol 90, no 6) oor die werk van sommige kunstenaars wat kuns vanuit 'n "ekologiese perspektief" skep. *Art News* gaan nou ook voortaan 'n gereelde "ekologiese afdeling" instel en die tydskrif in hersirkuleerde bruin papier verpak in stede van die plastiekkoevert van die verlede.

Binnekort het ons 'n nuwe beweging op hande: name soos "Environmental Protest Art", "Eco-Activist Art" en "Green Art" word reeds getoets en sodra daar besluit word oor 'n algemeen aanvaarbare term ("Ecological Art" vul tans die eerste posisie), sal daar verwys word na 'n "general phenomenon".

In September word 'n uitstalling in die Queens Museum in New York beplan onder die titel "Fragile Ecologies". Volgens die kurator, Barbara Matilsky, sal die werk wat vertoon word die bewuswording van die delikate verband tussen ekologiese stelsels en die verwoesting wat voor ons oë plaasvind, beklemtoon. "The show will focus on ... work in areas where nature's balance has been breached..." Ek het die vermoede dié uitstalling sal in die toekoms as onder meer die begin van die "groen beweging" beskou word.

Daarna sal daar bespiegel word oor die vaders en moeders van die beweging (Joseph Beuys se *7000 Elke*, 1982 - '86 in Kassel, maak hom 'n goeie



## TENNIE DU PLESSIS VOORSPEL DIE BEGIN VAN 'N NUWE KUNSBEWEGING

kandidaat vir die vaderskap; die koringland wat in 1982 deur Agnes Denes op 'n vullishoop in Manhattan geplant is, versterk haar aanspraak op moederskap) en of die "Earth Art" van die laat jare sestig (soos Robert Smithson se *Spiral Jetty*, 1970) nie miskien 'n voorloper van die nuwe beweging was nie.

OF IS DIE NUWE GROEN kuns nie in der waarheid 'n reaksie teen die sogenaamde "Earth Art" nie? Daar is reeds geruime tyd al 'n gemurmureer hoorbaar dat die werke van Smithson en van sy mede "Earth Artists" (byvoorbeeld die woestyntekeninge van Micheal Heizer) juis ekologies reaksionêr was omdat die aarde as neutrale materiaal gebruik is in 'n bloot formalistiese benadering van kuns. Oor die suiwer ekologiese impak van dié reusagtige kunswerke is nog nie baie gesê nie.

Bostaande sal die gróót gesprek wees, soos net kunstenaars en hul kritici dit kan voer - vol nydigheid, grappe en met heelwat "over-acting". Na my mening sal die interessantste gesprekke en argumente gaan rondom die kunstenaars op die rand van die beweging. Daardie mense wat net vlugtig in tydskrifte en tesisse genoem gaan word - waar mot en roes verniel. Hier is 'n paar name, maar vergeet hulle en onthou die werk.

**BUSTER SIMPSON** is 'n keramiëkkunstenaar in Seattle. In 'n voortdurende reeks wat hy noem "When the tide is out the table is set", plaas hy sy wit porseleinborde vir 'n tydperk van 'n jaar in die see langs die rioolpype van Love Canal, Puget Sound en New York se East River. Die toksiese besoedeling van die water veroorsaak 'n veelkleurige glasuur wanneer hy die borde finaal bak. Simpson hoop om

### EEN VAN ANDY GOLDSWORTHY SE KUNSWERKE

eendag 'n gewone wit bord te kan vertoon. Tot op hede het hy nog nie daarin geslaag nie. Sy werk is aan die einde van verlede jaar in Seattle se kunsmuseum vertoon.

**ANDY GOLDSWORTHY** is 'n kunstenaar wat in Engeland en soms in ander dele van die wêreld uitsluitlik in die natuur werk. Sy materiaal is dit wat hy om hom vind - 100 ton rowwe klip om 'n kronkelende klipmuur van 100 meter lank te pak. Of 'n raamwerk van irisblare, met dorings verbind, wat op 'n dam dryf. Die openinge van die blaarraamwerke het hy met wilde bessies gevul. Sy beelde of skeppings bestaan vir 'n paar sekondes (pas nadat hy dié kunswerk met 'n kamera gedokumenteer het, het die eende die irisblare in 'n oogwink verwoes) of 'n paar dae en selfs 'n hele klomp jare. Hy fotografeer elke werkstuk en verwelkom die natuurlike verval van die werk - dit word as belangriker as die skep van die kunswerk beskou.

Die klipmuur wat hy as grensbaken tussen hom en sy buurman gepak het, bevat 'n oop "figure eight"-vorm met die opening aan sy kant wat lei tot

die sirkel op die buurman se grond. Sy buurman het weer toegang tot 'n klipsirkel op Goldsworthy se grond: "...they're designed like that to promote the idea of sharing. I can give shelter to his sheep and he can give space to my sculpture."

**IAN HAMILTON FINLAY** is 'n tuinier en beeldhouer. In 1966 het hy begin met 'n beeldhoutuin op sy eiendom in Lanarkshire in die suide van Skotland. Die eerste stap was 'n klein aartappel-aanplanting. Na agt jaar het 'n vriend van hom eendag na die TUIN verwys. Vir Finlay was dit 'n groot oomblik - die eerste keer dat enigiemand dit as 'n tuin herken het en 'n bevestiging van sy leuse: "Embark on a garden with a vision, but NEVER with a plan."

In een van die min plekke met 'n bietjie ruimte in sy tuin lê daar elf reusagtige plat graniëtblokke waarop die volgende boodskap - in klassieke Romeinse skrif - uitgekop is: "THE PRESENT ORDER IS THE DISORDER OF THE FUTURE".

Daar is nog baie sulke mense op die rand van die kuns. As ek hulle name onthou, sal ek weer van my laat hoor - 'n mens moet darem iets aan nuwe kennisse kan voorstel.

# A SEARCH FOR THE WAY FORWARD

## RESTORING THE LAND

Environment and change in post-apartheid South Africa  
Consultant editor: Mamphela Ramphele, with Chris  
McDowell  
The Panos Institute, 1991 (R54,99)

## STANLEY FRIELICK

FOR many environmentalists, last month's Earth summit in Rio was a last chance to save the Earth. The partial successes of UNCED probably did nothing more than place green issues more firmly on the

international agenda. But the conference highlighted the complexities and tensions arising from the economic relations between developed and developing nations.

Environmental issues in South Africa encapsulate the main debates that took place in Rio. Indeed, if there is anything left of the South African environment in twenty years' time, Jo'burg or Cape Town would be ideal candidates for the next Earth summit. The ecological crises inherent in the contradictions of environment and development are perhaps more acute, and more sharply defined here, than anywhere else in the world.

*Restoring the Land* locates the causes of environmental degradation in South Africa firmly within the inequalities and iniquities of apartheid. As such, the book covers much of the same ground as *Going Green* (1991). Both texts contain contributions from a wide range of South African environmental experts and activists. Both relentlessly pursue a similar theme - that the "struggle against the abuse of the environment and the struggle against poverty and social justice are inextricably linked".

There is no escaping the toxic legacy of apartheid. Like the hole in the ozone layer, the economic, social, and political vacuums created by 40 years of apartheid misrule will take a long time to fill. *Restoring the Land* offers a deep, and often grim analysis of the processes by which South Africa's entire environmental life support system is being systematically and silently destroyed.

For example, the single and most serious factor in environmental degradation has been the dispossession of black farmers and pastoralists from their land. In addition, colonialist practices of deforestation, overstocking, and totally inappropriate farming practices were continued under apartheid. The chapter by David Cooper is an incisive exposé of the ecologically unsound practices of white commercial farming.

CHARLES SIMKINS shows how demographic factors, in the context of poor economic growth and inadequate development, could lead to an even more rapid deterioration of the environment in the 90s. Francis Wilson traces the roots of rural land problems, and sounds a sobering warning that "much of South Africa's apartheid and pre-apartheid legislation, often described as forming a pillar of the system, might more helpfully be seen as constituting a form of scaffolding which, when removed, leaves a structure intact".

David Dewar outlines the immense problems for urban development set up by the ideology of separate development. Contributions from Nomavenda Mathiane, Emmanuel Kgomo, David Lewis, and Farieda Khan describe the harsh realities of township environments, and discuss the problems of energy, pollution, and waste disposal in these areas. Jan Glazewski, Alan Dodson and Henk Smith point out ways in which environmental law can play a role in ensuring ecological integrity in a changing political climate - even in a country where a large majority of people cannot meet their basic needs.

Emile Boonzaier looks at the significant development in national parks taking place in the Richtersveld, where for the first time local people will be recognised and incorporated in management. Benjamin Pogrand and Hugh McCullum explore the severe ecological damage incurred by South Africa's neighbours as a result of aggressive apartheid policies.

BUT *RESTORING THE LAND* is far more than an account of how the "ecological chickens of this short-sightedness (of apartheid policy) are now coming home to roost all over South Africa". The book is largely a search for the way forward, and most contributions pose some kind of alternative or possible solution.

Francis Wilson argues that the "lethal combination of ecologically destructive government policies and the pressure of poverty on the rural environment" can be overcome through a shift in political power, avoidance of urban bias, and empowerment of local communities. These need to occur in conjunction with land regeneration measures such as a national reforestation programme. David Cooper calls for an end to policies which favour large-scale monoculture, and a move to more sustainable farming as part of a land reform programme.

Terence Wulfsohn and Brocas Walton point out that local communities are likely to be the best sources of information about sustainable practices in their own regions. Trade unions such as the Chemical Workers Industrial Union advocate a code of conduct for companies along the lines of the Valdez Principles. According to the Worldwatch Institute, white South Africans are "the world's worst greenhouse offenders". Alternatives to coal-power (which emits enormously high amounts of greenhouse gases) such as solar and hydropower are presented.

David Dewar outlines a new approach to urban

planning for South Africa's deteriorating cities, and calls for rigorous implementation of pollution controls and the immediate establishment of decent public spaces. The Built Environment Support Group advocates grassroots community involvement as the most important requirement for stabilising and reversing environmental destruction in informal settlements.

NELSON MANDELA calls for the rediscovery and application of traditional ecological knowledge: "Our ancestors knew that the preservation of the fertility of the land and the non-destructive use of resources was necessary for survival. That is the environmental ethic we have to rediscover and promote."

Mandela's sentiments are in line with the tenets of deep ecology, and there is a rich store of ecological insight in African oral cultures which is on the verge of being lost forever. But as Jacklyn Cock points out, "there will be enormous pressures on a new South African government to create wealth. It may be tempted to do so at the expense of the environment."

*Restoring the Land* is a far-reaching attempt to reconcile the opposing tensions of environment and development in South Africa. It also underlines the urgent need for the creation of a participatory democracy, and shows quite clearly that ecological sustainability is only attainable within this kind of political context.

For all its achievements however, the book has its silences. There is an unproblematic view of apartheid as the root of ecological evil. This is undoubtedly true on a shallow level, but there is no attempt to critically examine the epistemological assumptions of apartheid thought. This kind of perspective is sadly lacking in local environmental debates - perhaps because of a fear that similar assumptions will be found to underpin the ideologies of the political left and the social greens?

BOTH APARTHEID AND ECOLOGICAL crisis are the inevitable outcome of a specific mode of thinking - variously termed the Cartesian paradigm, mechanistic philosophy, Enlightenment thought, patriarchy, and so on. Local environmentalists need to explore the implications of ecological thinking emerging from systems theory and the so-called new paradigm (admittedly very much a "Northern" development). Unless this happens, there is a danger that environmental sustainability will be equated with political correctness, or that one set of outmoded assumptions will be replaced by another.

Nevertheless, *Restoring the Land* points out the practical problems and some solutions for the South African environment. Restoration of the land means both the renewal of the earth's regenerative capacities, and the return of legal title to the dispossessed. It is a task that requires imagination, vision, and long-term planning. There seems to be no alternative but to begin it in earnest.



# UITSTEKENDE GIDS TOT MALAWI SE VOËLS

## BIRDS OF MALAWI

A Supplement to Newman's Birds of Southern Africa  
Deur K Newman, N Johnston-Stewart & B Medland  
Southern Book Publishers, 1992 (R39,99)

## TIENIE DU PLESSIS

JULLE het alles gepak en is gereed om Malawi te besoek vir daardie lang beplande vakansie. Verkykers is in die rugsak, saam met die hersiene weergawe van Newman se *Birds of Southern Africa* (1991).

Maar wag so 'n bietjie, Malawi val nie eintlik in die suidelike Afrika-streek soos Newman (en Maclean in Roberts) dit beskryf nie. Dié grens kom rofweg ooreen met die Kunenerivier in die weste en die Zambesi in die ooste - Malawi lê noord van dié denkbeeldige lyn.

Wat nou gemaak? Want jy het 'n vermoede dat daar in die noorde dalk voëls mag voorkom wat jy nie sal kan identifiseer nie.

In Malawi sou jy inderdaad ten minste 74 voëls kon raakloop wat nie in Newman se gids oor suidelike Afrika beskryf word nie. Op pad uit die stad ry julle dus by die naaste boekwinkel aan om Newman, Johnston-Stewart en Medland se *Birds of Malawi* aan te skaf. Dié uitstekende gids gebruik julle saam met *Birds of Southern Africa* en jul ornitologiese probleem is opgelos. Die meer as 600 voëlspesies in Malawi word volledig in die twee boeke opgeteken.

DIE DUNNER *Birds of Malawi* is in twee gedeeltes: die eerste afdeling bevat gedetailleerde beskrywings, verspreidingskaarte en volkleur-illustrasies van die 74 voëlsoorte wat nie in suidelike Afrika voorkom nie. Die bekende en uitstekende illustrasies van Ken Newman dra weer eens mildelik by tot die plesier van voëlkykers.

Glukkige besoekers kan miskien die skaars skoenbekooievaar (*Balaeniceps rex*) in die papyrus-moerasse van die Nyika Nasionale Park opmerk. 'n Enkele bevestigde aantekening is van dié gebied aanvaar (in Roberts verwys Maclean ook na slegs 'n enkele rekord in die Okavango). Die skoenbek moet dus een van die skaarsste en gesogste voëls wees wat 'n voëlliefhebber in dié streke te sien kan kry.

Die tweede afdeling in *Birds of Malawi* is 'n volledige oorsiglys van alle voëls wat in Malawi opgeteken is en sluit inligting in oor die verspreiding, habitatvoorkeure en status van die voëls. Vir gemaklike wisselwerking tussen die twee boeke is die bladsynommer van *Birds of Southern Africa* in vetdruk langs elke spesie geplaas. Die handige kaarte wat habitat, die hoogte bo seespieël, spesiale lokaliteite en Nasionale Parke aandui, vorm 'n bykomende hulpmiddel tot die opsporing en identifikasie van daardie lastige klein "probleemvoëltjies".

Newman en sy mede-outeurs moet gelukkigewens word met 'n uitstekende publikasie. Julle het nie meer 'n verskoning nie - aan die einde van jul Malawiese besoek behoort julle, met behulp van Newman, kenners van die plaaslike ornitologiese veld te wees.

## SHELDONS

DIE BOEKWINKEL MET  
DIE KOFFIEWINKEL

Eastgate, Ingang 5

# JESUS BY DIE BUSHALTE DEUR RR RYGER

Sonna is 'n porra wat wonna, wat wonna

Sonna is 'n porra wat wonna...

Sonna se ma beëindig sy lied met 'n oorveeg wat hom uit sy lawwe dansteen die koeldrankkas laat steier. Sonna knip sy nat oë en, terwyl hy 'n blikkie koeldrank uit die kas haal, dink hy dat dit darem snaaks is dat sy ma só reageer. Die seuns by die bushalte het netnou gedink hy is baie oulik toe hy op dieselfde wyse te kere gegaan het.

Sonna maak sy koeldrank oop en stap na die bushalte. Dalk, wens hy, is die seuns weer daar. Hulle het netnou 'n kring om hom gevorm en saam met hom gelag. Hy het in die middel van die kring gedans en sing. Sonna is 'n porra wat wonna, wat wonna, Sonna is 'n porra wat wonna...

"Porra! Porra!" het die seuns geskree en die kring al kleiner gemaak tot Sonna nie meer kon beweeg nie. "Porra! Porra!"

Sonna het die seuns se lywe teen syne gevoel en het saam met hulle begin skree: "Porra! Porra!" Almal het gelag. Sonna se ore het gesing en sy kop het gedraai.

'n Vrou het nadergestorm en die ander seuns met 'n sambreel verjaag.

"Moenie dat hulle jou spot nie, boetie,"

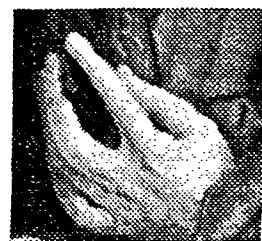
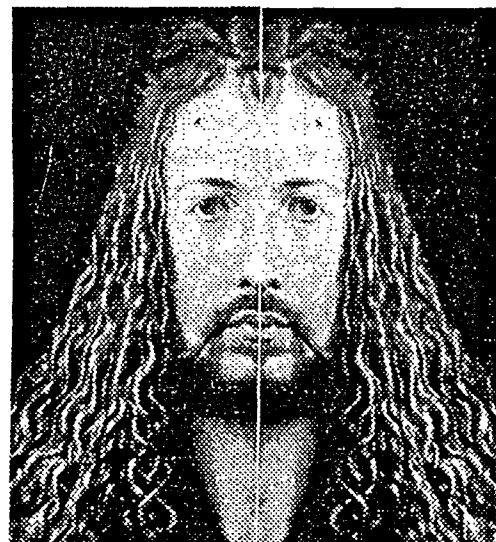
het sy vir Sonna gesê en toe weggestap. Sonna het kafee toe gegaan en is nou op pad terug na die bushalte.

Daar is net 'n man by die bushalte. Die son blink op sy lang, blonde hare. Hy lyk vir Sonna nes die prentjie van Jesus in sy kinderbybel.

Die man het net nie 'n rok aan nie. Sonna hardloop opgewonde nader. Hy wil baie graag met Jesus praat. Jesus het mos gesê: Laat die kindertjies na My toe kom.

Die man kyk vriendelik na Sonna toe hy groet, maar sê niks. Sonna gaan sit op die bankie. Die man bly staan. Die man is vir Sonna baie mooi. Sonna kan skielik nie aan iets dink om vir Jesus te sê nie. Hy drink sy koeldrank luidrugtig en maak 'n paar geluide terwyl hy die man uit die hoek van sy oog dophou. Die man glimlag, maar frons toe Sonna stof begin skop. Sonna hou dadelik op, maar dit is te laat. Die man loop 'n draai en maak of hy Sonna nie sien nie. Sonna weet Jesus sien hom, want Juffrou het gesê Jesus sien alles. Sonna wonder of Jesus sien die bus kom aan. Die bus kom en kom en die man kyk nog steeds anderpad.

"Die bus, Oom," sê Sonna opgewonde toe die bus baie naby die halte is. Die man draai om, glimlag nou weer vriendelik en klim in die bus, wat stop en ry. Sonna kyk hoe die bus in die pad afry. Hy steek sy hand voor by sy broek in en begin om met homself te speel.



# aids: the exhibition new york: the referent mystification the goal.

That is maybe all that needs to be said about the Aids exhibition, curated by local avant gardist, Kendell Geers, currently showing at the ICA Gallery in Newtown.

But bear with me while I labour the point. As a Martian visitor The point being that, if you were virginally innocent of South African realities and happened to stray into the Institute of Contemporary Arts gallery in forthcoming weeks, you might be forgiven for thinking that Aids was not especially a problem in South Africa. You would probably come away with a vague impression that the disease was one tinged, so to speak, with a certain deviant glamour and mystique, much like consumption was in Victorian England.

You certainly would not get any sense that South Africa is, or will almost certainly soon be, one of the most Aids-devastated countries in the world. You would also not find anything on the walls to inform you that the disease has anything to do with the African continent, nor that its growth in South Africa has been tied up with a horrifying political cynicism on the part of the health authorities, who have perceived it as a basically black disease and therefore not immediately demanding of attention. You would not in your wildest dreams imagine that in the very country where the exhibition was produced, Aids is statistically an overwhelmingly heterosexual disease, and one where blacks are something like one hundred times as much at risks as whites.

What we see at the ICA is New York Aids (which as any art student will tell you is better than SA flu), infused to the point of being waterlogged with the perverse and desperate



Conrad Welz: Plague Mass.

mystique of New York gay culture. It's the Big Apple of experience, if you like, as seen from the perspective of the worm. FlashArt on Aids, as received by airmail, situated on the scale of immediate and pressing social seriousness somewhere between conserving veldblommetjies and saving the whale.

And you wouldn't have missed the point at all; that is the level at which the majority of the participants in the exercise and more specifically its guiding curatorial hand have approached the issue of Aids as a social concern.

To censure this kind of approach is not insist that the heavy social issues be left to the humourless, the statistically minded, or to lawyers. Nor am I arguing here for any kind of cloying emulsion of political correctness to support the work the artists produce.

All I am saying is that they should not merely be trivialised. As an Aids exhibition this one reads a bit like a petition in support of Rodney King signed by people who voted "no" in the referendum; the bluff is being called, precisely, by... the bluff.

None of this, however, is to say that the art on the show is itself lacking in either seriousness or interest, nor even that the show as a whole has been poorly selected or organised. In fact, had the show not been marketed as being about Aids, had it, say, been sold as representing internationalising tendencies in contemporary South African art, it would probably have elicited a very different response.



Belinda Blignaut: Untitled

Many of the artists represented on the exhibition (including curator Kendell Geers) are working in areas that are not only intellectually challenging but also essentially congenial to this particular reviewer. There is a conceptual sophistication and sensitivity to the use of material, form and found object coupled with a boldness of thought in much of the work which suggests that new and very possibly exciting alternatives could be gestating on the fringes of the university avant garde.

This is particularly true of pieces like Belinda Blignaut's untitled piece which has an ordinary child's playground slide leading sickeningly straight into a the suddenly sharp and threatening corner of a wall. Inscribed in blood-stencilling on the wall alongside is the following corrupted nursery rhyme: Trip and stumble/slip and fall/ up the stairs/ and hit the wall. In the best traditions of late twentieth century conceptual minimalism, Blignaut has, simply by its placement and contextualisation, by the denial of its function, succeeded in bringing off the expressive transformation of the familiar into chilling metaphorical presence.

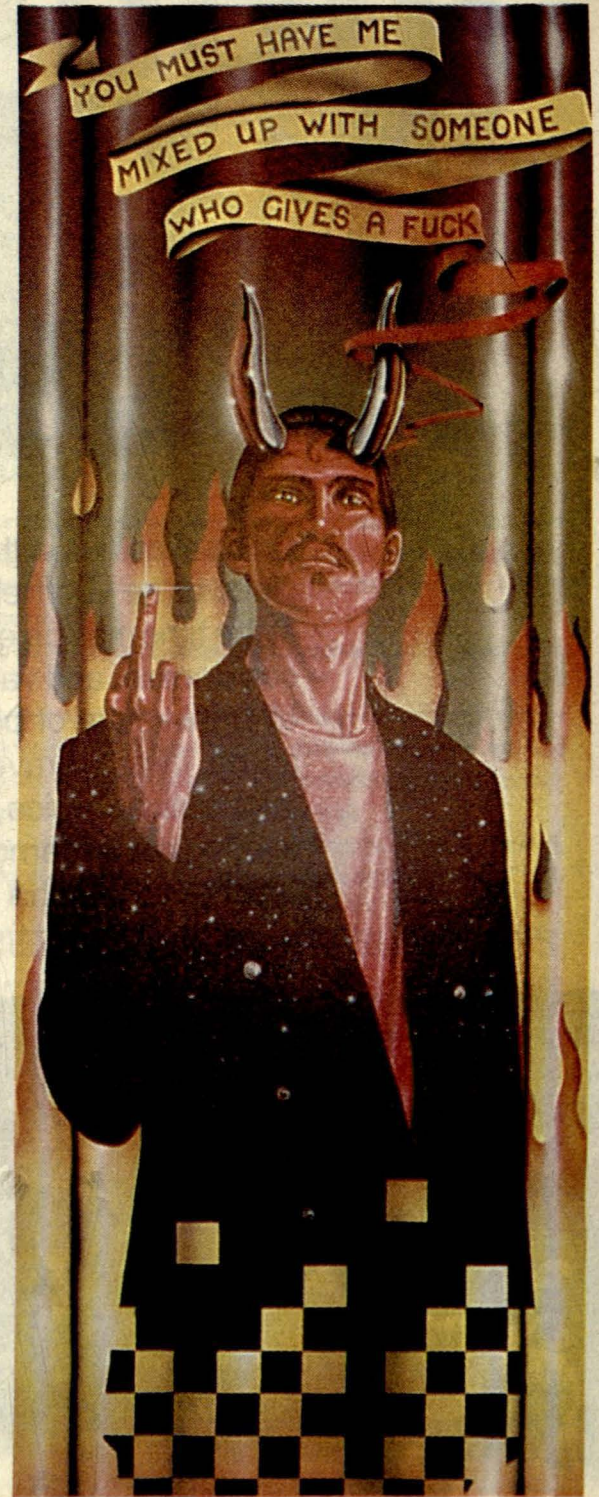
A SIMILAR KIND OF point might be made about Paul Shelly's painting entitled "Tom and Huck", which deliberately courts stylistic crudity and a banality of content in pursuit - two lumpish and heavily outlined hands connected by a band of intensely red represented blood, along with the inscription: Bloodbrothers. Don't let it happen - of a double and bitter poignancy: the intense intimacy of proscribed homosexual experience and the appalling dangers that very intimacy can entail.

At the other end of the scale is work like CJ Morkel's triptych "Have Three Negative Messages Instead", a kind of stylistic gross-out rendered in a heavily commercialised lowgrade homo-erotic airbrushed manner. In the first of the images, a steroid superman is labelled "Hardcore"; in the second a Georges Bataille type porno-nun, is equipped with a speech balloon reading "Sex is a Crime, Crime is a Disease! I am the Cure!"; the third is a self portrait with horns and magic middle finger, scrolled with the ultimate bravadaccio legend: "You must have me confused with someone who gives a fuck".

BUT IN GENERAL THE art is most effective when it is most meditative and most muted. As for example in Conrad Welz's Plague Mass, a simple stretched sheet of dark red velvet with three memorial squares attached: a sheet of lead bearing the imprint of a cross, a second sheet of lead with coin impressions and a square of wax with hair embedded. The means are spare, but the effect is funereal, intense, iconic, morbid and ghastly.

But in the end the rich meditateness itself is the lie: the piece is not so intense nor so ghastly as the simple fact that at Baragwanath Hospital more than one third of all mothers-to-be recently surveyed tested HIV positive. By definition so did their babies-to-be.

That wasn't in New York where Aids has its own mythology and its own sad, wasting beguilement. That was here, where hardly anybody confuses anybody else with someone who gives a fuck. - IVOR POWELL



CJ Morkel: You must have me mixed up..



Paul Shelly: Tom and Huck.

# A BRAVE COUP <sup>but foolhardy</sup>

Cultural politics in this country is as volatile and transient as a guerilla theatre piece at the Voortrekker monument says KATHY BERMAN. While the bellow at the time may be earthshattering, the end-product is doomed to an ignominious demise, and vague and obscure memories. So with the current on-again off-again state of boycott and equity/protectionism play in the local cultural arena, it was a brave, if not foolhardy decision, on the part of the United States Information Service, the Market and the Civic Theatre, and sponsors, Nedbank, to bring out the famous Dance Theatre of Harlem to open the mammoth white elephant on the hill - the Civic Theatre complex - in September this year



DTH head honcho Arthur Mitchell



Members of DTH in performance

IT'S no wonder that the guys who pull the purse-strings just aren't interested. When it comes to art and culture, they just can't win.

Take the story of the Dance Theatre of Harlem (DTH), and their upcoming South African tour - scheduled for September this year. It's taken months to get right. The Market Theatre's John Kani, who'd seen the group live in 1975, first mooted the idea about two years ago - imbued then as he was with a truly internationalist sensibility on his return from the Los Angeles conference on Culture in a Post-Apartheid South Africa. (The good old optimistic days...)

A touch of *toenadering* between the the Market Theatre, the United States Information Service: And things were rock 'n' rolling and pirouetting.

Somewhere along the line, though, the DTH's technical requirements apparently became too heavy to handle. (The Market's stage is just not big enough for the 60-strong company, and can't compete in numbers with the spanking new about-to-be-launched, 1 085-seater Civic.)

So, 'The City With Its Act Together' was approached, and Johannesburg Cultural Director, Christopher Till, plied at the chance to take on this internationally acclaimed (and politically "cool") group

to open his much maligned and dreadfully pricy Civic Theatre Complex in September - and simultaneously launch his Jo'burg Cultural month.

Sponsorship was less of an ordeal than anticipated. Long-time Market financiers, Nedbank, lent more than a hand or two, while SAA provided a wing. The deal was sealed. It was all systems go.

But THAT was just the start.

THE LAUNCH WAS AN on-off-on-off number: Mid-June's never been a great time for cocktail parties in this country. But this year proved particularly sticky. What with Codesa cul-de-sacs and then Boipatong, the timing for "one of the most important announcements in the history of the performing arts in South Africa" (as the invitation put it) wasn't quite right. That was until Tuesday of last week.

The cultural innovators held their collective breaths, and jumped back into the seas of cultural controversy. And already the waves started breaking.

It's all very well to bring the Harlem Dance Theatre Company to Johannesburg; and yes, no fine, about one week of intense community workshops reaching thousands of students and a fortnight of performances; and okay, about their multi-cultural face, their extensive history of Outreach programmes among the underprivileged, and their ideological underpinnings; and, yebbo, we see the letters of endorsement from Madiba, Bra Fitzroy, TransAfrica, Dinkins, and more, BUT YO! just look at the other examples: Paul Simon, Richard Schechner... They came, they performed, they were received by most, and they still fouled up. And lost money. And yes, it may have been different (Simon had a bit of a history in the cultural calamities department, and was out here on a purely commercial venture; Schechner is a one-on-one director, not a training institution etc.)

So, despite the support expressed for the tour by the Joint Working Group, comprising representatives from PAWE (Performing Arts Workers Equity), SAMA (South African Musicians Alliance), ACAC (Association of Community Art Centres) and Dorkay House, the old militant fringe are markedly visible in their absence. For the outfit that Madiba himself was rumoured to label as "two men and a fax machine" - Azapo - would surely throw a fit, or something more

explosive?

Why to the Civic, they'd ask? Why not to the township community halls? And why all that money on US Imperialist Imports when all the indigenous... Yeah, you've heard it all before. No matter.

For, while conceptual structures have been changing, material conditions in this country haven't altered that radically exactly.

Just try shimmying through Zone 13, Sebokeng some time. And getting away to tell the tale.

For the entrepreneurs in culture, arts and entertainment, the DTH South Africa tour is a very brave, (foolhardy?) initiative and a major cultural coup - one more brave grande-jete in what they perceive as the right direction.

For the cultural activists, however, it's another example of gross bourgeois privilege in a time when needs are more fundamental and pressing.

Somewhere in between this, sit the cultural commissars who have endorsed it all.

And then there is the company itself with a chorus-line-long history of cultural upliftment and outreach programs. DTH couldn't have been better chosen: An initiative of founder, Arthur Mitchell, DTH ballet company started life in a garage on 152nd Street, Harlem, in 1969 - in response to the death of Dr Martin Luther King Jr. Today, DTH takes in over 500 aspirant students per term and now boasts two permanent South African company members among their ranks (dancer Felicity de Jager and ballet master Augustus van Heerden), with student member Levam Naidu joining the ranks for the South African tour.

The DTH have a long history in both Outreach and education, and see the South African tour as an extension of their own education and dance vocabulary. I mean, what sensible dance master would miss the chance of picking up a gum-boot fandango down South?

Ultimately, then, the hosts couldn't really go THAT wrong.

But: This is Culture; This is South Africa. Who knows?

No wonder sponsors turn to... er... sport... or... er... conservation, rather.

The issues are less... er... controversial... some-times...

plant 'n boom



Uit: Keith Coates Palgrave se *Trees of Southern Africa*

**PRESIDENTE** gee soms vreemde bevels. In die meeste gevalle, veral hier te lande, behels dié bevels groter orde, meer gesag, meer mag aan die reeds magtige magte...

Maar dis nie die geval in die deeglik geoliede Verenigde Arabiese Emirate (VAE) nie. Pres Sheikh Zayed Ibn Sultan Al-Nahayan van die VAE het 'n ruk gelede 'n bevel gegee dat die mense in sy land sonder ophou bome moet plant om die woestyn, hy noem dit die "geel monster", te vergroen. Die mense het gehoor gegee en plant tans meer as 200 000 nuwe bome elke jaar. Die meeste van dié bome is kommersiële dadelpalms van die Phoenix-genus.

Salim Qubaisi, landboukundige hoof van Abu Dhabi, sê sy munisipaliteit het reeds vyf miljoen bome geplant en daar word beoog om nóg te plant. Volgens 'n verslag van die VAE se minister van landbou, is daar reeds meer as 80 miljoen bome in dié land, wat grootliks uit woestyn bestaan. Klein palmpies word uitgedeel en 'n mens sien dié bome glo oral in die land.

Daar is egter een probleem: wat gemaak met al die dadels wat dié bome produseer? 'n Enkele dadelpalm dra tussen 20 en 30 kilogram dadels per jaar en daar is net een dadelverwerkingsfabriek wat slegs 14 000 ton 'n jaar kan verwerk. Nou word die land se inwoners aangemoedig om dadels te pluk en te eet deur duisende kennissgewingsborde wat oral aangebring is: "Pluk en eet dadels, maar moenie die takke breek of skerp voorwerpe gebruik nie."

Palmbome groei in die trope en sub-trope, en in suidelike Afrika is daar vyf genusse en sewe spesies wat natuurlik voorkom. Een van die spesies, die wildedadelpalm (*Phoenix reclinata*), kan genus geplant word.

Wildedadelpalms word tussen drie en ses meter hoog, maar bereik soms tien meter. Hulle groei veral langs riviere in laagliggende grasvlaktes, en in die Okavango word hulle met miershope in verband gebring. Die geslagte is geskei en miskien is dit 'n goeie idee om 'n boompie van die teenoorgestelde geslag aan jou bure te gee wanneer jy joune plant. Die dadels is ovaalvormig, tussen een en twee sentimeter lank, en verkleur van groen tot helder oranje wanneer ryp.

Die vrugte lyk baie soos dié van die ware dadelpalm (*P. dactylifera*), is ietwat kleiner, nie so vlesig nie, maar net so soet. Palgrave sê 'n paar van dié ware dadelpalms groei naby 'n fontein in die Visrivier-canyon in Namibia. Hulle is nie inheems nie; 'n groepie ontsnapte Duitse oorlogsgevangenes tydens die Eerste Wêreldoorlog het glo die sade daar neergegooi...

Moenie vir die president wag om 'n boomplantdekreet uit te vaardig nie. Dié sal nooit gebeur nie. Plant 'n wildedadelpalm. Hulle is aanpasbaar, groei en verplant maklik en is 'n aanwinst in enige land. - RYK HATTINGH & AFP

Lees: Keith Coates Palgrave se *Trees of Southern Africa* (Struik)

# harridans restaurant

at the market, bree street, newtown

SAFE PARKING AVAILABLE

# FYN PROE NETTIE PIKEUR

## SLAG NOU 'N LAMMETJIE of gaan koopsommer 'n skaapboud

**WANNEER** dit so sifreën oor die Kaap, kan jy een van twee dinge doen: jou vergryp aan drank, of seriously aan die kook gaan. Die eerste opsie is nie 'n sleg een nie, behalwe vir die Calvinisme inherent in alle alkohol - jy gaan beslis hel toe vir jou plesier, al is dit net vir een dag. Boonop het die overdaad 'n manier om die grougeit buite te vererger, veral as dit so skemer word.

Maar bo in Clifton staan die amandelboom vol wit blomme, die eerste besembosblomme verskyn, can spring be far away?

Dus kook ons maar. En ons koppe staan alweer skaapvleis toe. Dis seker maar oor ek eersdaags 'n major partytjie op die Griekse eiland Alonnisos misloop dat ek so Griekserig voel, maar hul resepte vir lam is tog so smaaklik. Dis natuurlik skaap, hulle sal mos nie 'n lammetjie slag nie. En die suurlermoensouse, knoffel, roosmaryn en rys-en-pasta byskaapgeregte maak die Grieke darem uit die boek uit.

Ek het hierdie klompie resepte opgedie op 'n tries dag 'n skaapboud heerlike bewerk en gebeur het. (Present gekry, natuurlik, dink julle ons Pikeurs kan R25 vir boude betaal?)

### GRIEKSE SKAAPBOUD MET PASTA, AARTAPPELS OF RYS

Plaas die boud in jou groot swartpot of selfs 'n erdepot soos hulle al duisend jaar in Griekeland maak. Maak vier snytjies in die boud en glip stukkies knoffel daarin. Vryf met sout, peper, oregano en kruisement as jy het, asook 4 lepels olyfolie, en plaas 'n takkie roosmaryn ook in die pot.

Bak die boud in 'n baie warm oond, so 220, vir 'n halfuur. Draai die hitte af na 180 en braai nou vir nog sowat 2 uur, hang af hoe groot die boud is. Dis jou basiese Griekse braaiboud. Nou begin jy toor: Voeg 'n halfkoppie suurlermoensap en water by die pot en giet die pansappe oor die vleis.

Maak nou apart halfgaar 'n spul aartappels, 'n koppie vol rys, of twee koppies skulpiepasta. Wanneer die boud mooi reg na jou sin is, haal hom uit en laat rus op 'n diep vleisbord. By die pot voeg jy jou aartappels, pasta of rys, maak toe en laat kook of bak vir 15-20 minute, en skep dit alles langs die boud in die vleisbord.

Die smaak is eg Grieks, geurig en souserig, en jy kan lekker dinge byvoeg: Maak 'n blik artisjokke oop, en voeg by die pot. Of 'n koppie vol goeie tuisgemaakte tamatiesous-en-ue. Of 'n blik afgespoelde botterbone of groen limaboontjies. Net waarvoor jy lus het.

Nog 'n resep uit my Griekse kookboek van Teresa Karas Yanilos is Lam met Preie. Sysê in die Roumeli-streek naby die stad Lamia is 'n klein dorpie genaamd Mahala, waar die vroue dit so maak:

### LAM MET PREIE

Sny skaapvleis in blokkies en maak mooi bruin in olie. Voeg by sowat 6 skoongemaakte preie, gesny in halfduim-stukkies, sout, 2 koppies watter (ek sou een witwyn maak) kruie na smaak en 'n huisie knoffel.

Kook die gereg vir 2 uur, en sit voor met vars brood en growwe wyn. Preie het 'n soeterige smaak as dit gaar word, perfek by skaapvleis.

Uit 'n ander wêreld kom die lamsgereg, seker maar Hongarye of so-iets. Dis hemels lekker, veral met 'n hoop aartappels gekeur met neutmuskaat, en 'n slaaisous met Andalouse-sous soos hieronder.

### LAM MET PAPRIKA EN JOGHURT

Rol 700 g lamsvleis in blokkies (skenkel is weer eens fine) in sout & peper asook 2 teelepels paprika, die regte soort as jy kan kry. Maak die vleis in baie botter bruin, in batches, en dreineer. Pak in 'n oondskottel met die pansappe en plaas in 'n warm oond.

Verhit 'n skoot olie in die pan op die stoof en sny 2 uie, 4 soetrissies van alle kleure (jy kry deesdae swart ook) en braai 3 minute. Voeg by 6 opgesnyde tamaties, 'n teelepeltjie tamatiepuree, 'n lourierblaar, kruie soos tiemie of oregano, sout en peper. Prut alles vir 'n ruk en skep dit dan by die vleis in die oondskottel. Bak die hele gereg vir 'n anderhalfuur teen 'n effens laer hitte.

Haal die bak uit as jou vleis sag is, en roer 150 ml dik joghurt by. Dien dadelik op met 'n rooiwyn.

### ANDALOUSE-SOUS MET AVOKADO'S

Gooi in die menger 2 of 3 afgeskilde avo's, nou dat hulle so goedkoop is (jy onthou daar's 'n pit in, nê?), 2 lepels olyfolie, 2 lepels goeie wynasyn, sout, peper, 'n teelepeltjie suiker, mosterd en 2 teelepels tamatiepasta. Meng alles tot fyn en glad, en kap dan een soetrissie fyn en roer dit in. Proe - dalk 'n paar druppels suurlermoensap? En wat van 'n paar sprietuie?

Dis 'n hemelse sous, lekkerryk en vol olie. Eet dit op slaaiblaar, radyse, rou gekapte groente soos blomkool en zucchini, of sommer net op brood.

Hierby drink jy nog rooiwyn, en lig 'n glasië op Calvin in Augustusmaand.



# Solti

## verwesenslyksy ideaal

Georg Solti se opname van *Die Frau ohne Schatten* het almal in vervoering - ook HENNING VILJOEN

**MET** die uitreiking van die nuwe volledige opname van Richard Strauss se *Die Frau ohne Schatten* op DECCA (436 243-2) het Georg Solti die eerste dirigent geword om al Strauss se groot operas, met uitsondering van *Capriccio* en *Daphne*, op plaat vas te lê. Hy het dié onderneming in medewerking met Decca in 1957 begin met die eerste volledige opname van *Arabella*, wat opgevolg is deur die legendariese opnames van *Sakome*, *Elektra* en *Der Rosenkavalier*.

Dié nuwe opname van *Die Frau ohne Schatten* is die duurste opname nog van 'n klassieke werk. Gerugte wil dit hê dat Decca nie in die volgende dertig jaar die koste daarvan deur verkope sal kan verhaal nie. Dat Decca bereid was om soveel geld aan die projekte bestee laat 'n mens amper glo dat Koki nog nie heeltemal die stryd teen Raka verloor het nie. Dié reuse-onderneming het oor drie jaar gestrek. Soos met die baanbrekerswerk wat Solti en Decca met Wagner se "Ring-siklus" onderneem het, het hulle met die Strauss-opname ook 'n meesterlike kunswerk verewig.

Die buitelandse resensente is almal gaande oor die nuwe opname. Alan Blyth van Gramophone is selfs bereid om sy arm te verwed dat dit die opwindende opname is wat nog ooit gemaak is. Ek het selfs skaars genoeg byvoeglike naamwoorde om al die voortrefflikhede van die opname te besing.

Volgens Solti se boeiende inleidende aantekeninge was dit sy groot lewensideaal om dié opname te maak. Dis vir hom een van die heel grootste operas wat nog gekomponeer is. Hy hoop dat die opera sy fynproewer-status sal verloor en dat die opname sal help om die grootsheid van dié sprokie vir volwassenes aan 'n breër publiek bekend te stel.

Met die onverklaarbare ontrekking van die Sawallisch-opname van *Die Frau ohne Schatten* (EMI CDS 7 49074-2) het dié opname geen mededinger op ons platerakke nie. Nie dat die Sawallisch-opname kon opweeg teen die ryke klankpalet en dinamiese musikale appèl wat Solti en die Weense Filharmoniese orkes in dié opname verwerklik nie. Die ander beskibare

Moenie die eerste aflewering van Manie van Rensburg se mini-reëks, *The Fourth Reich*, Woensdag om 7nm op TV1 misloop nie. Dit is gegrond op Hans Strydom se roman *For Volk and Führer: Robey Leibbrandt and Operation Weissdom* en vertel een van die faangrypendste verhale van ons geskiedenis: die verhaal van Leibbrandt, 'n Afrikaner en Olimpiese bokser, wat gedurende die Tweede Wêreldoorlog deur die Nazi's gewerf is om onder meer genl Jan Smuts om die lewe te bring. Soos uit die foto blyk speel byna al Suid-Afrika se voorste spelers in *The Fourth Reich*.

opname van Böhm (DG 415 472-2) bied ook geen werklike mededinger nie, want dit is gemaak van 'n lewende radio-uitsending van die verkorte verhoogweergawe.

**SOLTI EN DECCA** het 'n formidable rolbesetting bymekaar gebring. Een van die groot troefkaarte is Placido Domingo se briljante vertolking van die moordende rol van die Keiser. Hy bemeester dit met sy stralende sang baie gemakliker as Rene Kollo (Sawallisch) of James King (Böhm).

Ek het nog altyd 'n groot bewondering vir Julia Varady as 'n sanger, maar as die Keiserin het sy my stoutste verwagtinge oortref. Sy openbaar dieselfde musikale insig in die rol as Leonie Rysanek (Böhm), maar vokaal-tegnies is haar stem beter gefokuseer om die Strausslyn ten volle te laat blom. As Barak se vrou beskik Hildegard Behems miskien nie oor dieselfde staal in haar stem in die lae register as Birgit Nilsson (Böhm) nie, maar haar emosionele deurleefdheid is ongeëwenaard. José van Dam is 'n waardige Barak, maar ek mis iets van die warmte van Walter Berry (Böhm).

Die kleiner rolle is almal optimaal beset en daar is ook twee sangers wat aan ons plaaslike gehore bekend is: Reinhild Runkel, wat in *Truk se Tristan und Isolde* die Brangäne gesing het, sing die Amme en Sumi Jo, *Truk se Koningin van die Nag*, sing die rol van die Valk.

**DECCA HET SOPAS** Solti se opnames van *Arabella*



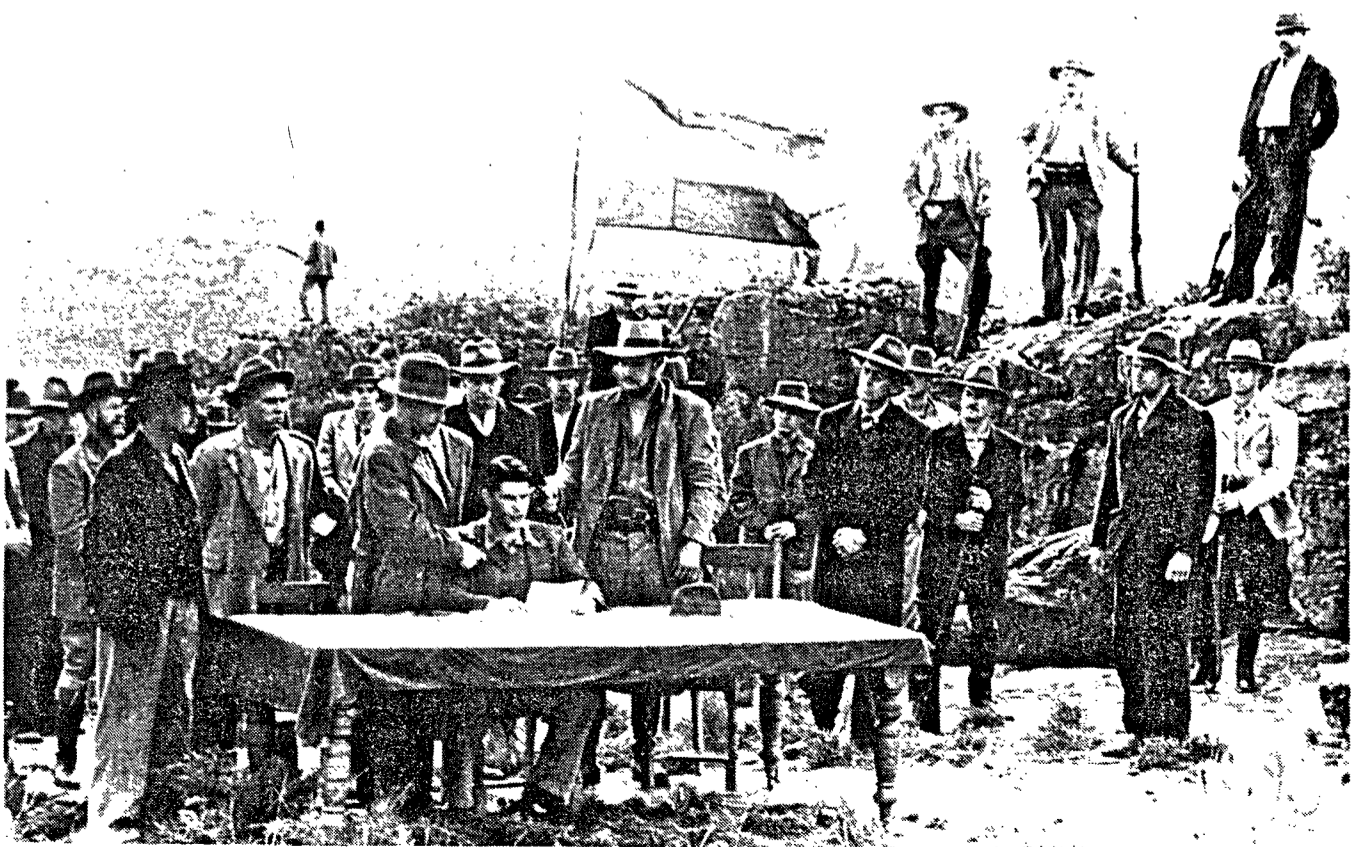
(DECCA 430 387-2) en *Ariadne auf Naxos* (DECCA 430 384-2) op laserskyf uitgegee om saam te val met die nuwe opname van *Die Frau ohne Schatten*. In sy boeiende boek *Putting the Record Straight* vertel John Culshaw verskeie anekdotes oor die opname van *Arabella* as Decca se eerste stereo-opname van 'n opera. Eers sou Karl Böhm die opera dirigeer en Solti is op die laaste oomblik as plaasvervanger gekry. In daardie stadium het Solti nie van die Weense Filharmoniese orkes gehou nie en die orkes ook nie van Solti nie. Verder kon die twee divas Lisa della Casa (*Arabella*) en Hilde Gueden (*Zdenka*) ook nie met mekaar oor die weg kom nie, en moes Culshaw voortdurend as arbiter tussen al die partye optree. Ondanks Culshaw se eie afkeer van die opname het dit die toets van die tyd deurstaan en is dit steeds die eerste keuse.

Naas die wonderbaarlike standaard van die sangers - een en almal deurwinterde Strauss-stiliste - is ek veral getref deur die voortreflike klank van die opname, wat in 1957 gemaak is.

Dié opname is ook van besondere belang vir Suid-Afrikaners, want die jong Mimi Coertse gee 'n verbysterende vertolking van die kort, maar treffende rol van Fiakermilli.

Van al Solti se Strauss-opera opnames is *Ariadne auf Naxos* miskien sy mins suksesvolle. Dis grootliks te wyte aan die wanbesetting van Leontyne Price as *Ariadne* en die geweldige mededinger van ander uitstekende opnames soos die veelgeroemde een van Herbert von Karajan (EMI CMS 7 69296-2) met Elizabeth Schwarzkopf (*Ariadne*) en Irgard Seefried (Komponis), of dié van Kurt Masur (PHILIPS 422 084-2) met Jessye Norman (*Ariadne*) Edita Gruberova (*Zerbinetta*) en Julia Varady (Komponis).

Hoewel daar baie te geniet is in die Solti-opname - soos Rene Kollo as die beste Bacchus op plaat en die jong Edita Gruberova as *Zerbinetta* - weeg dit in die geheel nie op teen die ander bestaande opnames nie.



# pop CHRISTI SPEEL MORRISSEY se middelmatige arsenaal

**MORRISSEY**  
YOUR ARSENAL (EMI)

MORRISSEY is die ultimate pop idol. 'n Romantiese, gepynigde siel - effens geaffekteerd op die regte tye, maar altyd eksentriek. Hy het vir jare tydens konserte 'n bos orgideë in sy agtersak gedra en 'n gehoortoestel in sy linkeroor - terwyl daar absoluut niks met sy gehoor skort nie.

Die gehoortoestel het hy gedra as herinnering aan een van sy "lesser idols", 'n onbekende 50's popster. Want Morrissey het natuurlik 'n string idols - waarvan die primêre twee James Dean en Oscar Wilde is. Sy image skoel hy duidelik op Dean s'n; sy wits Wildean.

Hy is die soort mens wat sonder om te blik of te bloos sal erken dat hy 'n ernstige streep moeder-fiksasie weg het. Dood en depressie is sy obsessies - hy is erg introspektief. Daarom ook dat mense geneig is om hom as adolessent te wil afmaak. Maar dít is juis die rede vir Morrissey se status as kultusfiguur. Hy verwoord al daardie dinge waarmee tieners heeldag worstel: verwerping deur jou portuurgroep, die ontwaking van seksuele gevoelens, onbeantwoorde liefde.

Kontensieuse sake word egter nie geïgnoreer nie: tydens sy Smiths-dae het hy die *Meat Is Murder*-LP uitgebring wat vegetariërs se saak stel asook *The Queen Is Dead*, waarop die boodskap ondubbelsinnig is.

Hy is nie net 'n morbiede klakous nie - van die skerpste lirieke in popmusiek vandag is Morrissey s'n: in "The Queen Is Dead" sing hy onder meer: "So I broke into the palace/ with a sponge and a rusty spanner/ she said 'I know you and you cannot sing/ I said 'That's nothing, you should hear me play piano'".

Morrissey is deel van 'n groep mense waarvan die gemeenskap gewoonlik niks hou nie: die awkward, introvertiese soort wat sukkel om sin in die algemene gejaag na wind te sien. In "Unlovable" op *The World won't Listen*, sing hy die volgende: "Sixteen, clumsy and shy/ I went to London and I booked myself in at the YWCA".

**DIE DEPRESSIE IS** altyd tasbaar in sy lirieke. In "Nowhere Fast" op *Meat*, sing hy: "And when I'm lying in my bed/ I think about life and I think about death/ and neither one particularly appeals to me".

Dan is daar "I won't share you" op *Strangeways, Here We Come* met die volgende lirieke: "Has the Perrier gone straight to my head/ or is life sick and cruel instead?/ YES". (*Strangeways* is die laaste Smiths-LP - die titel verwys na 'n berugte tronk in

Brittanje.)

Ongelukkig is Morrissey blykbaar 'n moeilike entjie mens: die persoon verantwoordelik vir die musiek in The Smiths, Johnny Marr, en sy paaië het geskei na meningsverskille in die groep opgeduik het. Duidelik 'n ramp vir Morrissey aangesien hy nog nie intussen 'n songwriting partner kon kry wie se musiek sy lirieke so goed komplimenteer soos Marr s'n nie.

En vreemd genoeg wil dit begin lyk of Morrissey intussen grootgeword het. Op 'n plaat soos *Kill Uncle* word die teenage angst van die Smiths-dae al hoe minder bespeur. Dit wil amper voorkom of hy nie werklik iets het om meer te sê nie.

Dis ook die geval met *Your Arsenal*, sy jongste solo-poging. Dis opvallend dat die woorde van die liedjies nie ingesluit is nie. 'n Mens verstaan egter vinnig hoekom: die lirieke is meestal nie juis uitsonderlik nie.

Musikaal gesien is die plaat ook nie uitstaande nie. Kitarre word wel interessant aangewend - feedback word gebruik om 'n vol klank aan "You're Gonna Need Someone on Your Side" en "Glamorous Glue" te verleen.

In "Glamorous Glue" kom Morrissey se ou besorgdheid weer te voorskyn: die veramerikanisering van Brittanje en die gevolglike verval van goeie ou Britse waardes. Hy het al op 'n slag gesê hy is in die verkeerde eeu gebore.

Matt Johnson van The The het dit soos volg uitgedruk: "We are the 51st state of America." Morrissey sluit by hom aan: "We look to Los Angeles/ for the language we use/ London is dead".

**EEN VAN DIE BESTE** snitte op die plaat, "We'll Let You Know", is 'n weemoedige, akoestiese stuk met 'n benoude, amper apokaliptiese klank. Onverstaanbare woorde word deur onherkenbare stemme gemompel wat bydra tot die onrusbarende gevoel wat die song by 'n mens wek.

"We Hate It When Our Friends Become Successful" herinner aan sy "Hairdresser on Fire". Hoor die Wildean wit: "We hate it when our friends become successful/ and if they're not, it's even worse".

Morrissey is op "Seasick, Yet Still Docked" steeds soekend na "the one I love". Dit is die enigste werklik neerdrukkende liedjie op die plaat: "Scavenging through life's very constant lows", sing hy met sy wonderlik melancholiese stem.

"Tomorrow" is 'n melodieuse snit met goeie wendings. Morrissey is sy lewensmoed self wanneer hy sing: "Tomorrow - does it have to come?".

Volgens die persverklaring is *Your Arsenal* die plaat waarmee Morrissey internasionaal kommersiële



sukses gaan geniet. Ongelukkig is dit waar. Dit is makliker verteerbaar as sy vorige pogings, maar kort juis dáárom substansie. Sartre het na die wysheid van die massas verwys as 'n "sophisticated". Sodra 'n

mens voorsiening dáárvor probeer maak, kan jou produk ten beste slegs middelmatig wees. Hopelik herwin Morrissey sy integriteit met die volgende poging. - CHRISTI VAN DER WESTHUIZEN

## KOMPETISIE

Geluk aan die weners van die Tracy Chapman-kompetisie. Hulle is: Hilke Alberts van Stellenbosch, S Bawden van Randparkrif, Rosa van Wyk van Alberton, Christo Cilliers van Hillbrow en M Fourie van Northcliff.

Tracy Chapman se regte naam is toe (after all) Tracy Chapman.

## MARKET THEATRE

832-1641  
JOHN KANI, SEAN TAYLOR IN  
ATHOL FUGARD'S  
**PLAYLAND**

"AN INTENSE, INSPIRING  
EVENT...MASTERPIECE" BR SUN  
TIMES.

MON-FRI 8.00PM  
SAT 6.00PM & 9.00PM

## LAAGER THEATRE

832 1641  
**ALL THE RAGE**  
BY JANINE DENISON  
DIRECTED BY SANDRA PRINSLOO  
A PLAY ABOUT "SURVIVAL OF THE  
THINNEST"  
STARRING ANDRÉ ODENDAAL,  
JANINE DENISON, VAL DONALD-  
BELL, IRENE STEPHANOU,  
MARIUS MEYER.

23 JULY - 29 AUGUST  
MON-FRI 8.00PM  
SAT 6.00PM & 9.15PM

## UPSTAIRS THEATRE

832-1641  
**DEATH AND THE MAIDEN**  
DIRECTED BY BARNEY SIMON  
STARRING TERRY NORTON,  
RAMOLAO MAKHENE,  
ROBERT WHITEHEAD  
"VENGEANCE...  
RECONCILIATION...FORGIVENESS...  
A GREAT POLITICAL THRILLER"

MON-FRI 8.15PM  
SAT 6.15PM & 9.15PM

## KIPPIS

28 JULY 9 AUGUST

**THE BROTHERS**  
(WEEKDAYS) R10.00  
**MALOMBO**  
(WEEKENDS) R12.00

## FLEA MARKET

Spend your Saturdays at the original  
Johannesburg Flea Market where  
you can enjoy live entertainment  
while you bargain hunt in our  
unusual selection of stores.



André Odendaal and Janine Denison

# PUKING, POSTURING, PANTING

*All The Rage*, Janine Denison's first play, has opened in the Laager at the Market after a run in Grahamstown. CHARL BLIGNAUT thinks they should chill out a bit

*All The Rage* is about Jackie, a student and part-time model, who develops bulimia. She wages war against her body, armed with fridge and toilet, and ends up going pretty much off the wall, dragging those around her down in the perpetual flush. Her mother can't deal with it, her sister's the ugly one who's had to play second fiddle all her life, her boyfriend starts feeling harrassed and eventually goes mad and gets put away, and her brother's a conscientious objector, sitting in prison where he at least gets some peace.

The text is incredibly (in)tense, picking up a contemporary poetic idiom and riding it up and over scaffoldings, in and out of fashion shoots, through virgin bedrooms, hospital beds and prison cells. Denison obviously has something to say about the subject and is cast in the lead role, pouring out all the possible angst of the situation. But private suffering, however brutal, seldom makes for particularly viewable theatre.

But that doesn't mean the text should be dismissed. It's there to speak with all those suffering from eating disorders and to inform all those who don't. More significantly, it's a typical first play that has received too much pre-publicity. I'm damn sure that any established playwright around has a few first attempts that are kept in the bottom desk drawer until the rage dies down a bit and until the personal can shift to the public.

Structurally the piece fits neatly into a contemporary mould, moving at a loose chronological pace and intercutting the visceral dilemma of the lead character on an unlocalised platform.

Thankfully, Sandra Prinsloo has gone for very physical direction, bursting with sound and colour. She's assisted by choreographer Luana Nasser and composer Didi Kriel, both of whom have surely done tidier work. The production develops a breathless pace which might elevate

## HALWE WONDERWERK

Reza de Wet se *Mirakel* is in die Momentum by die Staatsteater Pretoria op die planke. ANDREA VINASSA het gaan kyk

HOEVEEL jare wag *Diepe Grond*-fans soos ek nie vir nog 'n mirakel uit die pen van Reza de Wet nie? Maar helaas, haar jongste stuk, *Mirakel*, is nie die klein wonderwerk waarvoor ons gebid het nie.

Nie dat *Mirakel* 'n slegte stuk werk is nie - daar is heelwat juwele daarin opgesluit, maar die teks is nie so sterk soos *Diepe Grond* nie. Dis net dat die standaard wat mens vir 'n dramaturg soos De Wet stel, hoog is. Miskien is ons verwagtinge buitensporig. Dalk is dit onregverdig om weer die *Diepe Grond*-ervaring te wil herhaal... om weer deur De Wet se verbeelding gevat te word na daardie geheimsinnige plek waar jy weer vir 'n rukkie kan glo.

*Mirakel*, 'n gevaarlike mengsel van komedie en tragedie, gaan oor 'n groepie amateur-toneelspelers op toer met 'n produksie van Elkeman in die platteland tydens die Groot Depressie (veronderstel om 'n eietydse metafoor te wees vir die Afrikaner wat alles verloor het, en sukkel om weer geloof in die toekoms te kry - kortom: hy soek 'n wonderwerk).

Die besonderhede is doelbewus melodramaties en herinner aan 'n kitsch Afrikaanse radio-tranetrekker. Alles goed en wel. De Wet spot 'n bietjie met haar mense, sy wil hê haar gehoor moet hulself herken, en laat lag en hull vir die tragiese toestand waarin hulle verkeer.

Die hoofkarakter - 'n pretensieuse, bombastiese, kamp regisseur en bestuurder - word bygestaan deur 'n aging actress, 'n dronklap, 'n swanger optelkind en 'n ernstige jong akteur. Daar is 'n bose engel van buite wat hulle deurmekaar wêreld nog verder verstrengel.

Hoewel *Mirakel* soms baie snaaks is, kon die spelers my nooit oortuig dat hulle wel al die tragiese dinge beleef het nie. Die enigste karakter wat my werklik aangegryp het was Annelisa Weiland se verlepte middeljarige aktrise wie se drome deur die werklikheid afgetakel is. In haar genuanseerde vertolking het Weiland daarin geslaag om die volmaakte balans tussen humor en pyn uit te beeld.

Patrick Mynhardt, as die pretensieuse bestuurder Dantè du Pré, het soos iemand uit 'n silent movie uit die twinties teenoor Weiland gelyk: 'n stokmannetjie wat komedie blykbaar bo tragedie stel.

*Mirakel* is ontstellend onsamehangend - die randkarakters is nie genoeg uitgebou nie, en Dawid Minnaar, die ernstige jong akteur en mirakelmaker, het nie in die teks of deur middel van die regie genoeg tyd gekry om sy emosies te verwerk nie. Daar is nie genoeg regverdiging vir sy groot opoffering - dié mirakel - nie, en in dié opsig word daar mirakelagtige begrip van die gehoor verwag om sy gemoedsverandering te verstaan.

Die teks verg dat die akteurs die amateuragtige toneelspel van die dertigs parodieer en steeds die gehoor oortuig dat hulle "regte mense" is. Ongelukkig steun die produksie te veel op parodie en word die erns van die verhaal daardeur ondermyn.

the lines, but which also increases the pained onslaught.

The performances save the show, relying more on presence than on interpretation. André Odendaal is excellent as the boyfriend, and picks up the mood and pace of the moment, giving everything to the boldness of the action. Janine Denison plays a fine Jackie and, viewed objectively, gives the character impressive energy. Irene Stephanou plays her usual comic stuff which, in this case, is the most delightful distraction on stage. If it weren't for her contortions and postures, the text would have laboured over the edge. Val Donald-Bell is the perfect mother of two socially reactive children and gets some sensitivity onto stage. Marius Meyer, the brother, makes up a lot of filler action and serves his role well.



Actress Terry Norton doesn't work often, but when she does, no-one forgets it. Remember her from her stage work in *Born in the RSA*, *The Last Trek*, *Burn This* and *Last of the Footsteps*, her TV appearances in *Westgate* and *Barney Barnato*, and feature films *Emily Hobhouse* and *The Emmissary*? Her latest offering is a performance of searing intensity in *Death and the Maiden*. CHARL BLIGNAUT talks to her about anger and renaissance time in New York.

# death & terry norton

*Death and the Maiden* is on in the Upstairs at the Market Theatre until August 29.

So, how's the production going? Are you enjoying working on it?

I really like working with Barney [Simon, director]. He's very involved with specifics. He spent a lot of time breaking down the protective voice actors adopt - getting us to find our own voices. He stopped me from interviewing rape victims and people that had been detained, I had to find my own anger. So I had to use Felix and it was...

Who's Felix?

Felix is my son - the love of my life.

How old is he?

He's now 21 months. So it was quite a difficult process. I kept having to put Felix into "as if" situations.

As if?

As if someone had raped or electrocuted him. Quite a heavy process. But, to get back to specifics, the way Barney works, he can spend the whole day working on one line - he believes if you get to the specifics you can understand the rest - there were lots of chunks that weren't worked on. He also tells wonderful stories...

This woman, Paulina, who gets abused and messed up, have you ever played anyone like her before?

She's very different to anyone else I've played. She's very... You see, for me, as well as being a political thriller, the play's got to do with male/female and the way they think so differently.

Ja.

Whereas it's enough for her husband to sit on this commission and only talk about a small percentage of the truth of what happened - a very male thing... I might be stepping out of line, but I think politics manoeuvres things so that what's agreed upon or confronted is what's convenient for the time being. Gerardo will go as far as is allowed, but Paulina wants the whole thing. What also worries me is that often it seems to

happen that a political cause looks at the people and ignores individuals.

Ja, that comes through as a strong question in the play.

I don't think that Paulina shoots Roberto at the end, because she realises how pointless it is, it's not going to change anything - like you can never bring someone back that's been gunned down. Maybe she goes through a process of self-forgiveness. Equally important is the betrayal of her husband.

That he betrays her?

Yes - he says, we'll put these bastards on trial, he promises her and then he breaks that promise and he's on this commission investigating these crimes and he treats his wife like she's a madwoman.

So tell me about the state of acting. Is it worth all the schlep?

Ja, absolutely. I had said to myself I wasn't going to do any work until Felix was two, but when I heard Barney was doing this play and I'd read it and I decided that it was important...

He approached you?

Yes. I wanted to work with Barney again. As for the state of theatre at the moment, it's really quite frightening. For example, I read *Hellhound* and thought it was a great script and they got really poor audiences. There was this article a few weeks ago with Neil and James and they were talking - does one just satisfy what people want to see, or does one do stuff that people don't necessarily feel that comfortable with?

What about more experimental productions? I mean *Death and the Maiden*'s pretty mainstream stuff.

I love experimental theatre, but I don't have an answer. I think one's approach has to be more balanced, because there's no point doing this amazing theatre that just alienates people. I think one has to balance integrity and - for want of a better word - commer-

cial appeal.

I remember you once saying you'd played in New York.

Ja, I was working in a drag club. The Pyramid.

Off-off Broadway?

Off-off-off-off-off Broadway. Alphabet City.

What were you doing?

I worked with these three guys. One of them was George Rock, Nico Carstens's son. He's a sweetheart. It was like a combination of animation, sound, extravagant costuming and sets that we built and made ourselves. And each performance was about 20 minutes. We worked on general themes and then improvised every night. Each time it was a different story and we got an incredible response. You could call it very experimental.

When was this?

This was 1981, beginning of 1982.

New York, but that's great, I mean that was renaissance time, all those characters.

It was an incredibly exciting time - days with no sleep, meeting people, exploring places.

Did you meet anyone famous? Did you meet Andy Warhol?

Yes I did. I saw him on the street.

Was he handing out *Interviews*?

I didn't talk to him, I just watched paralysed. I met John Waters at the launch of *Crackpot*.

Did you talk to him?

I did and he's a very nice person. And John Sex.

Really, was his hair straight up?

Yes, it was blonde and straight up, lots of glitter. The Pyramid was a starting-off place for any new performer. Like there was the band *ESG* and *Lounge Lizard*, anything kind

of went. And *Chang In A Void Moon*, like a serialised soap play that developed a cult following.

How long were you there?

About a year and a half.

Did you fall in love?

No, I didn't, I was too busy - and then my grandmother died and I came back. I was just going to visit and return, but then I got sucked into what was happening here.

And you've been working mainly at the Market?

Ja, basically. I was looking at my CV the other day and I realised I only did twelve plays ever - so I'm kind of a novice.

Were there any particular roles you loved?

I liked *The Last Trek* - playing Holly. And as a student I loved Joan in *Joan And The Stockyards*.

Where did you study?

UCT.

And roles that you want to play, dream roles?

Not really. I'm not a great one for classics. I love Shakespeare, reading Shakespeare. He's brilliant, but I don't like performing it. I like new work.

That's great. So let's go for some fillers: being a mother, did it change everything?

Everything!

What was his first word?

Popcom.

Uh, books - what are you reading right now?

*Healing of the Emotions*. I don't get much reading done these days. It ties into the play in case you think I'm a battered New Age hippie. Although maybe I am.

Food?

I like plain food.

So you're a plain kinda person?

Very plain. Although Sushi, I do like Sushi.





